

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ І ПРАВА ІМЕНІ
ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПАЦЮК ОЛЕКСІЙ ДМИТРОВИЧ

УДК 342.9:346.7:666.94(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА
ОБИГУ ЦЕМЕНТУ В УКРАЇНІ

081 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.Д. Пацюк

Науковий керівник **Бригінець Олександр Олексійович**, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор

Хмельницький-2026

АНОТАЦІЯ

Пацюк О.Д. Адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2026.

У дисертаційному дослідженні проведено узагальнення та вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. У межах дослідження розглянуто правове забезпечення здійснення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, зосереджено увагу на чинній законодавчій базі та шляхах її удосконалення. Наслідки кризових явищ, падіння купівельної спроможності населення і погіршення фінансового стану бізнесу відобразилися на скороченні житлового та виробничо-інфраструктурного виробництва. Слід зазначити, що несприятлива макроекономічна кон'юнктура визначила зростання цін, а відповідно і зменшення попиту на будівельну продукцію та послуги. Зазначена ситуація призвела до скорочення внутрішнього попиту, а отже і до обсягів виробництва цементу. З точки зору міжнародної торгівлі Україна не є великим гравцем на цьому ринку, відповідно - не може впливати на ціни і обсяги міжнародної торгівлі цементом з метою подолання обмеженості внутрішнього ринку. Зараз Україна посідає 32 місце в рейтингу виробників із 0,9% загального виробництва.

На сьогоднішній день, незважаючи на військові дії та постійні обстріли всієї території, в Україні діють 8 цементних заводів повного циклу виробництва: ПрАТ «Кривий Ріг Цемент» два цементних заводи: м. Кривий Ріг, Криворізький р-н, Дніпропетровська обл. та м. Кам'янське, Кам'янський р-н, Дніпропетровська обл.; АТ «Подільський цемент» с. Гуменці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.; ТОВ «Цемент» м. Одеса; ПрАТ «Миколаївцемент» м. Миколаїв, Стрийський р-н, Львівська обл.; ПрАТ «Івано-Франківськ цемент с. Ямнеця, Тисменицький р-

н, Івано-Франківська обл.; ПАТ «Югцемент» селище Ольшанське, Миколаївський р-н, Миколаївська обл.; ПАТ «Волинь-Цеменет» м. Здолбудів, Рівнинський р-н, Рівненська обл. Всі ці заводи та підприємства, яким вони належать, здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства України в тому числі і процес повного циклу виробництва цементу та його продажу. Їхня продукція сертифікується Державним підприємством «Орган із сертифікації цементів СЕПРОЦЕМ» та перевіряється в лабораторних умовах на відповідність Національному стандарту України Б В.2.7-46:2010 «Цемент загальнобудівельного призначення».

Враховуючи сучасний стан та перспективи розвитку виробництва та обігу цементу в Україні, актуальність удосконалення нормативно-правового забезпечення не зменшується, оскільки сучасне законодавство України не ефективно регулює дану сферу суспільних відносин, завдяки чому цементний ринок переповнений неякісною будівельною продукцією. У зв'язку з цим важливим і актуальним є проведення комплексного аналізу адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу, а також розроблення пропозицій та впровадження їх з метою підвищення ефективності функціонування, управління і регулювання цементної галузі в Україні.

Здійснено аналіз особливостей адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу під час дії воєнного стану, враховуючи специфіку кризових умов. Повномасштабне вторгнення кардинальним чином змінило географію та обсяги будівельного ринку, спричинило кадрові зміни, вплинуло на нормативну базу, а також відкрило нові напрямки діяльності для українських будівельних компаній. Але, враховуючи сучасні реалії військової агресії – коли деякі виробництва цементу опинились на окупованій території, а попит на його виробництво зростає, насамперед, з прийняттям програми забезпечення фортифікаційних споруд, відбудовою промислових потужностей та зруйнованої житлової інфраструктури – актуальним в таких умовах є розширення власних потужностей цементної галузі та імпорту цементу з інших держав. На сьогоднішній

день сфера виробництва та обігу цементу в Україні знаходиться в стані стагнації, причина цього зрозуміла - це ведення активних бойових дій на частині територій та загроза ракетних обстрілів по всій Україні, що, в свою чергу, призвело до призупинення цивільних проектів державного, комунального та приватного будівництва. Така ситуація свідчить про необхідність формування (удосконалення) на підприємствах цементної галузі системи антикризового управління на інноваційних засадах.

Зазначено проблеми, які впливають на виробництво і обіг цементу, а саме: його енергомісткість (це стосується більш за все виробництва портланд-цементного клінкеру) і пов'язана з цим висока енергомісткість відходів. Крім енергомісткості, цементне виробництво характеризується значною кількістю шкідливих викидів, які перебувають в діапазоні 0,54-0,83 т. діоксиду вуглецю на одну тону цементу. Звичайно, такі обсяги споживання енергії та викидів обумовлюють значну частку витрат в ціні продукції і невелику долю прибутку. Це, в свою чергу, не дає можливості учасникам ринку змінювати ціну залежно від попиту на зовнішньому ринку і формувати фонди оновлення виробництва. Також до проблем в діяльності виробництва та обігу цементу в сучасних умовах треба віднести залежність виробництва цементу від ресурсного забезпечення, що впливає на збут продукції, ціну та якість. Треба зауважити, що на зменшення виробництва цементу мали негативний вплив проведення антитерористичної операції та повномасштабне вторгнення, деякі підприємства цементної галузі залишились на окупованій території; залежність розвитку цементного виробництва від стану будівельної галузі в цілому та зниження обсягів будівництва, призвело до швидкого падіння обсягів реалізації продукції; значне екологічне навантаження на виробництво та обіг цементу; енергомісткість виробництва цементу та пов'язана з цим висока енергомісткість відходів; суттєва частка транспортних витрат у системі собівартості вхідних ресурсів та, відповідно, у структурі собівартості готової продукції; з точки зору міжнародної торгівлі, Україна не є конкурентною державою, тобто не може впливати на рівень цін і обсяги міжнародної торгівлі цементом з

метою подолання обмеженості внутрішнього ринку; іноземні інвестори, яким в основному належать підприємства цементної галузі, не бачать сенсу вкладати кошти в оновлення виробничих потужностей через те, що ринки практично поділені між основними учасниками, а зростання внутрішнього ринку України є безперспективними.

Встановлено правове забезпечення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні в сучасних умовах. Воно є одним із ключових елементів державної політики у сфері економіки та будівельної галузі. Цемент, як стратегічний матеріал, відіграє визначальну роль у розвитку інфраструктури, забезпеченні житлового будівництва, будівництві фортифікаційних споруд, спорудженні промислових об'єктів та підтриманні критичної інфраструктури держави. Ефективне правове регулювання цієї галузі сприяє економічному зростанню, забезпечує стабільність внутрішнього ринку та підвищує конкурентоспроможність української продукції на міжнародній арені.

Розглянуто законодавче регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, яке, в свою чергу, визначається низкою правових актів, що окреслюють рамки адміністративного контролю, технічних вимог до продукції, екологічних стандартів, а також заходів державного стимулювання. Проте сучасні виклики, зокрема необхідність адаптації до міжнародних стандартів, зростаюча увага до екологічної безпеки та модернізації виробничих потужностей, вимагають постійного вдосконалення правової бази.

Обґрунтовано, що одним із ключових напрямів правового регулювання є гармонізація законодавства України з нормами Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Впровадження міжнародних стандартів, таких як ДСТУ EN 197-1:2015 (технічні умови на цемент) та EN 196-3:2015 (методи випробувань цементу), сприяє уніфікації вимог до якості продукції та спрощує доступ українського цементу на європейські ринки. Водночас адміністративно-правове регулювання має враховувати специфіку внутрішнього ринку, зокрема, необхідність підтримки національних виробників у складних

економічних умовах. Також значну роль у правовому регулюванні відіграють адміністративні механізми, такі як ліцензування виробництва, сертифікація продукції, регулювання логістичних процесів та контроль за транспортуванням цементу. Кожен із цих напрямків базується на чітко визначених законодавчих актах, зокрема Господарському кодексі України, Законах України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про охорону навколишнього природного середовища», а також низці підзаконних нормативно-правових актів. Адміністративно-правове регулювання є фундаментальним інструментом, що забезпечує дотримання високих стандартів якості продукції в цементній галузі. Якість цементу, як основного будівельного матеріалу, має безпосередній вплив на безпеку та довговічність будівельних об'єктів, включаючи житлові будинки, інфраструктурні споруди та промислові комплекси. Можна вважати що цемент - це стратегічний будівельний матеріал, який забезпечує всі види діяльності і розвитку сучасної держави.

Здійснено оцінку основних прогалин в чинному законодавстві адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні та їхнього впливу на ефективність регулювання. Юридичні прогалини у питаннях сертифікації продукції, особливо для експорту, значно ускладнюють процес доступу до міжнародних ринків. Відсутність єдиної процедури гармонізації із сертифікатами європейського зразка (CE-маркування) призводить до затримок і додаткових витрат для виробників. Також транспортування цементу створює ризики пошкодження продукції під час доставки, що ускладнює забезпечення її відповідності технічним регламентам. Відсутність систематичного екологічного моніторингу та стимулювання впровадження екологічно чистих технологій обмежує можливості підприємств знижувати свій вплив на довкілля, що є ключовим фактором для виходу на ринки країн ЄС. З метою виявлення та подолання основних прогалин у чинному законодавстві адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, важливо систематизувати існуючі недоліки. Однією з головних проблем є юридичні прогалини у процедурі

сертифікації продукції. Недостатня гармонізація національних стандартів із європейськими нормами, зокрема, з вимогами Регламенту (EU) № 305/2011, створює бар'єри для виходу українських виробників на міжнародні ринки. Відсутність уніфікованої системи сертифікації та складність отримання маркування CE ускладнюють експорт цементу до країн ЄС. Окрім цього, недоліки у правовому регулюванні спрощених процедур сертифікації продукції для внутрішнього ринку в умовах воєнного стану також створюють затримки у постачанні продукції для відновлення критичної інфраструктури.

Досліджено також перспективи удосконалення адміністративно-правового законодавства в галузі виробництва та обігу цементу в Україні, зокрема, в контексті гармонізації з міжнародними стандартами. Реформування адміністративно-правового законодавства в галузі виробництва та обігу цементу є невідкладним завданням, обумовленим трансформацією економіки України в умовах глобалізації та євроінтеграції. Швидка інтеграція України до міжнародних ринків передбачає адаптацію правових механізмів до норм і стандартів, встановлених у Європейському Союзі та інших міжнародних об'єднаннях. Зокрема, дотримання вимог Регламенту (EU) № 305/2011, що регулює будівельні матеріали, є ключовим елементом для забезпечення конкурентоспроможності українського цементу на європейському ринку. Основною метою вдосконалення адміністративно-правового регулювання є забезпечення прозорості, ефективності та стійкості функціонування галузі. Це передбачає створення нормативно-правової бази, яка б відповідала сучасним викликам та враховувала інтереси всіх учасників ринку від виробників до споживачів.

Здійснено аналіз позитивного зарубіжного досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу з метою підвищення ефективності діяльності цементної галузі, належного контролю за виробництвом якісного цементу та зменшення корупційних ризиків. Запозичення такого досвіду має бути обережним, виваженим і не наосліп. Слід враховувати позитивний досвід у здійсненні державного контролю у цементній галузі таких держав, як Китай,

Німеччина, США, Австрія та ін. Крім того, надзвичайно важливим, в контексті євроінтеграційних намагань України, є врахування досвіду у цій сфері держав ЄС. Отже, система державного контролю у цементній галузі в зарубіжних державах є важливим та неодмінним інститутом державного управління. Враховуючи той факт, що Україна знаходиться на шляху вступу до Європейського Союзу, вказані методи та форми контрольної діяльності в екології, що застосовуються державами ЄС та спеціальними міжнародними органами, варто запозичити й Україні, передбачивши їх у діючому національному законодавстві.

Розроблено пропозиції щодо впровадження позитивного зарубіжного досвіду в умовах сучасного етапу розвитку України для вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі. Для ефективного впровадження позитивного зарубіжного досвіду в адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні необхідно вжити комплексних заходів, які мають охопити усі ключові аспекти галузі. Сформульовано рекомендації, що включають розробку дорожньої карти реформ обігу та виробництва цементу, мобілізацію ресурсів та інституційне зміцнення, що, в свою чергу, має забезпечити гармонійне впровадження міжнародних стандартів та підвищення ефективності цементної галузі. Одним із першочергових завдань є створення чіткої дорожньої карти реформ, яка стане основою для впровадження змін у галузі. Ця програма повинна включати основні пріоритети: гармонізацію національного законодавства з європейськими та міжнародними стандартами, вдосконалення екологічного регулювання та модернізацію процедур сертифікації. Пріоритет гармонізації законодавства. Включення до дорожньої карти адаптації положень Регламенту (EU) №305/2011, оновлення стандартів ДСТУ EN та впровадження процедур відповідності продукції стандартам CE. Це дозволить забезпечити відповідність продукції міжнародним вимогам і спростити доступ українських виробників до ринків ЄС. Удосконалення екологічного регулювання: запровадження обов'язкового моніторингу викидів CO₂ відповідно до вимог Директиви 2003/87/ЄС (EU ETS) та створення нормативної бази для використання

альтернативного палива. Ці заходи сприятимуть зниженню впливу діяльності цементної галузі на навколишнє середовище. Модернізація сертифікаційних процедур: автоматизація процесів сертифікації через створення цифрової платформи, що інтегрує бази даних сертифікатів із системами митних служб. Це зменшить час та витрати на сертифікацію, зробить процедури прозорими й підвищить довіру споживачів до продукції.

Ключові слова: цементна галузь, адміністративно-правове регулювання, екологічні заходи, відповідальність за екологічні правопорушення, адміністративно-правове забезпечення, виробництво цементу, обіг цементу, воєнний стан, будівництво, відбудова, ліцензування, сертифікація, державний контроль у сфері господарської діяльності.

SUMMARY

Patsyuk O.D. Administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 “Law”. – Khmelnytskyi University of Management and Law named after Leonid Yuzkov, Khmelnytskyi, 2026.

The dissertation study summarizes and solves the scientific problem, which consists in determining the essence and features of administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine. The study considers the legal support for the implementation of administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine, focusing on the current legislative framework and ways to improve it. The consequences of crisis phenomena, the decline in the purchasing power of the population and the deterioration of the financial condition of businesses were reflected in the reduction of housing and industrial and infrastructure production. It should be noted that the unfavorable macroeconomic situation determined the growth of prices, and accordingly, the decrease in demand for construction products and services. This situation led to a decrease in domestic demand, and accordingly, in the volume of cement

production. From the point of view of international trade, Ukraine is not a major player in this market, and accordingly, it cannot influence the prices and volumes of international cement trade in order to overcome the limitations of the domestic market. Currently, Ukraine ranks 32nd in the ranking of producers with 0.9% of total production.

Today, despite military operations and constant shelling of the entire territory, 8 cement plants with a full production cycle operate in Ukraine: PrJSC "Kryvyi Rih Cement" two cement plants: Kryvyi Rih, Kryvyi Rih district, Dnipropetrovsk region and Kamianske, Kamianske district, Dnipropetrovsk region; JSC "Podilskyi Cement" village of Humentsi, Kamianets-Podilskyi district, Khmelnytsky region; LLC "Cement" Odessa; PrJSC "Mykolaivcement" Mykolaiv Stryisky district, Lviv region; PrJSC "Ivano-Frankivsk cement" Yamnetsya village Tysmenytsky district, Ivano-Frankivsk region; PJSC "Yugcement" Olshanytsia, Mykolaiv district, Mykolaiv region; PJSC "Volyn-Cement" Zdolbudiv, Rivne district, Rivne region. All these plants and enterprises to which they belong operate in accordance with the current legislation of Ukraine, including the process of the full cycle of cement production and sale. Their products are certified by the State Enterprise "Seprotsem Cement Certification Body" and are tested in laboratory conditions for compliance with the National Standard of Ukraine B V.2.7-46:2010 "Cement for general construction purposes". Considering the current state and prospects for the development of cement production and circulation in Ukraine, the relevance of improving regulatory and legal support does not decrease, since the current legislation of Ukraine does not effectively regulate this sphere of social relations, due to which the cement market is overflowing with low-quality construction products. In this regard, it is important and relevant to conduct a comprehensive analysis of administrative and legal regulation in the production and circulation of cement, as well as to develop proposals and implement them in order to increase the efficiency of the functioning, management and regulation of the cement industry in Ukraine.

An analysis of the features of administrative and legal regulation of cement production and circulation during martial law was carried out, taking into account the specifics of crisis conditions. The full-scale invasion radically changed the geography and

volumes of the construction market, caused personnel changes, affected the regulatory framework, and also opened up new areas of activity for Ukrainian construction companies. However, given the modern realities of military aggression - when some cement production ended up in the occupied territory, and the demand for its production is growing, primarily with the adoption of a program to provide fortifications, rebuild industrial facilities and destroyed housing infrastructure - the expansion of the cement industry's own capacities and import of cement from other countries is relevant in such conditions. Today, the sphere of cement production and circulation in Ukraine is in a state of stagnation, the reason for this is clear, it is the conduct of active hostilities in some territories and the threat of missile attacks throughout Ukraine, which, in turn, led to the suspension of civil projects of state, municipal and private construction. This situation indicates the need to form (improve) an anti-crisis management system on an innovative basis at the enterprises of the cement industry.

The problems that affect the production and circulation of cement are indicated, namely: its energy intensity (this applies most of all to the production of Portland cement clinker), and the associated high energy intensity of waste. In addition to energy intensity, cement production is characterized by a significant amount of harmful emissions, which are in the range of 0.54-0.83 t. carbon dioxide per ton of cement. Of course, such volumes of energy consumption and emissions determine a significant share of costs in the price of products and a small share of profit. This, in turn, does not allow market participants to change the price depending on demand in the foreign market and form production renewal funds. Also, the problems in the production and circulation of cement in modern conditions include the dependence of cement production on resource supply, which affects product sales, price and quality. It should be noted that the decrease in cement production was negatively affected by the anti-terrorist operation and the full-scale invasion, some cement industry enterprises remained in the occupied territory; the dependence of cement production development on the state of the construction industry as a whole, and the decrease in construction volumes, led to a rapid decline in product sales; significant environmental burden on cement production and circulation; energy

intensity of cement production and the associated high energy intensity of waste; a significant share of transport costs in the cost system of input resources and, accordingly, in the cost structure of finished products; from the point of view of international trade, Ukraine is not a competitive state, that is, it cannot influence the price level and volumes of international cement trade in order to overcome the limitations of the domestic market; foreign investors, who mainly own cement industry enterprises, do not see the point in investing in the renewal of production capacities due to the fact that the markets are practically divided between the main participants, and the prospects for the growth of the domestic market of Ukraine are unpromising.

The legal basis for the administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine in modern conditions has been established. It is one of the key elements of state policy in the sphere of economy and construction. Cement, as a strategic material, plays a decisive role in the development of infrastructure, provision of housing construction, construction of fortifications, construction of industrial facilities and maintenance of critical infrastructure of the state. Effective legal regulation of this industry promotes economic growth, ensures stability of the domestic market and increases the competitiveness of Ukrainian products in the international arena.

The legislative regulation of cement production and circulation in Ukraine has been considered, which, in turn, is determined by a number of legal acts that outline the framework of administrative control, technical requirements for products, environmental standards, as well as state incentive measures. However, modern challenges, in particular the need to adapt to international standards, growing attention to environmental safety and modernization of production facilities, require constant improvement of the legal framework.

It is substantiated that one of the key areas of legal regulation is the harmonization of Ukrainian legislation with the norms of the European Union in accordance with the provisions of the Association Agreement between Ukraine and the EU. The implementation of international standards, such as DSTU EN 197-1:2015 (technical conditions for cement) and EN 196-3:2015 (methods of cement testing), contributes to

the unification of product quality requirements and simplifies the access of Ukrainian cement to European markets. At the same time, administrative and legal regulation must take into account the specifics of the domestic market, in particular the need to support national producers in difficult economic conditions. Administrative mechanisms, such as production licensing, product certification, regulation of logistics processes and control over cement transportation, also play a significant role in legal regulation. Each of these areas is based on clearly defined legislative acts, in particular the Economic Code of Ukraine, the Laws of Ukraine “On Technical Regulations and Conformity Assessment”, “On Environmental Protection”, as well as a number of subordinate regulatory legal acts. Administrative and legal regulation is a fundamental tool that ensures compliance with high product quality standards in the cement industry. The quality of cement, as the main building material, has a direct impact on the safety and durability of construction projects, including residential buildings, infrastructure facilities and industrial complexes. It can be considered that cement is a strategic building material that ensures all types of activities and development of a modern state.

An assessment of the main gaps in the current legislation on administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine and their impact on the effectiveness of regulation was carried out. Legal gaps in product certification issues, especially for export, significantly complicate the process of accessing international markets. The lack of a single procedure for harmonization with European-style certificates (CE marking) leads to delays and additional costs for manufacturers. Cement transportation also creates risks of product damage during delivery, which makes it difficult to ensure its compliance with technical regulations. The lack of systematic environmental monitoring and stimulation of the implementation of environmentally friendly technologies limits the ability of enterprises to reduce their environmental impact, which is a key factor for entering the markets of EU countries. In order to identify and overcome the main gaps in the current legislation on administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine, it is important to systematize the existing shortcomings. One of the main problems is the legal gaps in the product

certification procedure. Insufficient harmonization of national standards with European norms, in particular with the requirements of Regulation (EU) No. 305/2011, creates barriers for Ukrainian producers to enter international markets. The lack of a unified certification system and the difficulty of obtaining CE marking complicate the export of cement to EU countries. In addition, shortcomings in the legal regulation of simplified product certification procedures for the domestic market under martial law also create delays in the supply of products for the restoration of critical infrastructure. The prospects for improving administrative and legal legislation in the field of cement production and circulation in Ukraine, in particular in the context of harmonization with international standards, are also explored. Reforming administrative and legal legislation in the field of cement production and circulation is an urgent task due to the transformation of the Ukrainian economy in the context of globalization and European integration. Ukraine's rapid integration into international markets involves adapting legal mechanisms to the norms and standards established in the European Union and other international associations. In particular, compliance with the requirements of Regulation (EU) No. 305/2011, which regulates construction materials, is a key element in ensuring the competitiveness of Ukrainian cement in the European market. The main goal of improving administrative and legal regulation is to ensure transparency, efficiency and sustainability of the industry. This involves creating a regulatory framework that meets modern challenges and takes into account the interests of all market participants from producers to consumers.

An analysis of positive foreign experience in the field of administrative and legal regulation of cement production and circulation has been carried out in order to increase the efficiency of the cement industry, proper control over the production of high-quality cement and reduce corruption risks. Borrowing such experience should be careful, balanced and not blindly. It is necessary to take into account the positive experience in implementing state control in the cement industry of such countries as China, Germany, the USA, Austria, etc. In addition, it is extremely important, in the context of Ukraine's European integration efforts, to take into account the experience in this area of the EU

countries. Therefore, the system of state control in the cement industry in foreign countries is an important and indispensable institution of public administration. Given the fact that Ukraine is on the path of joining the European Union, the specified methods and forms of control activities in ecology, which are used by the EU countries and special international bodies, should be borrowed by Ukraine, providing for them in the current national legislation.

Proposals have been developed for the implementation of positive foreign experience in the conditions of the current stage of development of Ukraine to improve the administrative and legal regulation of the cement industry. For the effective implementation of positive foreign experience in the administrative and legal regulation of cement production and circulation in Ukraine, it is necessary to take comprehensive measures that should cover all key aspects of the industry. Recommendations have been formulated, including the development of a roadmap for reforms of cement circulation and production, resource mobilization and institutional strengthening, which, in turn, should ensure the harmonious implementation of international standards and increase the efficiency of the cement industry. One of the priority tasks is to create a clear roadmap for reforms, which will become the basis for implementing changes in the industry. This program should include the main priorities: harmonization of national legislation with European and international standards, improvement of environmental regulation and modernization of certification procedures. Priority of harmonization of legislation. Inclusion in the roadmap of adaptation of the provisions of Regulation (EU) No. 305/2011, updating of DSTU EN standards and implementation of procedures for product compliance with CE standards. This will ensure product compliance with international requirements and simplify access of Ukrainian manufacturers to EU markets. Improving environmental regulation: introducing mandatory monitoring of CO₂ emissions in accordance with the requirements of Directive 2003/87/EC (EU ETS) and creating a regulatory framework for the use of alternative fuels. These measures will help reduce the impact of the cement industry on the environment. Modernizing certification procedures: automating certification processes through the creation of a digital platform

that integrates certificate databases with customs systems. This will reduce time and costs for certification, make procedures transparent and increase consumer confidence in products.

Keywords: cement industry, administrative and legal regulation, environmental measures, liability for environmental offenses, administrative and legal support, cement production, cement circulation, martial law, construction, reconstruction, licensing, certification, state control in the field of economic activity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пацюк О.Д. Особливості адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право.» 2024. № 2. С.53-56. DOI: 10.37634/efp.2024.2.11.

2. Пацюк О.Д. Правове забезпечення здійснення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право.» 2024. № 4. С.44-48. DOI: 10.37634/efp.2024.4.9.

3. Пацюк О.Д. Законодавче регулювання цементної галузі під час дії воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування 2024. Т. 35 (74), № 6 С.124-129. DOI:10.32782/TNU-2663-6468/2024.6/22.

4. Пацюк О.Д. Проблемні питання адміністративно-правового регулювання цементної галузі під час дії воєнного стану. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право.» 2025. № 1. С.19-22. DOI: 10.37634/efp.2025.1.4.

5. Пацюк О.Д. Відповідальність за порушення законодавства при виробництві та обігу цементу в Україні. Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право». 2026. № 5. С. 26-29. DOI: 10.37634/efp.2026.5.5p.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пацюк О.Д. Проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. Правові засади здійснення публічної влади: тези доп. учасників VI міжнар. наук.-практ. конф., присвячена 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича

Юзькова, м. Хмельницький, 31 березня 2023 р. / Хмельницьк. ун-т управл. та права ім. Леоніда Юзькова, 2023. С. 422-423.

2. Пацюк О.Д. Адміністративно-правове регулювання цементної галузі України в сучасних умовах. Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави: тези доп. учасників XXVIII щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, м. Хмельницький, 19 березня 2023 р. / Хмельницьк. ун-т управл. та права ім. Леоніда Юзькова, 2024. С.97-98.

3. Пацюк О.Д. Адміністративно-правового регулювання виробництва цементу в сучасних умовах. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: тези доп. учасників VI Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті доктора економічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України ПИЛИ Василя Івановича м. Хмельницький, 16 січня 2025 р. / Хмельницьк. ун-т управл. та права ім. Леоніда Юзькова, 2025. С.176-177.

4. Пацюк О.Д. Правові питання управління цементною галуззю. Правові засади організації та здійснення публічної влади: тези доп. учасників IX Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, м. Хмельницький, 14 травня 2026 р. / Хмельницьк. ун-т управл. та права ім. Леоніда Юзькова, 2026. С.315-317.

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦЕМЕНТНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	27
1.1. Історія розвитку виробництва цементу та становлення цементної галузі в Україні.....	27
1.2. Проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні в мирний час та в умовах воєнного стану.....	43
Висновки до розділу 1.....	56
РОЗДІЛ 2. СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ ЦЕМЕНТУ В УКРАЇНІ	61
2.1. Особливості адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні.....	61
2.2. Роль адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу у відбудові держави в особливий період.....	71
Висновки до розділу 2.....	107
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ ЦЕМЕНТУ В УКРАЇНІ	115
3.1. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду в сфері здійснення адміністративно-правового регулювання цементної галузі.....	115
3.2. Удосконалення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні.....	135
Висновки до розділу 3.....	172
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ	205

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Цементна галузь є стратегічно важливою для розвитку інфраструктури та будівництва, що, в свою чергу, є основою економічного зростання України, особливо в умовах постійних викликів – воєнного стану, інтеграції до європейського економічного простору та глобальних кліматичних змін. На сучасному етапі перед цементною галуззю стоять численні проблеми, пов'язані з необхідністю гармонізації нормативно-правової бази із законодавством Європейського Союзу, впровадженням екологічно чистих технологій і адаптацією до міжнародних ринкових умов. Водночас недоліки у чинному законодавстві, зокрема, прогалини у регулюванні транспортування, сертифікації продукції та використання альтернативних матеріалів, суттєво гальмують розвиток цементної галузі.

Адміністративно-правове регулювання діяльності цементної галузі в Україні передбачає встановлення державних стандартів при виготовленні цементу, комплексний контроль за дотриманням вимог законодавства у сферах охорони праці та довкілля, що пов'язані з виготовленням та реалізацією цементу. Важливим елементом у діяльності цементної галузі є ліцензування.

Регулювання діяльності цементної галузі з боку державних органів влади включає в себе: застосування адміністративно-правових засобів, таких як дозволи, заборони, зобов'язання, надання пільг та застосування санкцій тощо. В адміністративно-правовому регулюванні діяльності цементної галузі існує проблемна ситуація, що пов'язана з недостатньою розробленістю правового механізму, який забезпечував би баланс між вимогами до якості продукції, екологічними стандартами та конкурентоспроможністю галузі. Відсутність чітких механізмів адаптації до європейських стандартів, таких як Регламент (EU) №305/2011, та недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій створюють стан напруженості в суспільстві та бізнес-спільноті. Це посилює дефіцит знань щодо шляхів усунення цих проблем і впровадження ефективних

адміністративно-правових рішень. Всі зазначені вище проблеми стали підґрунтям для наукового дослідження зазначеної тематики.

Питання адміністративно-правового регулювання господарської діяльності в цілому і зокрема цементної галузі в Україні досліджувались такими науковцями, як: О.А. Гончар, О. М. Даценко, Т. В. Єрмолаєва, В. К. Колпаков, Д. О. Кошиков, П.О. Легеза, О. В. Лозо, П.С. Лютіков, П. С. Лопатьєв, В. І. Мельник, С.І. Мосіюк, І.П. Мосіюк, О.І. Оплачко, В. Л. Ортинський, І.А. Панасенко, В.В. Сашичев, О. В. Тихонова, Т. Б. Топольницька та ін. Зазначені науковці тією чи іншою мірою торкалися питань регулювання цементної галузі, але багато питань потребують подальшого наукового дослідження з метою впровадження його в практичну діяльність. Кінцевою метою такої практичної діяльності має стати підвищення ефективності регулювання цементної галузі, що, в свою чергу, вплине і на якість виготовлення цементу, його конкурентоспроможність, відрегулює правила ліцензування та реалізації цементу. Саме встановлення і аналіз цих питань визначає актуальність теми наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017 – 2026 роки «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 01178U000103), наукової теми кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (номер державної реєстрації 0123U102955) та згідно з планом науково-дослідної роботи Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-практичних рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні з урахуванням зарубіжного

досвіду та сучасних викликів, таких як воєнний стан, інтеграція до європейського правового простору, економічна модернізація та екологічна стійкість.

Відповідно до мети були сформовані такі *завдання*:

– розглянути правове забезпечення здійснення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, зосередивши увагу на чинній законодавчій базі;

– проаналізувати особливості адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу під час дії воєнного стану, враховуючи специфіку кризових умов;

– оцінити основні прогалини в чинному законодавстві адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні та їхній вплив на ефективність регулювання;

– дослідити перспективи удосконалення адміністративно-правового законодавства в галузі виробництва та обігу цементу в Україні, зокрема, в контексті гармонізації з міжнародними стандартами;

– здійснити аналіз позитивного зарубіжного досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу, визначивши ключові практики;

– розробити пропозиції щодо впровадження позитивного зарубіжного досвіду в умовах сучасного етапу розвитку України для вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі регулювання діяльності в цементній галузі в умовах сучасних політичних, соціально-економічних та екологічних викликів.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні.

Методи дослідження. В дослідженні були використанні загальнонаукові та теоретичні методи, вибір яких здійснювався з урахуванням мети дослідження, поставлених завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Теоретичні методи, зокрема аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, використано для вивчення правових положень, міжнародних стандартів і кращих світових практик регулювання цементної галузі.

Вторинний аналіз статистичних даних дозволив оцінити вплив впровадження зарубіжного досвіду на економічні та екологічні показники галузі.

Для розробки рекомендацій застосовано моделювання та прогнозування, що базуються на кількісному аналізі тенденцій у законодавчому регулюванні.

Методи якісного аналізу сприяли обґрунтуванню шляхів гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами. Застосування зазначених методів забезпечило досягнення поставленої мети дослідження та формування практичних рекомендацій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні наукових, комплексних, монографічних досліджень адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. Результатом проведеного дослідження стало формулювання нових наукових положень, рекомендацій та висновків, а саме:

вперше:

- проведено комплексний аналіз адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні;
- досліджено особливості та проблеми діяльності цементної галузі в сучасних умовах, та в умовах воєнного стану;
- визначено особливості адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні;
- виявлено основні прогалини в чинному законодавстві адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні;
- надано характеристику особливостям правового регулювання транспортування цементу;
- запропоновано способи гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, зокрема Регламентом (EU) №305/2011 та ДСТУ EN;

– наведено перспективні заходи удосконалення адміністративно-правового законодавства в галузі виробництва та обігу цементу в Україні;

удосконалено:

– наукові підходи щодо правового забезпечення здійснення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні;

– розуміння правового регулювання транспортування цементу;

– поняття ліцензування та сертифікації в цементній галузі;

– шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні;

набули подальшого розвитку:

– рекомендації щодо впровадження позитивного зарубіжного досвіду, таких як цифрові платформи сертифікації, інтеграція до системи торгівлі викидами (EU ETS);

– особливості адаптації екологічних інновацій для забезпечення стійкого розвитку галузі;

– дослідження міжнародного та зарубіжного досвіду в діяльності цементної галузі;

Практичне значення отриманих результатів полягає у:

– *створенні* комплексного підходу до адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу, що враховує найкращий зарубіжний досвід і специфіку українського законодавства;

– *сприянні* подальшому розвитку правової науки в частині гармонізації нормативно-правових актів із міжнародними стандартами, зокрема Регламентом (EU) №305/2011 і екологічними директивами ЄС;

– *можливості* використання результатів для вдосконалення державної політики у сфері технічного регулювання, екологічного стимулювання та логістики;

– *науково-дослідній діяльності* – для проведення подальших теоретичних наукових досліджень адміністративно-правового регулювання цементної галузі;

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства, що регулює порядок та особливості діяльності цементної галузі;
- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Підприємницька діяльність», «Підприємницьке право», «Господарське право», «Цивільне право» та «Екологічне право».

Рекомендації дослідження можуть бути впроваджені в роботу Міністерства економіки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, а також у діяльність асоціації «Укрцемент» для підвищення конкурентоспроможності галузі. Очікуваними формами реалізації результатів є внесення змін до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про технічне регулювання», а також розробка та впровадження підзаконних нормативно-правових актів для інтеграції українського цементного ринку до міжнародних економічних систем.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у визначенні шляхів удосконалення законодавчої бази, запровадженні ефективних механізмів правозастосування та стимулюванні інновацій для підвищення екологічної стійкості та конкурентоспроможності галузі. Результати роботи можуть бути використані для розробки програм модернізації, адаптації до стандартів ЄС та забезпечення сталого розвитку галузі.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Основні положення, що відображають наукову новизну дослідження, теоретичне та практичне значення встановлених результатів, розроблені дисертантом особисто. Наукові результати дослідження опубліковані в 5-х статтях.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні» (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.); «Адміністративно-правове регулювання цементної галузі України в сучасних умовах» (, м. Хмельницький, 19 березня 2023 р.); «Адміністративно-правове

регулювання виробництва цементу в сучасних умовах» (м. Хмельницький, 16 січня 2025 р.).

Структура та обсяг дисертації. Структура складається зі вступу, 3-х розділів, які об'єднують 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 214 сторінок. Список використаних джерел складається з 167 найменувань, розміщених на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦЕМЕНТНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

1.1. Історія розвитку виробництва цементу та становлення цементної галузі в Україні

Цемент є найпопулярнішим порошкоподібним матеріалом у будівництві завдяки своїм властивостям, що проявляються після взаємодії з водою, спочатку перетворюючись на цементне тісто, яке з часом висихає і утворює штучний твердий матеріал «штучний камінь». Такі його характеристики та процедура виробництва вдосконалювались паралельно з розвитком суспільства для задоволення новітніх потреб. Високі запити суспільства спричинили в ХХ столітті «будівельний бум» – стрімкий розвиток будівельної галузі, що, в свою чергу, дало зростання цементної промисловості, як в світі загалом, так і на території сучасної України зокрема. Насамперед, необхідно з'ясувати поняття «цемент». В загальному розумінні цемент являє собою суміш - будівельний матеріал, який призначений для з'єднання та скріплення різноманітних будівельних матеріалів що були отримані шляхом випалу спеціальних гірських порід. Саме тому, коли йдеться про цемент, ми маємо на увазі історію застосування в будівництві всіх скріплюючих матеріалів та аналогів.

Звернувшись до термінологічного словника-довідника з будівництва та архітектури, з'ясуємо поняття цементу: «Цемент – це мінеральна порошкоподібна речовина, будівельний матеріал, узагальнена назва штучних неорганічних в'язучих речовин, переважно гідравлічних. Тонкоподрібнений порошок, який при змішуванні з водою або водними розчинами спершу тужавіє, а потім твердне, утворюючи разом з наповнювачами бетон. При цьому відбувається гідроліз алюмінату кальцію до гідроксиду кальцію та гідроксиду алюмінію, що, реагуючи з силікатами кальцію, утворюють кристалічні алюмосилікати кальцію. Цемент одержують шляхом випалювання при високих температурах (900-1500°C)

різноманітної сировини – гіпсу, вапняку, глини, металургійного і паливного шлаків, золи, шлаків» [1].

Застосування цементу почалось ще в давні часи, приблизно 5 тисяч років тому, населення, що переймалось удосконаленням свого побуту і відповідно займалось удосконаленням і будівництвом свого житла, використовувало у будівельній справі глину, згодом глину, що змішувалась із землею. Позитивним було те, що такий матеріал був легкодоступним, але такий матеріал мав певні недоліки: був недовговічним, не мав відповідної міцності і залежав від погодних умов, які його дуже швидко руйнували. З часом виникла необхідність у більш якісних матеріалах, які придатні були для надійного з'єднання інших будівельних матеріалів. І таким матеріалом став гіпс, а згодом і вапно. В той же час були знайдені способи отримання цих матеріалів.

В давньому Римі цемент називали – «Caementum», що в дослівному перекладі означало «битий камінь». Тобто на протязі існування людства постійно відбувалось винайдення і вдосконалення будвельних матеріалів, і результатом такого удосконалення став цемент. Можна стверджувати, що цемент являє собою мінеральний матеріал, тому що добувають його з гірських порід, а також він являє собою гідравлічний матеріал, тому що його затвердіння відбувається при з'єднанні з водою. З історичних досліджень відомо, що месопотамці першими у світі застосували суміш глини та землі, на той час вони мешкали вздовж річок Євфрат і Тигр. Наступним етапом еволюції народження цементу стали гіпс і вапно, які використовувались населенням Індії, Єгипту та Китаю приблизно до 3000 років до нашої ери. Гіпс і вапно тодішні будівельники отримували методом випалу сировини у спеціальних печах при температурі не нижче 180 градусів. Гіпсо-вапняні суміші були використані під час будівництва таких найвідоміших споруд людства: гробниця Тебеса, піраміда Німа, Піраміда Хефрена, гробниця Сахура, блоки Сфінкса та ін. Але найбільшу увагу становить будівництво Великої Китайської стіни, при будівництві якої для склеювання каміння використовували

рисову муку. До цього часу скріплені таким способом будівельні матеріали виконують свої функції, такі як міцність і адгезія.

Необхідно також зазначити що англійський винахідник Джозеф Аспдін у 1824 році вперше запатентував портландцемент. Назва «портландцемент» походить від назви місцевості Портленд у графстві Дорсет, де видобували природний вапняк. З моменту виникнення сучасного виробництва цементу пройшло зовсім мало часу до того, як він завоював всесвітнє визнання і став широко використовуватися у будівельній промисловості та в інших галузях, де велось будівництво.

Історія розвитку цементної галузі в Україні співпала з розвитком її в Європі, але були деякі особливості. Цементні заводи, що перебували на території України до 1912 року – на той час їх було більше десяти – не в повному обсязі виконували функції по забезпеченню цементом. Тому що обсяги виробництва цементу були незначні, техніка при виробництві використовувалась застаріла, і належали вони приватним власникам. Далі в історії розвитку України настали часи націоналізації та індустріалізації, всі цементні заводи були націоналізовані і перейшли у власність народних Рад. Вони існували протягом двох періодів, розділених за часом, це: перший період – 1917-1932 рр.; другий період – 1957-1965 рр. [2]. Варто зазначити, що під час другого періоду почалось різке зростання виробництва цементу. Насамперед це було пов'язано з активною відбудовою зруйнованої інфраструктури після другої світової війни, а також із введенням нових виробничих потужностей. В період 1959-1965 років було отримано майже 6 мільйонів тонн цементу. Завдяки такому розвитку значно виріс рівень концентрації цементних підприємств, відповідно до цього отримало подальший розвиток і удосконалення системи управління виробництвом і обігом цементу. Першим таким органом управління став «Укрголовцемент», який підпорядкував єдиному управлінню всі цементні заводи України. Таке централізоване управління мало свої переваги, насамперед, централізовано вирішувались питання координації їх діяльності, впроваджено технічне переобладнання та реконструкція засобів виробництва, було також

заплановано місця створення нових підприємств з вимогами їх найбільш ефективного та раціонального використання. У 1970 році «Укрголовцемент» змінив назву на Республіканське промислове об'єднання «Укрцемент». Така управлінська діяльність позитивно вплинула на виготовлення цементу. У 1970р. на всіх цементних підприємствах України вироблено 16 403 тис.т. цементу, у 1975 р. вироблено 21 551 тис.т. цементу, а в 1979р. – 20 722,2 тис. т. У 1988 році всі цементні заводи України були передані у підпорядкування Союзному Міністерству промисловості будівельних матеріалів, а «Укрцемент» було ліквідовано. У 1990 році відповідно до постанови ради Міністрів України від 01.09.1990р. № 238 було створено Український державний концерн із виробництва цементу та азбестоцементних виробів «Укрцемент», до якого увійшли 14 цементних заводів, і загальний обсяг виробництва цементу яких за вказаний рік становив 22 199 тис. т., що на 10 201 тис. т. більше у порівнянні з 1965 роком [2]. Необхідно зазначити, що за період існування Радянського Союзу всі цементні заводи України фінансувались за рахунок бюджетних надходжень. Здобуття незалежності України в 1991 році і вихід її зі складу СРСР, стало початком розвитку цементної галузі в нових реаліях, а саме в умовах ринкової економіки. Насамперед це сталося завдяки тому, що в Україні було проголошено три форми власності – державну, комунальну і приватну, спочатку на підставі Закону України «Про власність» [3], який згодом втратив чинність згідно із Законом України № 997-V від 27.04.2007р. «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України» [4]. Також необхідно зазначити, що форми власності ще раніше були закріплені в Конституції України 28.06.1996р [5].

У 2001 році Український державний концерн «Укрцемент» було перетворено на «Український концерн» підприємств цементної та азбестоцементної промисловості «Укрцемент» недержавного статусу, який став правонаступником державного. На установчих зборах організацій і підприємств цементної галузі було обрано Голову реорганізованого концерну «Укрцемент» Гаврюшина Анатолія

Дмитровича. До складу знов створеного концерну увійшли всі цементні заводи України, на той час їх кількість становила 14 із загальним обсягом виробництва 5778,1 тисяч тонн. Діяльність концерну вимагала заходів оптимізації управління та встановлення взаємовідносин із державними органами. Тому у 2004 році на загальних установчих зборах керівників підприємств та організацій цементної галузі було прийнято рішення про реорганізацію Українського концерну «Укрцемент» в Асоціацію підприємств та організацій цементної промисловості як добровільного неприбуткового об'єднання [2].

Українська асоціація підприємств та організацій цементної промисловості «Укрцемент» утворена у формі добровільного неприбуткового об'єднання шляхом перетворення Українського концерну «Укрцемент» [2]. В межах такої реорганізації сталися деякі зміни і в управлінні, а саме: було встановлено регламент щодо розробки роботи виконавчого органу. Серед основних напрямків діяльності Асоціації стали: розробка і впровадження технологічних нормативів стосовно шкідливих викидів в атмосферу; використання альтернативних енергетичних ресурсів; отримання дозволів на спрощену процедуру використання природних ресурсів; вирішення проблемних питань з недостатньою забезпеченістю вагонів для перевозки цементу. З метою вирішення основних проблемних питань в цементній галузі керівництвом Асоціації були встановлені контакти з Комітетами Верховної Ради України та профільними Міністерствами.

Фінансова криза 2008-2010 років негативно вплинула на виготовлення цементу, сталося зменшення активності будівництва, що стало причиною скорочення потреб на цемент в усіх галузях народного господарства. Відповідно зменшилось інвестування у цементну галузь, що призвело до зменшення обсягів будівельних робіт. Наслідком цієї кризи стало загальне виробництво цементу в цілому по галузі на 35-40%.

Основним завданням цементної галузі України є всебічне забезпечення ринку якісним цементом, проведення заходів щодо впровадження ресурсозберігальних та екологічних технологій, конкурентоспроможність

цементної продукції. В подальшому відбувалось стабільне збільшення обсягів виробництва цементу. Також була приділена значна увага впровадженню Програми боротьби з фальсифікованим цементом. В межах реалізації заходів цієї Програми було створено спеціальну робочу групу щодо боротьби з виготовленням та реалізацією фальсифікованого цементу. В зазначений період було прийнято ряд заходів з метою здійснення контролю на ринку фальсифікату. Стосовно переходу на європейські стандарти було запропоновано план дій Асоціації цементної галузі. Треба віддати належне, за період раніше згаданої фінансової кризи цементна галузь в повному обсязі забезпечила всі потреби в якісному цементі. На початку 2014 року цементна галузь України була провідною ланкою будівельного комплексу та була представлена тринадцятьма заводами, серед яких десять заводів належали іноземним компаніям [2]. У цей період цементна галузь постійно збільшувала обсяги виробництва. Так, в листопаді 2015 року обсяг виробництва цементу України перевищив рівень листопада 2014 року на 13,9%. У грудні 2015 року зростання складало вже 51,4% [2]. Такі високі показники виробництва цементу стали завдяки стабільності курсу гривні, зниженню активності бойових дій у 2015 році, падінню світових цін на нафтогазові ресурси.

В зазначений період обсяг виробництва цементу становив 199 кг на одну особу (відповідно до даних Державної служби статистики станом на 1 грудня 2015 р.). Перевезення цементу здійснювалось всіма видами транспорту, але більшість перевезень припадала на залізничний транспорт, що становило 65,3% від сукупності всіх перевезень.

За підсумками 2016 року загальний обсяг українського ринку цементу склав 8,95 млн. тонн, що на 10,0% більше ніж у 2015 році. Це підвищення стало результатом позитивної динаміки будівельної галузі, яка є основним споживачем цементу і виробів з нього. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2016 році обсяг виконаних будівельних робіт в країні збільшився в порівнянні з попереднім роком на 13,1%, у т.ч. індекс будівництва житлових будівель зріс на 13,0%, нежитлових будівель – на 17,4%, інженерних споруд – на 11,0%. За 12

місяців 2016 року загальне виробництво цементу в Україні збільшилося на 7,1% з 8,50 млн тонн до 9,10 млн тонн [6].

За результатами 2016 року основними виробниками цементу в Україні стали заводи, що підпорядковувались Асоціації «Укрцемент», сумарний обсяг виготовлення цементу яких склав 98,4% від усього виготовленого цементу в Україні. Відповідно, виробництво цементу заводами «Укрцемент» за рік зросло на 0,5 млн. тон. Темпи зростання виготовлення цементу збільшились на 5,6%. За підсумками 2021 року учасники Асоціації «Укрцемент» встановили рекорд обсягу виробництва цементу - 11005,5 тис. тонн. Учасники Асоціації «Укрцемент» завершили 2021 рік з рекордним обсягом виробництва 11005,5 тис. тонн цементного клінкеру – напівфабрикату, що використовується при виробництві цементу, вироблено 8113,8 тис. тонн[7].

В сучасних умовах розвитку підприємства Асоціації «Укрцемент» стали фундаментом національної економіки. Організація Об'єднаних Націй вважає цементні галузі країн однією з пріоритетних складових показників для характеристики рівня розвитку країни. Підприємства, що задіяні у виробництві цементу постійно відчувають вплив кризових ситуацій, до яких можна віднести вплив конкуренції міжнародних товаровиробників цементу, вплив внутрішніх конкурентів на ринку цементу, нестабільне постачання ресурсів, часті збої у логістичних поставках готової цементної продукції, дисбаланс попиту та виготовлення, великі енергетичні затрати виробництва тощо. Як зазначає дослідник Оплачко О.І.: «Наявність численних галузевих факторів кризових явищ, зростання частоти їх прояву, що зумовлюють погіршення показників функціонування підприємств цементної галузі, вимагають формування і використання у їх діяльності дієвої системи управління. До того ж, в кризових умовах обмеженості фінансових, інтелектуальних та часових ресурсів така результативна управлінська система має враховувати, окрім традиційних, інноваційні підходи до управління, що дозволяли б знижувати невизначеність зовнішнього середовища та рефлексивно взаємодіяти з суб'єктами ринку для

покращення показників функціонування промислових підприємств і посилення їх конкурентних позицій на вітчизняному та міжнародному ринках» [8, с. 119].

В сучасних умовах господарської діяльності підприємства цементної галузі мають високий ступінь ризику та непередбаченості на ринку. Все це вимагає негайної розробки відповідних антикризових заходів. При цьому основним чинником їх формування має бути врахування специфіки діяльності промислових підприємств, що потребує аналізу галузевих умов їх функціонування. Так, цементна галузь є однією з найважливіших складових національного господарського комплексу, адже від її стану залежить реалізація проектів будівництва виробничої, транспортної, соціальної інфраструктури, об'єктів житлово-комунальної сфери і, як результат, рівень розвитку промисловості країни в цілому [8, с. 120].

У 2017 році доля цементної галузі у внутрішньому валовому продукті мала 2,3% і посідала найнижче місце у Європі. Якщо порівняти з іншими країнами, то співвідношення їхньої долі внутрішнього валового продукту таке: США – 5,6%; Німеччина і Франція – 7,8%; Польща – 9%. Треба також зазначити, що виробництво цементу у світі постійно зростає. Динаміка світового виробництва цементу наведена в таблиці 1.1 [9;10] Див. Додаток А.

Провідні цементні підприємства світу виробляють понад 4 млрд. тонн цементу за рік. Швидке зростання потреб у цементній продукції відбувається, в основному, в нових індустріальних країнах. Так, виробництво цементу в Китаї за останні 10 років збільшилося у 2 рази: у 2008 р. складало 1,39 млрд. т., у 2017 р. – 2,4 млрд. т. (що становить 57,14% світового виробництва цементу). Значну частку у світовому виробництві цементу займає Індія (у 2017 р. – 6,67%), а також США (2,05%) та Туреччина (1,83%). Частка України у світовому виробництві цементу становить всього 0,22% [10]. Найнижчим серед країн Європи є й показник вітчизняного виробництва цементу на душу населення, який у 2017 році становив в Україні 213 кг (при використанні 222 кг), тоді як у Польщі – 489 кг, Німеччині – 342 кг, росії – 374 кг (при використанні 379 кг), білорусі – 488 кг (при використанні

355 кг) [9]. Цементна галузь є доволі матеріаломісткою, через це українські цементні заводи розташовані у районах видобування сировини. Більшість заводів належать іноземному капіталу: Приватне акціонерне товариство «Миколаївцемент», Приватне акціонерне товариство «Подільський цемент», Товариство з обмеженою відповідальністю «Цемент» – належать ірландському холдингу Cement Roadstone Holdings (частка на ринку – 27,9%); Кам'янський і Криворізький цементні заводи – належать німецькій корпорації HeidelbergCement (частка на ринку – 13,4%); німецька компанія Dycerhoff (частка на ринку – 18,5%) володіє філіями Приватного акціонерного товариства «Волинь-Цемент», Приватного акціонерного товариства «Дікергофф Цемент Україна» і Приватного акціонерного товариства «Південьцемент». Швейцарській компанії CemIn West SA належить Приватне акціонерне товариство «Івано-Франківськцемент» – (частка на ринку – 22,6%), Приватне підприємство «Київ-Ресурс» – українська компанія (частка на ринку – 2,9%) [11].

У 2017 році сукупний обсяг виробництва цементу українськими підприємствами, що належали міжнародним компаніям, становив майже 97,1% від загального обсягу в Україні, тоді як сукупна частка всіх інших підприємств цементної галузі становила всього 2,9%. У контексті зазначеного варто зауважити, що з точки зору продавців цементу український ринок стає більш олігополізованим в силу об'єктивних причин, до яких варто віднести великі витрати виробників цементу на його виготовлення і значний період очікування окупності вкладених фінансів; великі витрати на модернізацію виробництва цементу.

Також необхідно враховувати негативний вплив військової агресії на динаміку виробництва цементу. В силу військово-політичної ситуації три заводи опинились на окупованій території: Амвросіївський завод Приватне акціонерне товариство «Хайдельбергцемент Україна», «Бахчисарайський комбінат «Будіндустрія»), Товариство з обмеженою відповідальністю «Промцемент». Крім цього ще один завод з жовтня 2015 року припинив свою діяльність (філія «Краматорський ЦЗ-Пушка» Приватне акціонерне товариство «Євроцемент-

Україна»), через проблеми зі збутом цементу, практика діяльності якого свідчить про те, що для забезпечення ефективного функціонування підприємств цементної галузі необхідно формувати дієву систему антикризового управління, котра б враховувала не лише внутрішні зміни, а й тенденції розвитку галузі та відносини із суб'єктами ринку [8, с. 122]. Встановлені проблеми мали об'єктивний вплив на скорочення попиту і обсягів виробництва цементу в Україні. Необхідно зазначити, що в першій половині 2018 року загальний обсяг виробництва цементу знизився в порівнянні з 2017 роком в середньому на 3%, але в той же час відбулось збільшення будівельних робіт на 6%. Аналіз даної ситуації дозволяє дійти висновку, що зниження обсягу виробництва цементу з одного боку, а з іншого ріст будівельних спроможностей свідчить про те, що на ринку з'явилась вагома доля фальсифікованого цементу. Такі висновки підтверджені тим фактом, що Асоціація «Укрцемент» у 2018 році провела дослідження: із п'ятдесяти відібраних мішків з цементом різних виробників з'ясувалось, що 82% були визначені як фальсифікована продукція, більше ніж 50% не відповідали вказаній вазі (тобто було менше ніж зазначено на упаковці) і майже 60% не відповідали критеріям міцності [12]. Слід також зосередитись на діяльності залізничної логістики у перевезенні виробів з цементу. Укрзалізниця є монополістом в залізничних перевезеннях. За 2018 рік «Укрзалізницею» було здійснено лише 57% замовлень на поставку залізничних вагонів цементним заводам. За 2018 рік у порівнянні з 2017 роком суттєво збільшилась вартість залізничних перевезень у середньому на 25-30%. Також «Укрзалізницею» були порушені терміни доставки цементних виробів, що в свою чергу призвело до штучно створеного дефіциту цементу. Все це спричинило деякі проблеми з поставками цементу виробниками. Сумарна кількість виробничих потужностей всіх українських цементних заводів становить близько 22 мільйонів тонн цементу на рік. Така несприятлива ситуація склалася на ринку обігу цементу через низьку ефективність виробництва, моральний та фізичний знос виробничих потужностей та значними затримками у їх оновленні. До 2015 року –

до фінансової кризи – відбувалось зменшення цього негативного показника до рівня 39%. А в період кризи і після неї цей показник зріс до рівня майже 50% [12].

Також до важливих недоліків у виробництві та обігу цементу в Україні слід віднести виробництво цементного клінкеру – виробництво цього матеріалу пов'язується з великою енергоємністю відходів. Це пов'язано з тим, що на українських підприємствах з виготовлення цементу використовують застарілу технологію, так званий «мокрый» спосіб виробництва клінкеру. Частка виготовлення клінкеру «мокрим» способом з кожним роком зменшується, але все ще є значно високою і становить десь 70%. За результатами оцінок, проведених відповідними органами контролю, шкідливі викиди від виготовлення цементної продукції становлять в середньому десь 0,7 тонн діоксиду вуглецю на одну тону цементу [13, с. 6]. Отже, всі зазначені недоліки і проблеми у виготовленні цементу, такі як: збільшення обсягів споживання електроенергії, робота на застарілах засобах виробництва та значні шкідливі викиди в атмосферу, тут можна ще додати логістичні проблеми, пов'язанні з «Укрзалізницею» - все це зрештою відображається на ціні цементу і впливає на невелику долю прибутку цементних заводів. Стосовно імпорту цементу – частка імпорту цементних виробів має тенденцію до постійного зростання, як приклад, у 2016 році в порівнянні з минулим роком імпорт цементу збільшився на 41%. У 2017 році порівняно з 2016 роком імпорт цементних виробів зріс на 98%. Такий значний ріст імпорту цементу стався через збільшення поставок з білорусії, якщо порівняти з 2016 роком, то приблизно в 52 рази. Особливість імпорту білоруського цементу була в тому, що він завозився в Україну за демпінговими цінами. Це стало причиною стримування цін на цементні вироби українськими виробниками, і значного зниження фінансових спроможностей українських виробників. Дані щодо імпорту вітчизняного цементу наведені в таблиці 1. 2 [11], див. Додаток Б.

Стосовно імпортування цементного клінкеру: найбільші обсяги імпорту були з росії, у 2017 році майже 85%. У 2017 році ці поставки збільшилися на 79% із загальним обсягом 877, 69 тисяч тон. Саме через це Кабінет Міністрів України,

відповідно до Постанови № 670 від 29.08.2018 року, заборонив ввезення на територію України цементного клінкеру і відповідно вніс цей товар у загальний перелік товарів, заборонених до ввезення [14]. По суті, вітчизняні виробники мають необхідні потужності, які дають можливість замінити імпорт цементного клінкеру на власне виробництво. Відповідно до даних Асоціації «Укрцемент», виробничі спроможності українських цементних заводів з випалювання клінкеру складають понад п'ятнадцять мільйонів тонн на рік, як приклад, у 2017 році українськими виробниками цементу було виготовлено всього 6,3 мільйонів тонн клінкерного цементу [12]. Треба також зазначити, що до основних ринків збуту – експортування цементу, виробленого в Україні, у 2017 році належали: Молдова, на її долю припадало 13,65%, білорусь – відповідно 20,5%, Угорщина - відповідно – 23,30%, Румунія – відповідно 41%. Але треба зазначити, що частка експортованого цементу в інші країни в період з 2008 року до 2017 рік значно знизилась, з 92,3% до 34,1%. Зменшення експорту цементу, насамперед, сталося через припинення поставок цементу до деяких країн Сходу, і відповідно збільшився обсяг експорту цементу до європейських країн. Найбільшим покупцем українського цементу стала Румунія – обсяги поставок цементу збільшились у 959 раз.

Український науковець Лопатьєв П.С. у своєму дослідженні встановлює, що: «Цементне виробництво – це галузь фактично одного товару, тобто є лише кілька класів цементу і клінкер, як основа для його виробництва, і тому основним елементом збутової політики підприємств галузі виступають ціна продукції та її якість, а також рівень обслуговування споживачів» [15, с. 10]. Українська дослідниця Топольницька Т.Б. зазначає: «При цьому важливо враховувати ще одну особливість цементного виробництва – низький технологічний рівень продукції» [16, с. 778]. Всі зазначені особливості виробництва та обігу цементу в Україні проявляються, насамперед, у невідповідності цементної продукції європейським стандартам. Другим фактором є низький рівень виробництва та експорту цементу, що не в повному обсязі задовольняє попит на нього споживачів. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в Україні в цементній галузі існує значна доля збиткових

підприємств. Як приклад: у 2017 р. – 52% від загальної кількості підприємств галузі, серед яких одні з найбільших приватних акціонерних товариств «Хайдельбергцемент Україна», збиток склав у 2017 році 430983,00 тис. грн., Приватне акціонерне товариство «Дікергофф Цемент Україна», збиток у 2017 році склав – 316001,00 тис. грн., Приватне акціонерне товариство «Подільський цемент», збиток у 2017 році склав 643247,00 тис. грн., Приватне акціонерне товариство «Євроцемент – Україна», збиток у 2017 році склав – 145571,00 тис. грн.) [11].

Навесні 2020 року, замість очікуваного зростання цементна галузь, як і вся будівельна промисловість України, знову опиняється в ситуації впливу кризових явищ в економіці, на цей раз викликаних пандемією COVID-19 і пов'язаним з нею спадом споживання. Зростання внутрішнього споживання є одним з головних чинників прискорення економіки. Воно створює попит на робочу силу, живить активність бізнесу, заохочує інвесторів, а потім стимулює великі надходження податків і відрахувань до державного бюджету, пенсійного та інших фондів соціального забезпечення. Тобто можна констатувати, що нова криза споживання різко негативно вплинула на українську цементну галузь, обмежуючи внутрішнє виробництво більш ніж на 30%, що особливо небезпечно стало в умовах зростання імпорту з зовнішніх ринків, які в умовах спаду внутрішнього попиту почали збільшувати експорт.

Треба зазначити, що цементна промисловість України є стратегічною галуззю виробництва базового матеріалу для будівництва об'єктів промислової і транспортної інфраструктури країни а також комерційного та житлового будівництва. В даний час інфраструктура виробництва цементу не лише в повному обсязі задовольняє потреби ринку, а й має достатню кількість резерву виробничих потужностей. Продовжуючи дослідження історії розвитку і становлення цементної галузі України, слід зазначити, що у 2019 році ринок виробництва та обігу цементу в Україні зріс на 2,4%, якщо порівнювати цей показник з 2018 роком, то він зріс до 9,3 мільйони тон. Навколо таких величин він коливається протягом останніх трьох

років (включно до лютого 2022 року), не показуючи значного зростання або спаду, тоді як імпорتنі потоки суттєво зростають. У 2019 році в зв'язку зі слабким зростанням ринку, кризою залізничних перевезень і різко негативним експортно-імпортним балансом (-30%), виробництво цементних підприємств України зменшилася з 9,11 млн. т. до 9,09 млн т (-0,3%). Незважаючи на введення антидемпінгового мита на продукцію з росії, білорусі та Молдови, зовнішньоторгівельна динаміка за підсумками 2019 року склалася не на користь вітчизняних виробників. Експорт цементних виробів за 2019 рік збільшився на 16%, а імпорт - в середньому на 57%. Стосовно імпорту цементу в Україну з Туреччини, то він збільшився майже в 9 разів. Туреччина, яка за даними The Global Cement Report посідає четверте місце в світі за обсягами виробництва цементу, за 2017 рік виробила цементу вісімдесят мільйонів тонн. І посідає друге місце в світі за обсягами експорту - тринадцять мільйонів тонн, станом на 2017 рік. Це не завадило їй посідати провідні позиції у світовому рейтингу виготовлення та обігу цементу, незважаючи на спад реалізації цементу на внутрішньому ринку. Але, використовуючи вигідне сусідство з Україною через Чорне море, Туреччина, починаючи з 2019 року, почала дуже активно експортувати портландцемент на український ринок [17].

Як стверджує виконавчий директор Асоціації виробників цементу України «Укрцемент» Роман Скільський: «За даними Держстату, тільки за другу половину 2019 року в Україну завезено близько 200 тис. тонн турецького цементу, а тенденція на початку 2020 року вказує на те, що імпорт з Туреччини буде в рази більшим. Виходить, що, чекаючи кредитів МВФ, Україна платить десятки мільйонів доларів за імпорт продукції, допускаючи простій власних підприємств з випуску абсолютно такої ж продукції. Це реальні гроші, які могли б залишитися в Україні, забезпечивши підтримку виробництва цементу, завантаження потужностей, створення робочих місць і внесок в розвиток економіки, вкрай необхідних нашій країні. Отже, ми маємо не дуже збалансовану ситуацію: з одного боку в Україні відбувся спад у виробництві цементу, через зростання імпорту

цементу з Туреччини, в той же час вісім заводів, що розташовані в Україні і в основному працюють на внутрішній ринок, у достатній мірі могли б задовільнити потреби внутрішнього ринку» [18].

Виробники цементу в Україні належать до чотирьох промислових груп: міжнародних - ПрАТ «Дікергофф Цемент Україна» та CRH Україна (ПрАТ «Подільський цемент», ПрАТ «Миколаївцемент», ТОВ «Цемент»), і українських – ПрАТ «Івано-Франківськцемент» і ПрАТ «Кривий Ріг Цемент». Вони випускають продукцію відповідно до чинних в Україні вимог нормативних документів, повністю дотримуючись українського законодавства на всіх етапах виробництва. З першого дня пандемії COVID-19 зазначені компанії забезпечують безперервне виробництво цементу і безпечний робочий простір працівникам на своїх підприємствах, а також активно допомагають лікарям і суспільним групам.

Інший аспект проблеми – маркування продукції. Як відомо, обов'язкова сертифікація і реєстр УкрСЕПРО вже не існують. Упродовж останніх років цемент, якість якого впливає на довговічність та безпечну експлуатацію будівель, за українським нормативно-правовим забезпеченням не має обов'язкової сертифікації. Зазвичай така сертифікація якості цементу відбувається на добровільній основі. У наших реаліях на тлі росту тіньової економіки це означає, що відбувається неконтрольоване насичення внутрішнього ринку виробництва та обігу цементом з неякісними характеристиками. Саме маркування дає споживачеві можливість отримати інформацію про те, що він збирається придбати. В результаті проведеного дослідження якості цементу, яке проводило громадське об'єднання «Союз споживачів України», було виявлено фальсифікат цементної продукції у більш ніж 80% мішків з маркуванням, тобто товарна продукція не відповідала маркуванню, позначеному на цих мішках [17].

Аналіз маркування зразків продукції з Турції показує, що значна її частина не відповідає вимогам діючих в Україні нормативних документів. Менеджер з маркетингу Асоціації «Укрцемент» Олена Герасимова вказала на цю проблему: «По-перше, на мішках цементу турецького (імпортного) виробництва нанесене

тільки CE-маркування, яке, до речі, має порушення. Але поки, до укладення Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (АСАА), в Україні немає затверджених процедур і вимог з цього приводу, тому сьогодні на українському ринку маркування імпортного цементу нічим не регламентоване. Маркування за вимогами нормативних документів України на турецьких мішках цементу взагалі немає. По-друге, на мішку не вказано в достатньому обсязі (або взагалі не вказано) інформаційні данні українською мовою, що порушує право споживача стосовно доступної, достовірної та необхідної інформації на продукцію, що представлена для реалізації» [19 ст.15; 30; 20].

Споживач, в основному, не може і не повинен за зовнішніми ознаками визначати якість товару і його безпеку, а ось держава повинна забезпечити дотримання представниками бізнесу процедур доступу товару на ринок. Великі споживачі цементу завжди перевіряють якість продукції в своїх лабораторіях. Виробники автоклавного газобетону в Україні використовують тільки якісні цементи вітчизняного та імпортного виробництва. Введення з боку держави заходів щодо обмеження ввезення і реалізації в Україні цементу без дотримання діючих вимог щодо маркування продукції, принаймні до моменту прийняття Регламенту (ЄС) № 305/2011 та підписання Україною угоди АСАА, могло б стати вирішальним фактором у забезпеченні захисту прав українського споживача на достатню інформацію про продукцію а також підтримати українського виробника цементу і економіку країни на тлі ризиків, пов'язаних з карантинном і уповільненням бізнес-активності. Що ж вибере Україна? Підтримку українського чи турецького виробника цементу? Або ж продовжить експортувати робочу силу і ресурси, а імпортувати готовий продукт? Відповіді на обидва питання стратегічно важливі для розвитку української економіки. Особливо зараз, коли країні вкрай необхідно створювати умови для зменшення негативних наслідків неминучої кризи [17].

Але в сучасних реаліях військової агресії, коли деякі виробництва цементу опинились на окупованій території, а попит на його виробництво зростає – насамперед з прийняттям програми забезпечення фортифікаційних споруд та

відбудовою промислових потужностей і зруйнованої житлової інфраструктури, актуальним буде як розширення власних потужностей цементної галузі, так і імпорт цементу з інших країн. Всі зазначені дані свідчать, що сучасний ринок виготовлення та реалізації цементної продукції в Україні потребує реформування та удосконалення.

1.2. Проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні в мирний час та в умовах воєнного стану

Розвиток, діяльність та сучасний стан цементної галузі України стає предметом досліджень вітчизняних дослідників: Лопатьєва П. С., Миколюк О.А., Ковальчук І. М., Панасенко І.А., Тарасенко І.П., Топольницької Т.Б. та ін. Але слід зазначити, що аналіз сучасного стану цементної галузі та особливості господарської діяльності, що впливають на конкурентоспроможність, ще в недостатній мірі висвітлюється дослідниками. Вищезазначене обумовлює необхідність наукового дослідження напрямів вирішення висвітлених проблем з метою забезпечення стабільності розвитку цементної галузі України. За потужністю та кількістю виготовленого цементу в Україні до основних виробників можна віднести: Приватне акціонерне товариство «Івано-Франківськцемент»; Приватне акціонерне товариство «Хайдельбергцемент Україна»; Приватне акціонерне товариство «Миколаївцемент»; Приватне акціонерне товариство «Подільський Цемент»; Приватне акціонерне товариство «Дікергофф Цемент Україна»; Приватне акціонерне товариство «Євроцемент-Україна»; Товариство з обмеженою відповідальністю «Цемент»; «Укрцемент» - частка яких становила більше ніж 98% від сукупного виробництва цементу [6].

На показники обсягу виробництва цементу в Україні вплинули події 2014-2024 рр., а саме військова агресія, через які деякі заводи опинились на непідконтрольній території: Приватне акціонерне товариство «Хайдельбергцемент Україна»; Амвросіївський завод; Товариство з обмеженою відповідальністю «Промцемент».

Крім того, через проблеми зі збутом цементу в 2015 році за рішенням власника припинило свою діяльність Приватне акціонерне товариство «Євроцемент-Україна»). Саме це призвело до падіння обсягу виробництва цементу у 2015 році порівняно з 2014 роком на 4,8% [6].

Наслідки військово-політичної ситуації в державі стали причиною втрати купівельної спроможності громадян, що в свою чергу відобразилось на бізнесі. Відповідно до даних Державної агенції статистики, у 2022 р. загальний обсяг робіт пов'язаних з використанням цементу в порівнянні з 2021 роком знизився на 18,3% [6]. Через це можна констатувати, що несприятлива економічна ситуація у виготовленні та реалізації цементу призвела до зменшення попиту на нього. Як приклад, у 2022 р. відбулось зростання цін на будівельні роботи у порівнянні з 2014 р. орієнтовна на 40% [7]. Наслідком цього стало значне скорочення попиту з боку населення. Слід також зазначити, що Україна не є великим гравцем на міжнародному ринку виробництва та реалізації цементу, а тому не може впливати на ціни і обсяги міжнародної торгівлі цементом. У загальному рейтингу виробників цементу Україна займає 32 місце [21].

Як зазначив у своєму інтерв'ю «Цементна галузь: сучасний стан та перспективи» Голова Асоціації виробників цементу України Павло Качур журналу PROF BUILD: «З 1 січня 2018 року завершено перехід від системи обов'язкової сертифікації продукції до системи оцінки відповідності вимогам технічних регламентів. Такі регламенти вимагають від виробників дотримуватися вимог до якості виготовленої продукції. Тобто це як перехідний період для України, а фінальна стадія такої реформи передбачає підписання Україною Угоди стосовно відповідності та прийнятності промислової продукції (в даному випадку цементу) АСАА (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods). До цього часу така угода не підписана, що не дозволяє українським виробникам цементу бути конкурентоздатними. Група експертів розробила відповідний законопроект. Більш того, для доопрацювання зазначеного проекту була створена ініціативна група, до складу якої увійшли підприємства, що

виробляють цемент, представники Верховної Ради України з питань будівництва, та організації BRDO, яка займається ефективним регулюванням діяльності в цементній галузі [22]. Але наразі – січень 2026 року - «віз і нині там» , жодних змін у цьому питанні не сталося, тобто Верховна Рада не спромоглася й досі прийняти відповідний Закон.

Також треба підкреслити внесок цементної галузі у розбудову України у 2021 році. Учасники Асоціації «Укрцемент» завершили 2021 рік з рекордним обсягом виробництва цементу 11005,5 тис. тонн. Цементного клінкеру – напівфабрикату, що використовується при виробництві цементу, вироблено 8113,8 тис. тонн. Стосовно впливу на навколишнє середовище станом на 2020 рік Компанія CRH зафіксувала зменшення викидів CO₂ при виробництві цементу на 26% та 46%. Такий результат був би неможливий без використання 2,1 мільйона тонн альтернативних видів палива на цементних заводах компанії CRH у 2020 році [23]. Одеський Цемент підтримав ініціативу співробітників Одеської загальноосвітньої школи № 125 з озеленення території навчального закладу клумбою з декоративними рослинами. Миколаївцемент дбає про довкілля і вже четвертий рік поспіль бере участь у Всеукраїнській екологічній акції «Посади дерево миру». Кам'янець-Подільський завод вже давно співпрацює із національним парком Подільські Товтри. Проводяться спільні науково-дослідні роботи з метою інвентаризації та моніторингу біорізноманіття в межах території АТ "Подільський цемент" та суміжних природних ділянок у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області. У листопаді 2021 ПрАТ «Кривий Ріг Цемент» в рамках екологічної програми на території одного з дитячих садків Кривого Рога висадили 25 лип [23].

Стосовно досвіду дорожнього будівництва з цементобетону – є досягнення використання бетону для будівництва доріг на Кам'янець-Подільському заводі (CEMARK). Наприкінці травня на Подільському заводі відбулося святкове відкриття під'їзної дороги від Хмельницького шосе Н-03 до автовагових та забетонуваних майданчиків терміналів відвантаження цементу № 2 та № 3.

Будівництво об'єктів тривало 3 місяці: листопад, березень та квітень. Було повністю відновлено дорожнє покриття та покриття промислових майданчиків, а також розширено автошлях у місці очікування відвантаження цементовозами. Для будівництва дороги використовували фібробетон класу В30 на основі цементу АШ-500 зі спеціальними домішками Macro Synthetic Fiber а також бетон марки В7,5. Загальна площа бетонування у рамках проекту склала 27 857,0 кв. м., загальною протяжністю 1,04 км [23].

Щодо іміджу виробників цементу: з кінця листопада Миколаївцемент, Кам'янець-Подільський та Одеський цементні заводи працюють під новим брендом СЕМАРК. ПрАТ «БАЛЦЕМ» успішно пройшов ресертифікаційний аудит системи менеджменту якості на відповідність міжнародному стандарту ISO 9001:2015. За результатами перевірки було отримано сертифікат відповідності №Q-5515/21, який охоплює всю діяльність компанії: виробництво і продаж клінкеру та цементу [23]. Велика увага в цей період була приділена захисту національного виробника: з 14.09.2021 р. було введено в дію рішення № АД-499/2021/4411-03 «Про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки», згідно з яким застосовуються остаточні антидемпінгові заходи щодо імпорту в Україну товару, що походить з Турецької Республіки [24; 25]. Остаточні антидемпінгові заходи застосовуються строком на п'ять років шляхом запровадження справляння остаточного антидемпінгового мита за ставкою від 32,64 % до 50,54 % у залежності від виробника/експортера.

До початку повномасштабного вторгнення, Україна повністю забезпечувала внутрішній попит на цемент. В Україні є достатні запаси крейди, глини, вапняку та каоліну для його виробництва. Заводи найбільших виробників цементу – у Харківській, Київській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Хмельницькій, Миколаївській областях. Учасники Асоціації виробників цементу України «Укрцемент» завершили 2021 рік з рекордним обсягом виробництва - 11006 тис. тонн. Цементного клінкеру – 8114 тис. тонн [13]. Для досягнення кліматичних

цілей (будівництво об'єктів «зеленої» генерації) та повоєнної відбудови виробництво цементу в Україні зростатиме. Після закінчення війни цементна галузь може стати одним із лідерів у залученні іноземних інвестицій як нових компаній, так і вже присутніх іноземних інвесторів. Україна має всі умови, аби стати майданчиком для застосування нових технологій «зеленого цементу» [26].

На сьогоднішній день, незважаючи на військові дії та постійні обстріли всієї території України, діють 8 цементних заводів повного циклу виробництва: ПрАТ «Кривий Ріг Цемент» два цементних заводи: м. Кривий Ріг Криворізький р-н, Дніпропетровської обл.; м. Кам'янське Кам'янський р-н, Дніпропетровської обл. АТ «Подільський цемент» с. Гуменці Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл.; ТОВ «Цемент» м. Одеса; ПрАТ «Миколаївцемент» м. Миколаїв Стрийський р-н, Львівська обл.; ПрАТ «Івано-Франківськцемент с. Ямнеця Тисменицький р-н, Івано-Франківська обл.; ПАТ «Югцемент» м. Ольшаниця Миколаївського р-н, Миколаївська обл.; ПАТ «Волинь-Цеменет» м. Здолбудів Рівнинський р-н; Рівненська обл. Всі ці заводи та підприємства, яким вони належать, здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства України, в тому числі і процес повного циклу виробництва цементу та його продажу. Їхня продукція сертифікується Державним підприємством «Орган із сертифікації цементів СЕПРОЦЕМ» та перевіряється в лабораторних умовах на відповідність Національному стандарту України Б В.2.7-46:2010 «Цемент загальнобудівельного призначення» [27 с. 1-13].

Дослідження сучасного стану ринку виробництва та обігу цементу в Україні, саме в умовах військової агресії і негативних наслідків від таких дій, є особливо актуальним. Внаслідок цих дій Україна втратила заводи, які залишились на окупованій території, частина заводів знаходиться в зоні досяжності ураження артилерії і через це не може працювати на повну потужність.

Розглянемо найбільш значимі для будівельної галузі цементні заводи України, фактори що впливають на їх розвиток, перспективи зростання виробництва та можливі виклики, з якими стикається виробництво цементу. Це,

своєю чергою, дозволить установити позитивну чи негативну динаміку розвитку виробництва та обігу цементу в Україні, визначити план подальших дій стосовно стабілізації цементної галузі. До найбільших цементних заводів України можна віднести: Криворізький цементний завод, Кам'янський цементний завод, Івано-Франківськцемент, Одеський цементний завод, Волинь-Цемент, Подільський цемент, Миколаївцемент, Південь-Цемент. Серед цих цементних заводів можна виділити групу з таких провідних учасників: «Кривий Ріг Цемент», «Івано-Франківськцемент», «Волинь-цемент»; «Дікергофф Цемент Україна» та «CEMARK». З числа зазначених вище підприємств Івано-Франківський завод займає провідну роль за обсягами виробництва цементу і виробництва додаткової продукції: шиферу, покрівельних матеріалів, залізобетону, медичних бинтів на основі гіпсу та будівельних сумішей. У свою чергу, «Кривий Ріг Цемент» виготовляє гранітний щебінь, бетони та цемент. Продукція зазначених заводів постійно реалізується у 5-ти великих національних будівельних гіпермаркетах (супермаркетах), таких як: Епіцентр, Леруа Мерлен, Нова Лінія, БудМакс та Олді. При встановленні рейтингу зазначених заводів, буде цікавою інформація, скільки років завод існує на ринку.

Найстаршим на ринку є Волинь-цемент – існує 140 років, далі Кам'янський цементний завод – стаж 90 років, Миколаївцемент – стаж 74 роки, Криворізький цементний завод – існує 72 роки, Івано-Франківськцемент – існує 60 років, Одеський цементний завод – стаж 59 років, Південь цемент – стаж 56 років, Подільський цемент – існує 54 роки. Більшість зазначених заводів почали свою роботу ще в СРСР. Також заслуговує на увагу громадянська позиція цементних заводів. Тут лідером є CEMARK. Компанія займається благодійністю: допомагає дитячим будинкам та лікарням. Здійснює допомогу збройним силам України. «Івано-Франківськцемент» надав 2 млн. грн. на розвиток протиповітряної оборони України. Кривий Ріг Цемент переймається розвитком спорту. Дікергофф відзначився у сфері благодійності. Щодо позитивних відгуків користувачів, то тут на першому місці – «Івано-Франківськцемент». На другому

містці – «Кривий Ріг Цемент», на третьому місці «Дікергофф Цемент Україна», і на четвертому – «CEMARK» [28]. Фінансова діяльність зазначених компаній розподілилась таким чином: найбільший прибуток отримав ПАТ «Іванофранківськ цемент», це 1 905 490,00 тис. грн. станом на 2022 рік). На другому місці Акціонерне товариство «Подільський цемент» – з прибутком 1 334 942,00 тис. грн. за 2022 рік. На третьому місці Приватне акціонерне товариство «Кривий Ріг цемент» – з чистим прибутком 358 188,00 тис. грн. І завершує рейтинг чистого прибутку за 2022 рік Миколаївцемент. Через бойові дії Миколаїв цемент залишився без прибутків, більш того, має збитки - 266 893,00 тис. грн. Щодо динаміки зростання виготовлення цементної продукції, то тут перше місце за Приватним акціонерним товариством «Івано-Франківськ цемент» – (2,72%). Найнижчий показник займає Приватне акціонерне товариство «Дікергофф цемент Україна» – (18,59%). Стосовно загальних фінансів Дікергофф, необхідно враховувати той факт, що Південь цемент та Волинь-цемент юридично переоформлені під філії Дікергофф, отже не мають власних фінансів. Відповідно до зазначених видів діяльності можна скласти загальний рейтинг основних виробників цементу в Україні, який наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Рейтинг основних виробників цементу в Україні

Місце в рейтингу	Компанія – виробник цементу	Бали %
1	Івано-Франківськ цемент	100
2	Подільський цемент	67,2
3	Миколаївцемент	57,6
4	Одеський цементний завод	51,1
5	Криворізьський цементний завод	43,4
6	Кам'янський цементний завод	33,3
7	Волинь-Цемент	22,5
8	ЮГцемент	10,8

Аналітика розроблена компанією Ukrainian Business Award при підтримці аналітичних партнерів YouControl, Serpstat, YC. Market, Clarity App [28].

Цементна галузь є однією з важливих галузей у будівництві та відновленні житлової та промислової інфраструктури, яка зазнала величезних збитків і руйнувань під час повномасштабної агресії. Крім того, виробництво бетону спрямовується на будівництво фортифікаційних споруд. У Постанові Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 р. № 1415 «Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні» зазначено: «Міністерству оборони, обласним, Київській міській, районним військовим (державним) адміністраціям, військовим адміністраціям населених пунктів, Державному агентству відновлення та розвитку інфраструктури доручено забезпечити будівництво військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд за рахунок і в межах видатків державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством» [29]. Крім того, в особливостях здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275, закупівлі товарів, робіт і послуг для будівництва військових інженерно-технічних і фортифікаційних споруд прирівняні до проведення закупівель озброєння, військової та спеціальної техніки, ракет і боєприпасів та їх складових частин [30].

Повномасштабна агресія змінила географію та обсяги виробництва та обігу цементу, вплинула на нормативну базу, призвела до нестачі кваліфікованих працівників. На сьогодні сфера виробництва та обігу цементу в Україні знаходиться в стані стагнації, причина цього зрозуміла – ведення активних бойових дій на частині територій та загроза ракетних обстрілів по всій Україні, що призвело до призупинення цивільних проектів державного, комунального та приватного будівництва. А оскільки цемент - це основний будівельний матеріал, що має широкий спектр застосування майже у всіх сферах будівництва, то і обсяги його закономірно значно скоротилися. Негативним фактором стала також енергетична криза в Україні, адже для виробництва цементу потрібна значна кількість електроенергії. Проте майже всі заводи України все ж таки відновили та

продовжили виробництво цементу у 2022-2023 роках з надією на якнайшвидшу перемогу Збройних Сил України та повернення захоплених територій, звісно, після цього попит на цемент різко зросте, оскільки буде необхідність у відбудові інфраструктури та житла, прикладом цього є світовий історичний досвід та досвід України після визволення ряду регіонів.

Незважаючи на виклики, пов'язанні з будівництвом фортифікаційних споруд, за 2024 р. Україна експортувала близько 1 млн. тонн цементу, що означає спроможність України бути гравцем на міжнародному ринку. Голова асоціації «Укрцемент» Павло Качур підкреслив важливість популяризації українського цементу, тому що тривалий час у нашому інформаційному середовищі побутувала думка, що український цемент є гіршим за якістю і за ціною порівняно з імпортом, хоча це неправда, і ми намагаємося довести це. Можна сміло прогнозувати, що, коли почнеться активна фаза відновлення зруйнованої інфраструктури, житлових приміщень та домогосподарств, споживання цементу населенням зросте до 12,5 млн. т., до чого вітчизняне виробництво варто підготувати. Адже через обстріли багато заводів були пошкоджені частково чи повністю. Тут мова йде про будівництво клінкерних печей, яке має збільшити спроможність виготовлення цементу на понад 2,4 млн. т., а саме будівництво таких споруджень триватиме не більше 1,5 року. Серед важливих заходів – модернізація великих виробництв та їх вихід на ринок. Такі проєкти триватимуть до 3 років, вони є більш складними, проте призведуть до позитивних результатів. Наступним етапом має бути будівництво нових цементних заводів, і в Україні є відповідні родовища для виготовлення цементу. Отже, якщо Україна буде мати позитивну перспективу зі споживання цементу, міжнародні партнери будуть готові розпочати переговори щодо будівництва нових заводів з нуля [31]. Таким чином, враховуючи сьогоденний стан речей та перспективи розвитку, актуальність вдосконалення нормативно-правового забезпечення виробництва та обігу цементу в Україні не зменшується, оскільки сучасне законодавство України не досконало регулює дану сферу суспільних відносин, завдяки чому цементний ринок переповнений будівельною

продукцією, що не відповідає стандартам України та є небезпечною для використання. У зв'язку з цим є актуальним проведення комплексного аналізу правового регулювання всіх процесів в цементній сфері а також розроблення й запровадження оновлених правових засобів підвищення ефективності функціонування даної галузі в Україні [32, с. 422].

На сьогодні загальні втрати від військової агресії становлять понад 800 млрд. \$, в тому числі найбільші збитки зазнав житловий фонд (256\$ млрд.), інфраструктура (237\$ млрд.) та промисловість (192\$ млрд.). За більш ніж чотири роки військової агресії близько 40% виробничих потужностей будівельних матеріалів зазнали руйнувань. При цьому найбільших втрат зазнали сегменти металопрокату і сухих гіпсових сумішей. За чотири роки загальний обсяг виготовлення і споживання цементу в Україні серед населення зменшився приблизно на 75%. Але у 2026 році все ж таки спостерігається збільшення споживання цементної продукції, а тому бізнес сподівається на зростання ринку обігу цементу на 25%. Але ринок житлової нерухомості у гривневому еквіваленті залишиться на рівні 2025 року, нежитлова нерухомість має зрости на 15%, а інженерні споруди на 40%.

Також складна ситуація на будівництвах, де використовуються неякісні будівельні матеріали, що не відповідають будівельним нормам у зв'язку з тим, що вироблені з неякісного цементу. Звісно, відповідальність лягає на виробника чи забудовника, які не забезпечили постачання якісних компонентів та матеріалів. Проте наслідки таких дій можуть бути прихованими досить довго та проявитись навіть через багато років як самостійно, так і під впливом зовнішніх факторів. Можливим прикладом недооцінки важливості якості цементу та інших будівельних матеріалів стала нещодавня трагедія в Туреччині, звісно, про це з впевненістю можна буде говорити тільки після закінчення офіційного розслідування та оприлюднення його результатів і закінчення судових справ.

Але чи можемо ми з впевненістю стверджувати, що наше законодавство в цій сфері є досконалішим за Турецьке, і чи впевнений кожен з нас, що він перебуває в

безпечній будівлі навіть тоді, коли їй не загрожують зовнішні фактори? Звісно, в нашій державі є органи, діяльність яких спрямована на забезпечення контролю якості будівельних матеріалів та самого будівництва, проте, на мою думку, нам ще є куди розвиватись і вдосконалювати якість свого життя в сильній, безпечній і незалежній Україні [32, с. 422]. Як зазначає Озейчук А.: «Кардинально змінилася структура попиту на нові об'єкти житлової нерухомості України. Прифронтові регіони зазнали найбільшого падіння обсягів будівництва до майже 90%, центральна частина – зменшення до 70%, а на заході будівництво зросло на 15%, що пов'язано з релокацією бізнесу та внутрішньо переміщених осіб а також активним розвитком курортної нерухомості у Карпатах» [33]. У зв'язку з бойовими діями будівельний ринок зробив акцент на ринок первинної нерухомості, переорієнтувався зі сходу на захід України. Інвестори і бізнесмени переважно зосереджені на закінченні початих раніше проектів. Більшість з них зайняли позицію вичікування і не мають бажання розпочинати нові проекти. Але на територіях, що наближені до лінії бойового зіткнення, та тих, що найбільше зазнали масованих ракетних та дронівих уражень, попит на відновлення та відбудову зруйнованих об'єктів зростає. Тому можна стверджувати, що відновлення інфраструктури населених пунктів, мостів, промислових об'єктів, а приватних будинків є пріоритетним для органів місцевого самоврядування і відповідних міських та обласних адміністрацій, і це далеко не всі запити на об'єкти, що потребують відбудови. Також треба зазначити, що будівельна галузь засвоює нові напрями будівництва, а саме: будівництво фортифікаційних споруд та модульних бетонних укриттів. Варто наголосити, що у 2022-2026 роках собівартість будівництва збільшилась в середньому на 70%, що стало причиною зростання вартості ринку первинної нерухомості. Всі ці факти обумовлені об'єктивними причинами і свідчать про те, що попит на цемент буде зростати [33]. Також в цей період відбулась переорієнтація ринку будівельних матеріалів на західних виробників. Закриття морських портів через їх блокаду з боку росії зупинило імпорт будівельних товарів до України морськими шляхами і в зворотному порядку

експорт українських товарів через ті ж самі порти. Але це не значить, що товари не надходять до України і не вивозяться з неї. Логістичні шляхи поставок стали проходити залізницею через Румунію та Польщу – це в свою чергу призводить до збільшення вартості будівельних та інших матеріалів та продукції. Ще одним суттєвим чинником, який здійснює негативний вплив на виробництво та обіг цементу, є нестача кадрового потенціалу. Близько 10 мільйонів осіб покинули Україну, до 1 мільйона осіб перебуває у ЗСУ. За даними служби статистики за період повномасштабного вторгнення чисельність працюючих осіб скоротилась до 40% [33]. З метою вирішення кадрової проблеми виробники цементу збільшують заробітну плату своїм працівникам, а щоб мінімізувати свої витрати, змушені піднімати ціни на будівельні матеріали. Через це будівельники починають все більш застосовувати технології спрощеного чи швидкого будівництва, зазначені технологічні процеси не потребують залучення великої кількості будівельників. За розрахунками спеціалістів, у будівельній галузі Україна в післявоєнний період ще більше стикнеться з нестачею кваліфікованих спеціалістів – будівельників. Для відбудови зруйнованої інфраструктури необхідно буде залучити значну кількість фахівців будівельних спеціальностей. З метою вирішення зазначеної проблеми необхідно буде здійснювати трудову міграцію з Азії та інших країн.

Законотворча діяльність також не стоїть на місці – адаптується до сучасних викликів. До основних нововведень у цьому напрямку є заходи, спрямовані на підвищення якості і енергоефективності будівельних споруд, що в свою чергу сприятиме підвищенню безпечних умов існування населення. Прикладом цих тверджень є прийняття змін до Закону № 2486-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій», ці зміни визначають умови та вимоги до будівництва бомбосховищ [34]. Ще одним нормативно-правовим актом, який зазнав змін, є ДБН В.2.6-31:2021 – відповідно до внесених змін були встановлені вимоги до гранично допустимих значень опору теплопередачі огорожувальних будівельних конструкцій, вони в середньому збільшилися на 28% [35]. У цих

умовах – умовах воєнного стану будівельна галузь, в яку безпосередньо входить і виробництво цементу, проводить активні заходи щодо відновлення зруйнованих об'єктів. Бізнес будівельної галузі вже розробляє плани стосовно відбудови зруйнованих об'єктів і чекає закінчення бойових дій. Але деякі міжнародні фінансові організації вже почали заходити на будівельний ринок України, вони шукають надійних українських партнерів. Національна будівельна галузь і споживач від такої взаємодії лише виграють, тому що пріоритетом стануть будівельні організації, які використовують європейські технології і європейські будівельні матеріали. Сучасний розвиток і стан цементної галузі зазвичай має певні проблеми, які негативно впливають на виробництво цементу, а саме: необхідність значних інвестицій у модернізацію виробництва, велика витратність будівельного виробництва і значний період очікування окупності витрат. Великі світові корпорації мають можливість значних інвестицій у перспективні підприємства. У світовій будівельній галузі існує висока конкуренція за користування виробничими потужностями і ринки збуту виготовленої продукції. На жаль, Україна не входить в поле зору цих компаній з ряду причин: насамперед, бойові дії на території непривабливість інвестиційного бізнесу, корупційна діяльність в органах влади тощо. Серед проблем, які впливають на діяльність виробництва цементу, його енергомісткість (це стосується, більш за все, виробництва портланд-цементного клінкеру) і пов'язана з цим висока енергомісткість відходів. Крім енергомісткості, цементне виробництво характеризується значною кількістю шкідливих викидів, які перебувають у діапазоні 0,54-0,83 т. діоксиду вуглецю на 1 т. цементу. Звичайно, такі обсяги споживання енергії та викидів обумовлюють значну частку витрат в ціні продукції і невелику долю прибутку. Це, в свою чергу, не дає можливості учасникам ринку змінювати ціну в залежності від попиту на зовнішньому ринку і формувати фонди оновлення виробництва. Як вважає науковець Лопатьєв П.: «Цементне виробництво – це галузь фактично одного продукту, тобто є лише кілька класів цементу і клінкер, як основа для його виробництва, і тому основним

елементом збутової політики підприємств галузі виступають ціна продукції та її якість» [36, с. 18].

Висновки до розділу 1.

При дослідженні питань першого розділу встановлено і розкрито поняття цементу, яку важливу роль він відіграє у всіх галузях економіки та будівництві. Розглянуто історію виникнення і еволюції цементу у світі взагалі та в Україні зокрема. Досліджено сучасний етап розвитку цементної галузі України. Зазначено також, що на динаміку обсягів виробництва цементу значний вплив мали військово-політичні події 2014-2025 рр., оскільки 7 великих заводів знаходяться на непідконтрольній Україні території. Наслідки кризових явищ, падіння купівельної спроможності населення і погіршення фінансового стану бізнесу, відобразилися на скороченні житлового та виробничо-інфраструктурного виробництва. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2022 році обсяг виконаних будівельних робіт в країні скоротився порівняно з попереднім роком на 18,2%.

Варто наголосити, що несприятлива макроекономічна кон'юнктура визначила зростання цін, а відповідно, і зменшення попиту на будівельну продукцію та послуги. Наприклад, лише у 2022 році вартість на будівельно-монтажні роботи в Україні зросли на 38% порівняно з 2014 роком.

Все це призвело до скорочення внутрішнього попиту, а відповідно, і до обсягів виробництва цементу. З точки зору міжнародної торгівлі, Україна не є великим гравцем на цьому ринку, а тому не може впливати на ціни і обсяги міжнародної торгівлі цементом. Україна знаходиться на 32 місці серед виробників цементу із показником 0,9% сумарного виробництва.

Цементно-будівельна галузь є однією з важливих галузей у будівництві та відновленні житлової та промислової інфраструктури, яка зазнала величезних збитків і руйнувань під час повномасштабної агресії. Крім того, виробництво бетону спрямовується на будівництво фортифікаційних споруд. Є певні проблеми, які негативно впливають на виробництво цементу, а саме: необхідність

значних вкладень у створення, відновлення і модернізацію цементного виробництва, велика витратність цементного виробництва і довгий термін окупності вкладених фінансів. Великі компанії світу мають у своєму розпорядженні достатньо значний обсяг виробничих потужностей і можуть фінансувати перспективні галузеві підприємства в інших країнах за критеріями розвитку будівництва в країнах, що розвиваються.

У цементній галузі є значна конкуренція за володіння і користування виробничими технологіями, потужностями і збутом виробленої продукції. На жаль, Україна не входить в поле зору цих компаній через ряд причин, насамперед, бойові дії на території а також непривабливість інвестиційного бізнесу тощо.

Серед проблем, які впливають на діяльність виробництва цементу, його енергомісткість (це стосується найбільше виробництва портланд-цементного клінкеру) і пов'язана з цим висока енергомісткість відходів. Крім енергомісткості, виробництво цементу виділяється значною кількістю шкідливих викидів, які перебувають у межах 0,54-0,83 т. діоксиду вуглецю на 1 тону цементу. Зрозуміло, що значні обсяги споживання енергії та викидів у виробництві цементу приводять до значних витрат, що, в свою чергу, підвищує ціну виробленої продукції і становить невелику частку прибутку виробникам. Це, в свою чергу, спонукає учасників ринку в залежності від попиту встановлювати свої ціни і вкладати фінанси у фонди оновлення цементних підприємств.

Отже, до проблем у діяльності виробництва цементу в сучасних умовах слід віднести: залежність виробництва цементу від ресурсного забезпечення, що впливає на збут продукції, ціну та якість; проведення АТО та повномасштабне вторгнення; залежність виробництва цементу від стану будівельної галузі в цілому (значне зменшення будівельних робіт, що призвело до зменшення реалізації продукції); значне екологічне навантаження виробництва цементу; енергомісткість виробництва цементу та пов'язана з цим висока енергомісткість відходів; суттєвий вплив на собівартість готової продукції транспортних витрат; виробництво цементу на українському ринку є оліголізованим; підприємства цементної галузі в

основному належать іноземним інвесторам, і вони не вважають необхідним інвестувати в оновлення виробничих потужностей через те, що ринки практично поділені між основними учасниками, а перспективи зростання внутрішнього ринку України відсутні. Всі недоліки і проблеми, які існують у умовах сьогодення в цементній галузі мають спонукати державу до прийняття ефективних рішень стосовно привабливості бізнесової діяльності та її стимулювання шляхом впровадження нових нормативно-правових документів.

На основі проведеного аналізу адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, ми можемо зробити низку висновків, які відображають основні аспекти галузі та визначають напрямки для її подальшого розвитку та регулювання.

По-перше, цементна галузь має стратегічне значення для економічного розвитку України, беручи до уваги її важливість у реалізації інфраструктурних проектів та внесок у будівельний сектор. Ефективне регулювання цієї галузі вимагає комплексного підходу, який враховує як законодавче забезпечення, так і відповідність міжнародним стандартам а також економічні, екологічні та технологічні аспекти.

По-друге, вступ України до СОТ вимагає дотримання встановлених міжнародних норм та стандартів, що забезпечують прозорість та справедливість у міжнародній торгівлі. Зокрема, це стосується правил щодо антидемпінгових заходів, субсидій, компенсаційних мит, технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних та фітосанітарних заходів. Дотримання цих принципів та правил не тільки надає можливості для розвитку та експансії цементної галузі на міжнародному рівні, але й ставить перед нею виклики, пов'язані з адаптацією до міжнародних вимог.

Третім важливим аспектом є необхідність удосконалення національного законодавства для забезпечення прозорості, справедливості та ефективності регулювання. Це передбачає перегляд та адаптацію законів, що регулюють економічну конкуренцію, митну політику, захист вітчизняного виробництва та екологічні стандарти. Отже, необхідно підкреслити важливість гармонізації

національних стандартів з міжнародними нормами, стимулювання інновацій та технологічного розвитку а також впровадження екологічних стандартів для підвищення ефективності та сталості цементної галузі.

Таким чином, адекватне адміністративно-правове регулювання має враховувати всі ці аспекти, гармонізуючи національні політики з глобальними тенденціями та вимогами для забезпечення динамічного та сталого розвитку цементної галузі в Україні. Проте здійснений аналіз вітчизняної нормативно-правової бази та літературних джерел свідчить про відсутність спеціальної уваги до державного регулювання розвитку цементної галузі і стимулювання її зовнішньоекономічної діяльності в Україні. З цього випливає, що для забезпечення сталого розвитку цементної галузі та максимізації її позитивного впливу на економіку країни та добробут населення, необхідне адекватне державне регулювання. Це включає розробку та впровадження ефективних механізмів податкової, митної, інвестиційної політики, впровадження стандартів якості та екологічних норм, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва цементу, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Також встановлено, що важливим аспектом розвитку цементної галузі є необхідність удосконалення національного законодавства для забезпечення прозорості, справедливості та ефективності регулювання. Це, насамперед, передбачає перегляд та адаптацію законів, що регулюють економічну конкуренцію, митну політику, захист вітчизняного виробництва та екологічні стандарти.

Крім того, зазначено важливість гармонізації національних стандартів з міжнародними нормами, стимулювання інновацій та технологічного розвитку, а також впровадження екологічних стандартів для підвищення ефективності та сталості цементної галузі.

В межах дослідження першого розділу було встановлено, що для забезпечення ефективного управління діяльністю цементних підприємств в реальних умовах, необхідно врахувати такі проблеми та особливості їх діяльності: невід’ємна залежність розвитку і діяльності виробництва цементу від реального

стану будівельної галузі; олігополізованість виробництва цементної галузі, що призводить до суттєвих фінансових вкладень; перевага іноземних інвестицій у вітчизняні підприємства; значна енергоємність виробництва цементу на українських підприємствах, що призводить до значної енергоємності відходів; цілеспрямований – однобічний характер виробництва цементу і ризики залежності від ресурсів, що впливає на збут, якість та ціну продукції; вплив транспортних витрат на собівартість готової продукції; ризики, пов'язанні із проблемами демпінгових цін через державне регулювання імпорту цементу.

Наявність значної кількості галузевих кризових явищ є однією з ключових причин високого рівня збитковості підприємств цементної галузі, для забезпечення ефективного управління якими необхідно створити дієву систему антикризового управління. Така система повинна охоплювати всі ризики діяльності підприємств, а також координацію внутрішніх та зовнішніх дій і взаємодій із суб'єктами ринку, забезпечити яку можна шляхом врахування як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників прояву кризових явищ.

Комплексний підхід до формування системи управління дозволить вищому управлінському персоналу підприємств цементної галузі передати рішення щодо цілей, принципів та механізмів управління таким чином, щоб забезпечити максимально ефективну та швидку розробку і реалізацію програми антикризових дій а також організувати рефлексивні впливи на ринкових суб'єктів, з метою за незначних фінансових витрат схилити їх до прийняття рішень, необхідних підприємству.

РОЗДІЛ 2

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ ЦЕМЕНТУ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні

Адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні відіграє вирішальну роль для забезпечення стабільності та прогресу цієї стратегічної галузі. Цементна індустрія, будучи основою будівельного сектору, впливає на економічне зростання країни та реалізацію значних інфраструктурних проєктів. Однак, у контексті глобалізації, галузь стикається з низкою викликів, зокрема, необхідністю відповідності міжнародним стандартам та правилам СОТ, що вимагає гнучкого та виваженого підходу до регулювання. Важливим є також захист вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції та впровадження екологічних норм, які забезпечать сталий розвиток галузі. Таким чином, адекватне адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні має враховувати всі ці аспекти, гармонізуючи національні політики з глобальними тенденціями та вимогами для забезпечення динамічного та сталого розвитку цементної галузі в Україні [37, с. 53].

Проблематика адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні відображається у декількох ключових дослідженнях. Так Т. Б. Топольницька у своїй роботі «Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України» акцентує увагу на важливості дієвого механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зазначаючи особливості господарської діяльності та проблеми регуляторного характеру, які впливають на галузь [38, с. 46]. Панасенко І. вказує на важливість цементної галузі, як одного з чинників індустриального розвитку суспільства та зростання його матеріальної культури,

наголошуючи на її значимості для соціально-економічного розвитку країни [39, с.100]. Окрема увага приділяється аналізу різних досліджень та публікацій, які розглядають проблему з різних боків, зокрема, у сфері економічної дипломатії, захисту прав українських суб'єктів зовнішньо-економічної діяльності (Пристаї Т.П., Барановська В. М, Чугаєнко Ю. О.), дослідження у сфері економічної конкуренції зовнішньо-економічної діяльності проблем стосовно дозволено провадження (Пасічник В.), митного регулювання (Книшек О., Ліповська-Маковецька Н.), та системи оподаткування зовнішньо-економічної діяльності (Гречишкіна О., Ковалев А.С.) [40-43]. Проте проведений аналіз національної законодавчої бази та тематичних літературних джерел свідчить про відсутність спеціальної уваги до державного регулювання виробництва та обігу цементу і стимулювання її зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, як системний елемент національного господарського комплексу, відіграє фундаментальну роль у розвитку інфраструктурних об'єктів та, відповідно, сприяє підвищенню якості життя населення. Важливість цього регулювання обумовлена її центральним місцем у будівельному секторі, адже цемент являє собою основний матеріал для виробництва бетону, що є критичним компонентом майже кожного будівництва – від житлових комплексів до масштабних інфраструктурних проектів. Згідно з аналізом, виробництво та обіг цементу впливає на економіку не тільки через безпосереднє виробництво та продаж продукції, але й через забезпечення робочих місць, сприяння розвитку суміжних індустрій (таких як видобуток сировини, машинобудування, транспортні послуги) а також через формування податкових надходжень до державного бюджету.

В контексті реалізації інфраструктурних проектів, виробництво та обіг цементу виступає як ключова ланка, що забезпечує необхідну матеріально-технічну базу. Якість, доступність та стабільність постачання цементу мають прямий вплив на успішність реалізації таких проектів, які, в свою чергу, впливають на розвиток виробничої, транспортної, соціальної інфраструктури та житлово-

комунального господарства. Вплив виробництва та обігу цементу на якість життя населення не може бути недооцінений. Забезпечуючи матеріали для будівництва житла та інфраструктурних об'єктів, галузь сприяє створенню комфортних умов проживання, доступності та якості соціальних послуг. Окрім того, інвестиції в інфраструктурні проекти, пов'язані з використанням цементу є значним драйвером економічного зростання, що, у свою чергу, позитивно впливає на рівень зайнятості та дохід населення.

Однак, для забезпечення сталого розвитку виробництва та обігу цементу та максимізації її позитивного впливу на економіку держави та добробут населення, необхідно адекватне державне регулювання. Це включає розробку та впровадження ефективних механізмів податкової, митної, інвестиційної політики, впровадження стандартів якості та екологічних норм, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва цементу, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках [44]. У рамках концептуального обґрунтування удосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств виробництва та обігу цементу, слід зазначити, що ця галузь має стратегічне значення для економіки країни, що обумовлює необхідність глибокого аналізу та оптимізації державних важелів впливу.

У дослідженні, представленому О. Гаркушею, К. Денисовим, А. Ігнатюком та іншими експертами, акцентується увага на необхідності комплексного підходу до регулювання виробництва та обігу цементу [45]. Автори наголошують на важливості таких аспектів, як виважена податкова політика, митне регулювання, заходи щодо захисту вітчизняного ринку від недобросовісного імпорту а також стимулювання інвестицій у сектор. Аналізуючи регулювання ЗЕД, необхідно враховувати зобов'язання України в рамках членства в Світовій Торговельній Організації (СОТ). Як зазначено у роботах Дж. Ікенберрі та В. Мацьківа, політика в сфері ЗЕД повинна коригуватися з урахуванням міжнародних стандартів та правил, зокрема, у частині антидемпінгових заходів, правил оцінки якості

продукції та екологічних норм. Важливим аспектом є також стимулювання внутрішньої конкуренції та інновацій у виробництві та обігу цементу.

Як зазначають С. Мосіюк та Дж. Стігліц, розвиток конкурентного середовища та підтримка науково-дослідних робіт можуть стати ключовими факторами підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва та обігу цементу на міжнародному рівні [43; 45]. Не менш важливим є питання екологічної відповідальності та сталого розвитку. Регулювання у цій сфері має враховувати не тільки поточні потреби галузі, але й довгострокові перспективи розвитку, збереження природних ресурсів, мінімізацію впливу виробництва на довкілля. Для забезпечення необхідності підтримки виробництва та обігу цементу, важливим є удосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності галузі. У цьому контексті важливе значення мають праці таких авторів як О. Гаркуша, К. Денисов, А. Ігнатюк, які акцентують увагу на необхідності розвитку інтегрованих підходів до регулювання галузі [41].

Це включає адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, стимулювання іноземних та внутрішніх інвестицій, а також впровадження ефективних митних процедур. В контексті міжнародного співробітництва, особливо актуальним є аналіз правил СОТ та їх впливу на зовнішньоекономічну політику України, як це висвітлено у дослідженні. Захист вітчизняного ринку від недобросовісного імпорту, як зазначається в роботах Дж. Ікенберрі та В. Мацьківа, є важливим чинником підтримки виробництва та обігу цементу, який потребує детального регулювання та стратегічного підходу [44]. Таким чином, підтримка виробництва та обігу цементу є багатогранним завданням, що вимагає удосконалення регуляторного механізму, адаптації до міжнародних вимог, стимулювання інвестицій та захисту вітчизняного ринку. Важливим є врахування відповідних наукових робіт та досліджень, що вносять вклад у формування комплексної стратегії підтримки та розвитку виробництва та обігу цементу України.

Аналіз сучасного стану та визначення проблематики регулювання виробництва та обігу цементу займають центральне місце у розробці стратегій сталого розвитку та інтеграції в глобальну економіку. Актуальність цього аналізу підкреслюється у ряді досліджень та публікацій, які висвітлюють широкий спектр питань, пов'язаних із змістом та механізмами регулювання, а також з проблемами, що потребують наукового обґрунтування. У дослідженнях О. Гаркуші, К. Денисова, А. Ігнатюка, особлива увага приділяється аналізу зовнішньоекономічної політики та державного регулювання, які є вирішальними у формуванні умов для ефективного функціонування галузі [41]. Вказані автори зазначають, що регулювання виробництва та обігу цементу має враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, включаючи глобальні тенденції, міжнародні зобов'язання та кон'юнктуру світових ринків. Галузеве регулювання зіштовхується з рядом викликів, зокрема, з нестабільністю ринків, зміною законодавчих рамок, екологічними обмеженнями, а також потребою адаптації до новітніх технологій та інноваційних підходів.

Роботи В. Мацьківа та С. Мосіюка акцентують увагу на необхідності гнучкого підходу до регулювання, здатного відповідати на швидкі зміни в галузі та забезпечувати стале виробництво. Проблематика зовнішньоекономічного регулювання охоплює широке поле питань, пов'язаних з експортно-імпортною діяльністю, митними процедурами, заходами антидемпінгового захисту та взаємодією з міжнародними торговельними організаціями [43, с. 244]. Дж. Ікенберрі та Дж. Стігліц у своїх роботах підкреслюють важливість врахування міжнародних стандартів та вимог при формулюванні зовнішньоекономічної політики, наголошуючи на потребі гармонізації національного законодавства з міжнародними правилами [44; 45].

Галузева специфіка цементної індустрії України впливає на формулювання та впровадження регулятивних політик, зумовлюючи необхідність глибокого розуміння унікальних властивостей цієї галузі. Важливими аспектами цієї специфіки є структура ринку, ресурсні можливості, товарна та географічна

структура імпорту, а також законодавчі та виробничо-комерційні умови діяльності підприємств. Окрім того, потенціал змін у галузі, особливо в контексті екологічної відповідальності, вимагає врахування у процесі регулювання.

В основі ефективного зовнішньоекономічного регулювання цементної галузі лежить чітко визначене національне законодавство, що створює юридичні рамки для діяльності підприємств, а саме: Закон України «Про національну безпеку України» (від 19 червня 2003 року №964-IV): визначає стратегічні напрямки захисту національних інтересів у зовнішньоекономічному контексті, підкреслюючи роль держави у стабілізації економіки [46]. Закон України «Про митний тариф України» (від 5 квітня 2001 року № 2371-III): регулює оподаткування імпортованих та експортованих товарів, що є ключовим фактором у формуванні цінової політики та конкурентного середовища на ринку [47].

Як зазначає Топольницька Т.: «Інтеграція України у світову економіку передбачає дотримання міжнародних норм та участь у глобальних торговельних системах, що вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями: Угода про заснування Світової Торговельної Організації (СОТ): Україна, як член СОТ, зобов'язана відповідати стандартам та правилам організації, забезпечуючи справедливі умови для міжнародної торгівлі та захист національних інтересів. Двосторонні та багатосторонні торговельні угоди: налагодження взаємовигідних торговельних відносин через міжнародні угоди сприяє розширенню ринків для української продукції та залученню іноземних інвестицій» [48].

Адаптація до швидкозмінних умов світової економіки вимагає використання специфічних регулятивних інструментів, які дозволяють ефективно реагувати на зовнішні виклики; антидемпінгові заходи та компенсаційні мита: захист вітчизняного виробника від недобросовісної конкуренції та забезпечення рівних умов на ринку через застосування антидемпінгових заходів та компенсаційних мит; ліцензування та квотування: регулювання обсягів імпорту/експорту через систему ліцензування та квот, що дозволяє збалансувати ринкову пропозицію та попит;

екологічні стандарти та норми: впровадження строгих екологічних стандартів, відповідно до міжнародних угод та національного законодавства, для зниження негативного впливу галузі на навколишнє середовище [48, с. 207]. Кожен із цих регулятивних інструментів відіграє свою важливу роль у формуванні стійкої та конкурентоспроможної цементної галузі, забезпечуючи її здатність адаптуватися до зовнішніх викликів та внутрішніх потреб.

Міжнародний контекст та правила, роль СОТ у формуванні зовнішньоекономічної політики СОТ встановлює загальні принципи та правила для міжнародної торгівлі, які впливають на всі сфери зовнішньоекономічної діяльності, включаючи цементну галузь. Основні принципи включають: недискримінацію: принцип національного режиму та принцип найбільшого сприяння, що забезпечують рівні умови для всіх учасників торгівлі; прозорість: зобов'язання країн-членів публікувати свої торговельні регуляції та забезпечувати прозорість у своїх торговельних політиках; сприяння вільній торгівлі: через поступове зниження митних тарифів та інших торговельних бар'єрів.

Вплив правил СОТ на цементну галузь України: захист від демпінгу: СОТ дозволяє застосовувати антидемпінгові мита проти імпортованих товарів, які продаються за ціною, нижчою за собівартість. Це важливо для захисту цементної галузі України від недобросовісної конкуренції; субсидії та заходи компенсації: СОТ регулює використання субсидій, дозволяючи вживати компенсаційні заходи у випадку, коли субсидії в інших країнах завдають шкоди вітчизняним виробникам; технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) та Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ): Правила СОТ зобов'язують країни використовувати міжнародні стандарти, що може впливати на експортні можливості цементної галузі, особливо в контексті вимог до якості та екологічних стандартів. [49, с. 97].

Перспективи та виклики в контексті СОТ. Дотримання правил СОТ надає Україні можливості для розширення міжнародної торгівлі та залучення інвестицій. Однак, це також ставить перед країною виклики, пов'язані з необхідністю адаптації внутрішніх регулятивних стандартів до міжнародних вимог, забезпеченням

відповідності продукції встановленим стандартам та зміцненням конкурентоспроможності на світовому ринку. Україні важливо продовжувати активну роботу у рамках СОТ а також використовувати міжнародні стандарти та правила як інструменти для підвищення ефективності та сталості цементної галузі [42].

Проте якщо проаналізувати інформацію про ринок цементу України з відкритих джерел, то виявляється, що є велика кількість фальсифікованого цементу та мінімальна можливість законного захисту прав споживачів у зв'язку зі специфічними технологічними процесами використання цементу та перевірки його якості [50, с. 2]. Ринок цементу можна умовно поділити на два види: перший – це ринок тарованого цементу, як правило по 25 кг. у паперовому мішку, споживачами якого є фізичні особи, що використовують його для власних потреб, та малі підприємства, що використовують його для виготовлення будівельних матеріалів з подальшим їх продажем або для виконання будівельних робіт. Другий – це ринок навалного цементу, обсяги якого є набагато більшими, учасники якого мають спеціальне обладнання та транспорт для перевантаження, перевезення та застосування даного цементу.

Фальсифікований тарований цемент, можливо виявити в роздрібних мережах з продажу будівельних матеріалів, якщо володієш певною інформацією, та навіть візуально оглянувши пакування, визначити можливе походження та марку [51, с. 1]. У зв'язку з цим можливо зробити припущення, що існує також і неявний ринок фальсифікованої цементної продукції, тобто це той цемент, споживачами якого є малі підприємства, що здійснюють свою комерційну діяльність і закупають тарований цемент, та великі підприємства, що мають спеціальне обладнання та транспорт для закупівлі та отримання навалного цементу.

Враховуючи вище наведену інформацію та припущення, виникає питання: чи можливе існування такого тіньового ринку фальсифікованого тарованого та навалного цементу, і чи порушують чинне законодавство суб'єкти господарської діяльності, які є виробниками, продавцями чи споживачами цього цементу, тобто,

чи законно ведуть свою господарську діяльність підприємства, що цим займаються? Якщо орієнтуватись на географічне розміщення цементних заводів, то виявиться, що присутність фальсифікованого цементу збільшується паралельно з віддаленістю від місць його виробництва. Тому для дослідження даного питання було обрано Київський регіон, оскільки офіційно в ньому немає жодного цементного заводу повного циклу виробництва, але він є одним з регіонів, у якому продається найбільше цементу та наявний асортимент більшості офіційних заводів, що працюють в Україні.

Опираючись на інформацію Асоціації виробників цементу України «Укрцемент» [52, с. 1] та проаналізувавши мережу Інтернет і місця роздрібною торгівлі цементу, було досить швидко виявлено велику кількість пропозицій з продажу тарованого цементу невідомого походження, на упаковці якого не вказано, ані виробника, ані навіть точної марки і дати виробництва, що є порушенням п. 4 Національного стандарту України ДСТУ 9183:2022 «Цементи. «Загальні технічні умови»» [53, с. 4-5]. Також було виявлено два підприємства, що декларували себе як виробники цементу в м. Києві та одне підприємство, що знаходиться в м. Бориспіль Київської обл., яке декларує себе як дилер турецького цементу в Україні. Проте турецький цемент, як тарований, так і навальний, дійсно великими обсягами імпортувався морськими шляхами в Україну до лютого 2022 року і реалізувався майже на всій території України, після закриття морських портів України, імпортувати його економічно недоцільно за рахунок дороговартісної доставки автомобільним транспортом, крім білого цементу, який в Україні не виробляють взагалі.

Але деякі продавці зазначеного товару намагаються продати цемент, не переймаючись наданням на нього відповідних документів, що підтверджують його якість та марку. У деяких випадках вони надавали можливість ознайомитись з фото, скан-копіями документів, виданими підприємствами, формою власності яких є «Товариство з обмеженою відповідальністю», у видах діяльності яких є той самий вид, що і у ДП «Орган із сертифікації цементів СЕПРОЦЕМ», з цього випливає, що

комерційне підприємство у формі Товариства з обмеженою відповідальністю, може досліджувати та сертифікувати цемент в Україні будь-якого іншого комерційного підприємства, що вважає себе виробником цементу.

Хоча насправді так зване виробництво здійснюється простим і примітивним шляхом, а саме: цемент закуповується, як правило, високих марок, вироблений на цементних заводах в Україні з повним циклом виробництва, потім до нього додають різного роду і походження пилоподібні добавки, перемішуючи їх в різних пропорціях. Після такого технологічного процесу з'являється новий цемент, що реалізується під виглядом своєї торгової марки або цементу будь-якого офіційного цементного заводу України або навіть Туреччини. Це як приклад фальсифікації цементу. Звісно, метою цих підприємств є отримання прибутків, але залишається відкритим питання щодо якості даного цементу та відповідності Державним стандартам України. Більш того, майже весь цей нововиготовлений цемент, відповідно до чинного законодавства, можливо продати (придбати) абсолютно офіційно та розрахуватись шляхом перерахунку коштів у безготівковій формі з отриманням усіх підтверджуючих бухгалтерських документів, що передбачені чинним законодавством під час ведення господарської діяльності підприємств залежно від їх форми власності. Тобто, на сьогоднішній день чинним законодавством України фактично не заборонений такий вид діяльності як фальсифікація цементу.

Оскільки підприємства, які виробляють, фасують та займаються оптовою торгівлею тарованого цементу, займаються і торгівлею навалного цементу, можливо припустити, що, якщо існує схема фальсифікації тарованого цементу, то є аналогічна схема фальсифікації і навалного цементу. Відповідно до цього можна однозначно стверджувати: існують явні проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні, що мають негативні наслідки для економічної безпеки України через наявність будівельних матеріалів сумнівної якості, подальше використання яких у будівництві несе загрозу життю та здоров'ю людей [54, с. 422].

Таким чином, для більш детального розкриття цього питання та дослідження юридичних процедур виробництва, продажу та застосування так званого фальсифікованого цементу, необхідно мати законний доступ до баз даних, що містять внутрішню інформацію підприємств, які підозрюються у фальсифікації цементів. Також необхідно мати значний матеріальний ресурс для випробовування зразків цементів у лабораторних умовах і в судовому порядку доводити умисні дії відповідальних осіб на цих підприємствах.

Тому юридична робота, а саме: недостатня урегульованість досліджень даної сфери має продовжуватись з метою пошуку ефективних інструментів юридичного врегулювання відносин та захисту інтересів кінцевого споживача, тобто людини, оскільки її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії закріплені в Конституції України і визначають зміст та напрями діяльності держави. Іншим важливим фактором (крім фальсифікації цементу) слід вважати таку особливість цементного виробництва, як низький технологічний рівень продукції, що робить вітчизняне виробництво цементу неконкурентноспроможним через невідповідність європейським стандартам та низький рівень виробництва та експорту виробів з цементу.

2.2. Роль адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу у відбудові держави в особливий період

Правове забезпечення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні є одним із ключових елементів державної політики у сфері економіки та будівельної галузі. Цемент, як стратегічний матеріал, відіграє визначальну роль у розвитку інфраструктури, забезпеченні житлового будівництва, будівництві фортифікаційних споруд, спорудженні промислових об'єктів та підтриманні критичної інфраструктури. Ефективне правове регулювання цієї галузі сприяє економічному зростанню, забезпечує стабільність внутрішнього ринку, та

підвищує конкурентоспроможність української продукції на міжнародній арені. Законодавче регулювання виробництва та обігу цементу в Україні визначається низкою правових актів, які окреслюють рамки адміністративного контролю, технічних вимог до продукції, екологічних стандартів, а також заходів державного стимулювання.

Проте сучасні виклики, зокрема необхідність адаптації до міжнародних стандартів, зростаюча увага до екологічної безпеки та модернізації виробничих потужностей, вимагають постійного вдосконалення правової бази. Одним із ключових аспектів правового регулювання є гармонізація законодавства України з нормами Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Впровадження міжнародних стандартів, таких як ДСТУ EN 197-1:2015 (технічні умови на цемент) [55] та EN 196-3:2015 (методи випробувань цементу) [56], сприяє уніфікації вимог до якості продукції та спрощує доступ українського цементу на європейські ринки. Водночас правове регулювання має враховувати специфіку внутрішнього ринку, зокрема необхідність підтримки національних виробників у складних економічних умовах.

Важливою складовою адміністративно-правового регулювання є контроль за дотриманням екологічних вимог. Законодавство України у цій сфері покликане мінімізувати вплив виробництва цементу на навколишнє середовище, зменшити викиди CO₂, пилу та інших шкідливих речовин. Це відповідає глобальним трендам у сфері охорони довкілля та зобов'язанням України у рамках міжнародних екологічних ініціатив. Також значну роль у правовому регулюванні відіграють адміністративні механізми, такі як ліцензування виробництва, сертифікація продукції, регулювання логістичних процесів та контроль за транспортуванням цементу. Кожен із цих аспектів базується на чітко визначених законодавчих актах, зокрема Господарському кодексі України [57], Законах України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [58], «Про охорону навколишнього природного середовища» [59], а також низці підзаконних нормативно-правових актів.

Цементна галузь є фундаментом будівельної індустрії, яка відіграє вирішальну роль у забезпеченні матеріально-технічної бази для розвитку інфраструктури. Цемент – це основний будівельний матеріал, який використовується в конструкціях різного типу: від житлових і комерційних будівель до транспортних споруд, гідротехнічних об'єктів і промислових комплексів, для будівництва фортифікацій тощо. Завдяки своїм унікальним фізико-хімічним властивостям цемент забезпечує високу міцність, довговічність і стійкість до зовнішніх впливів, що робить його незамінним для сучасного будівництва.

Важливим напрямом використання цементу є будівельно-інфраструктурні проекти. До них можна віднести модернізацію мостів, доріг, залізничних об'єктів і морських портів, яка поребує застосування великої кількості якісних будівельних матеріалів, в основі яких є цемент. Зазначені проекти створюють економічне процвітання держави і роблять більш доступними транспортну логістику. У сфері житлового будівництва цемент використовується для створення міцних фундаментів, зведення стін, перекриттів а також виготовлення бетонних і залізобетонних конструкцій. Також цемент є основою виробництва дорожньої інфраструктури. Велику увагу слід зосередити на використанні цементу у будівельній промисловості та будівельній інфраструктурі, спорудженні електростанцій, тунелів, гребель, при будівництві яких має бути застосований цемент підвищеної стійкості, з підвищеними адгезійними характеристиками.

В умовах воєнного стану цементно-будівельна галузь має відігравати провідну роль при будівництві укриттів та фортифікаційних споруд: так звані монолітні бетонні укриття, зуби дракона. Як зазначив колишній Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль: «Від початку 2024 року уряд виділив майже 20 мільярдів гривень з резервного фонду на будівництво фортифікаційних споруд [60]. Розвиток цементної галузі забезпечує реалізацію глобальних інфраструктурних проектів, метою яких є відновлення і будівництво важливо критичних об'єктів. За оцінками як вітчизняних, так і зарубіжних експертів, у часи післявоєнного відновлення

України цементно-бетонні виробни стануть ключовим матеріалом для реконструкції і будівництва промислових об'єктів, доріг, залізниць, мостів, тунелів та соціальних об'єктів. Обсяги виробництва цементу значно зростуть, щоб задовольнити всі потреби споживачів на внутрішньому ринку. Але потужностей вітчизняних заводів може бути недостатньо, щоб в повній мірі задовольнити попит цементу на внутрішньому ринку, тому має значно збільшитись і постачання імпортного цементу».

Пані Ситник на круглому столі «Head B2B and Strategic Research CBR», на якому вона презентувала огляд цементно-будівельного ринку в Україні, визначила три групи ризиків, з якими стикаються виробники цементу: чітке планування по забезпеченню відбудови інфраструктурних об'єктів, адаптація ринку цементу в Україні до сучасних умов, впровадження в технології виробництва цементу європейських стандартів. З метою відновлень всіх руйнувань, що відбулись за час повномасштабного вторгнення України потрібно лише чистого цементу 50 мільйонів тонн. Це робить цемент стратегічним матеріалом для відбудови.

В даний час виробничі потужності існуючих цементних заводів становлять 13, 7 мільйонів тонн на рік. За останні роки доля будівництва з використанням цементу у внутрішньому валовому продукті становила близько 4%, прогнозується, що ця частка буде зростати у процесі відновлення та відбудови зруйнованих об'єктів. Сьогоднішній вітчизняний ринок цементної галузі налічує п'ять великих заводів з повним циклом виробництва, серед потенційних покупців цементу налічується більше ніж 2000 компаній та тисячі будівельних підприємств.

Зрозуміло, що цементна галузь стикається з викликами, що постають перед виробниками цементу в умовах воєнного стану, але здатність адаптуватися до існуючих умов ставить перед цементною галуззю певні завдання, метою яких має бути задоволення потреб внутрішнього ринку України в цементі. Для виконання завдань наповнення ринку цементом, насамперед, є необхідність удосконалити існуюче нормативно-правове забезпечення виробництва та обігу цементу. Для цього виникає необхідність запровадження спрощених процедур з метою

підтримки цементних підприємств у кризові періоди, що дозволить звести до мінімуму бюрократичні бар'єри для виробників цементу.

Зокрема, були прийняті нормативно-правові акти, які спрощують імпорту сировинних ресурсів та обладнання для виготовлення цементу, впровадження зазначених заходів є критично важливими для забезпечення виробництва і зруйнованих засобів виробництва. Уряд також тимчасово переглянув регуляторні вимоги щодо ліцензування та сертифікації продукції, що дозволяє виробникам швидше адаптуватися до нових умов ринку. Отже, спрощення процедур оцінки відповідності для цементної галузі має забезпечити швидкий доступ виготовленої продукції на внутрішній ринок, що має відіграти важливу роль у задоволенні потреб відновлення зруйнованої інфраструктури [7].

Цементна галузь має значний вплив на національну економіку завдяки своїй мультиплікативній дії. Як одна з базових галузей промисловості, цементна галузь створює робочі місця, генерує податкові надходження до бюджету та сприяє розвитку суміжних секторів економіки. Зокрема, транспортна логістика, металургія, енергетика, оборонна промисловість, виробництво будівельної техніки й інструментів тісно пов'язані з цементною промисловістю. Одним із ключових аспектів впливу цементної галузі на економіку є її роль у будівництві житлових об'єктів. Масштабні житлові проекти сприяють зростанню зайнятості, залученню інвестицій та підвищенню якості життя населення. Розвиток житлової інфраструктури, зокрема соціального житла, також є важливим інструментом державної політики в забезпеченні соціальної справедливості та економічної стабільності. Експорт цементу також є вагомим складовим елементом економічного впливу галузі.

Український цемент, який відповідає міжнародним стандартам, знаходить свого споживача на закордонних ринках. Це не тільки сприяє наповненню бюджету, а й підвищує імідж української промисловості на глобальному рівні. Окрім цього, цементна галузь є важливим гравцем у системі економічної безпеки держави. Виробництво цементу як стратегічного матеріалу забезпечує автономію

України в реалізації ключових інфраструктурних проєктів, знижуючи залежність від зовнішніх постачальників.

Адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу є фундаментальним інструментом, що забезпечує дотримання високих стандартів якості продукції. Якість цементу, як основного будівельного матеріалу, має безпосередній вплив на безпеку та довговічність будівельних об'єктів, включаючи житлові будинки, інфраструктурні споруди та промислові комплекси. Можна вважати цемент стратегічним будівельним матеріалом, який забезпечує всі види діяльності і розвитку сучасної держави. Для забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні важливо враховувати основні нормативно-правові акти, які регулюють цю сферу.

В таблиці 2.1. Див. Додаток В наведені узагальнені ключові законодавчі документи, їх основні положення, регулювання діяльності та вплив на виробництво й обіг цементу. В ній також містяться приклади гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, що сприяє інтеграції України до європейського економічного простору.

Українське законодавство у цій сфері ґрунтується на положеннях Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [58], який встановлює вимоги щодо впровадження стандартів і процедур оцінки відповідності. Для цементної галузі ключовими є такі технічні регламенти: ДСТУ EN 197-1:2015, який визначає технічні умови щодо складу та характеристик цементів [55]. ДСТУ EN 196-3:2015, що регулює методи випробувань продукції, зокрема оцінку часу тужавлення та міцності [56]. Контроль за дотриманням цих технічних регламентів здійснюється через обов'язкову сертифікацію, яка покликана запобігати використанню неякісної продукції на будівельних майданчиках. Водночас ефективність адміністративного регулювання залежить від чіткої взаємодії державних органів, які відповідають за моніторинг і оцінку відповідності цементу встановленим нормам та стандартам [71].

Сучасний етап розвитку цементної галузі також вимагає цифровізації адміністративних процедур, включаючи автоматизацію сертифікаційних процесів через створення електронного реєстру сертифікованої продукції, це, в свою чергу, дозволить забезпечити прозорість і зменшити корупційні ризики. Цементна промисловість належить до енергоємних галузей із значним впливом на навколишнє середовище, включаючи викиди CO₂, пилу та інших шкідливих речовин. Тому адміністративно-правове регулювання має забезпечувати баланс між виробничими інтересами та екологічними зобов'язаннями.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає основні екологічні вимоги до виробництва, включаючи: моніторинг викидів шкідливих речовин; використання технологій уловлювання та утилізації викидів, наприклад, технологій уловлювання вуглецю (CCS); забезпечення екологічної експертизи для нових виробничих потужностей [59]. На міжнародному рівні орієнтиром для України є Директива 2003/87/ЄС (EU ETS), яка запроваджує систему квот на викиди парникових газів [63]. Інтеграція української цементної промисловості до цієї системи дозволить стимулювати використання енергоефективних технологій та вторинних ресурсів у виробництві цементу, таких як зола, шлаки чи відходи деревини.

Особливої уваги потребує питання законодавчого стимулювання використання альтернативного палива. Наприклад, європейський досвід показує, що надання субсидій підприємствам, які впроваджують «зелені» технології, дозволяє суттєво знизити екологічний вплив галузі. Україна має можливість застосувати подібні механізми через програми державного фінансування або пільгового кредитування. Інтеграція України до міжнародного ринку цементу неможлива без адаптації законодавства до європейських стандартів, які є загальноприйнятими у глобальній будівельній галузі. Основним нормативним документом, на який орієнтується Україна, є Регламент (EU) №305/2011 «Європейського парламенту про встановлення гармонізованих умов на ринку будівельної продукції та відміні директиви 89/106/ЄС» [62]. Згідно з вимогами

цього Регламенту: продукція, яка реалізується на ринку ЄС, повинна мати маркування CE, що засвідчує відповідність матеріалів технічним умовам; зняття технічних бар'єрів в галузі будівництва може бути досягнуто лише встановленням гармонізованих технічних специфікацій з метою оцінки характеристик якості будівельної продукції (пункт 10); при проведенні оцінки відповідності будівельної продукції, до уваги мають прийматися аспекти охорони здоров'я та безпеки, що відносяться до її використання на протязі всього життєвого циклу (пункт 15); виробникам будівельної продукції має бути дозволено запит на видачу Європейського технічного підтвердження придатності для своєї продукції на підставі керівних принципів для Європейського технічного підтвердження, що встановлені у відповідності з директивою 89/106/ЄЕС; право на використання цих керівних принципів має бути гарантовано (пункт 21); процедури оцінки відповідності повинні бути гармонізовані з міжнародними практиками, такими як ДСТУ ISO 9001:2015 [72].

Враховуючи вищезазначене, для України це означає необхідність запровадження: Єдиної сертифікаційної системи: уніфіковані вимоги до оцінки відповідності продукції; визнання українських сертифікатів на рівні ЄС. Оновлення національних стандартів: перегляд і адаптація ДСТУ до вимог серії EN, які є базовими для європейської промисловості. Реформа митного регулювання: спрощення процедур для експорту українського цементу до ЄС через цифровізацію митних процесів; запровадження податкових пільг для експортерів, які відповідають міжнародним стандартам [73].

Окрім того, адаптація до стандартів ЄС вимагає комплексного підходу, що включає підвищення кваліфікації персоналу, який займається сертифікацією та перевіркою продукції, а також створення інституційної бази для взаємодії з європейськими органами сертифікації. Аналіз діючих законів та нормативно-правових актів, які регулюють технічні аспекти виробництва цементу в Україні, є основою для оцінки їх ефективності та виявлення можливих прогалин у законодавстві. Одним із ключових нормативних актів, що визначають технічні

вимоги до продукції, є Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», який відіграє центральну роль у створенні правового середовища для розвитку цементної промисловості [58].

Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» регламентує механізми розробки, впровадження та застосування технічних регламентів і стандартів у різних галузях, включаючи виробництво цементу. Основна мета цього закону – забезпечення відповідності продукції встановленим вимогам, гарантія її безпечності для споживачів та довілля а також сприяння вільному обігу товарів на внутрішньому та міжнародному ринках. Згідно з положеннями закону, технічні регламенти розробляються з урахуванням європейських директив та гармонізованих стандартів, що забезпечує адаптацію українського ринку до вимог ЄС. У контексті цементної галузі основними є стандарти серії ДСТУ EN, які відповідають міжнародним нормативам.

Одним із найважливіших технічних регламентів у галузі цементного виробництва є стандарт ДСТУ EN 197-1:2015, який встановлює технічні умови щодо складу, характеристик і відповідності цементів [55]. Цей стандарт регламентує вимоги до різних видів цементу, включаючи їх міцність, довговічність, водонепроникність та інші ключові показники. Він є обов'язковим для виробників, які прагнуть реалізувати свою продукцію як на внутрішньому ринку, так і за кордоном. Важливим аспектом є те, що впровадження цього стандарту сприяє уніфікації вимог до продукції, що полегшує її сертифікацію в країнах ЄС. Для оцінки якості цементу важливим є також застосування стандарту ДСТУ EN 196-3:2015, який визначає методи випробувань цементу [56]. Зокрема, цей стандарт описує процедури визначення часу тужавлення, стабільності цементу, а також інших параметрів, які впливають на його експлуатаційні властивості. Використання гармонізованих методик випробувань є ключовим фактором для забезпечення точності та прозорості результатів, що створює довіру до продукції як серед внутрішніх споживачів, так і на міжнародному ринку.

Особливу увагу слід приділити механізмам впровадження технічних регламентів, які визначаються Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [58]. Закон передбачає обов'язкове залучення державних органів, технічних комітетів, а також представників бізнесу до розробки стандартів, що дозволяє врахувати інтереси всіх сторін. Крім того, закон встановлює процедуру затвердження технічних регламентів через відповідні органи виконавчої влади, що забезпечує їхню легітимність і обов'язковість виконання.

Важливою складовою адміністративного регулювання є сертифікація продукції відповідно до технічних регламентів. Закон передбачає створення системи оцінки відповідності, яка включає перевірку продукції незалежними органами сертифікації. У сфері цементного виробництва ця процедура забезпечує контроль за дотриманням вимог ДСТУ EN, що мінімізує ризики появи на ринку неякісної або небезпечної продукції. Застосування цих механізмів також є передумовою для доступу українського цементу на ринки ЄС.

Національні стандарти України в сфері виробництва цементу є основою для забезпечення якості продукції, її відповідності технічним вимогам і безпечності для споживачів та довкілля. Вони відіграють ключову роль у регулюванні діяльності цементної промисловості, забезпечуючи дотримання єдиних технічних умов і методів випробувань, що є обов'язковими для всіх виробників на території України. Основними стандартами, що регламентують діяльність у цій галузі, є ДСТУ EN 197-1:2015 та ДСТУ EN 196-3:2015, які гармонізовані з відповідними європейськими стандартами, що дозволяє інтегрувати українську продукцію у світовий ринок [55; 56]. Стандарт ДСТУ EN 197-1:2015 встановлює технічні умови для різних видів цементів, їхній склад і критерії відповідності [55]. Він визначає основні типи цементу, які можуть бути використані в будівництві, включаючи портландцемент, шлакопортландцемент, пуцолановий цемент та інші види, кожен з яких має свою сферу застосування залежно від експлуатаційних вимог. У рамках цього стандарту регламентуються такі ключові параметри: *міцність цементу:*

визначення класів міцності на стиск, які визначають основні механічні властивості матеріалу; *стійкість до впливу зовнішніх факторів*: контроль характеристик, що забезпечують тривалість експлуатації конструкцій у складних умовах; *склад*: встановлення допустимих співвідношень між основними компонентами цементу, такими як клінкер, добавки та гіпс [71]. Дотримання вимог цього стандарту є обов'язковим для виробників, які прагнуть забезпечити високу якість продукції та відповідність сучасним технічним умовам. Стандарт також включає вимоги до маркування продукції, що полегшує її ідентифікацію на ринку та забезпечує прозорість для споживачів.

Іншим важливим документом у сфері технічного регулювання цементу є ДСТУ EN 196-3:2015, який встановлює методи випробувань цементу [56]. Цей стандарт деталізує процедури визначення часу тужавлення, стабільності та інших характеристик цементу, що впливають на його експлуатаційні властивості. Наприклад: *час тужавлення*: визначення початкової та кінцевої стадії тужавлення цементу, що є критично важливим для забезпечення належного виконання будівельних робіт; *стабільність цементу*: перевірка на відсутність негативних хімічних реакцій, які можуть впливати на довговічність матеріалу. Цей стандарт сприяє уніфікації методик випробувань, що є необхідним для забезпечення надійності результатів і їх визнання як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. Дотримання цих методів випробувань забезпечує довіру споживачів до продукції та мінімізує ризики використання неякісних матеріалів.

Важливим аспектом є гармонізація цих стандартів із європейськими вимогами, що передбачає їх адаптацію до положень директив Європейського Союзу та стандартів серії EN. Гармонізація дозволяє українським виробникам забезпечити відповідність продукції вимогам міжнародних ринків, зокрема європейських, де діють жорсткі правила щодо якості та безпеки будівельних матеріалів. Така інтеграція сприяє спрощенню експорту цементу, зменшенню адміністративних бар'єрів і підвищенню конкурентоспроможності української продукції. Запровадження гармонізованих стандартів також підвищує прозорість

роботи виробників і сприяє створенню єдиних умов для оцінки відповідності продукції. Це є особливо важливим у контексті виконання зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає поступову інтеграцію українського законодавства до європейського. Гармонізація стандартів також полегшує впровадження сучасних технологій у виробництво цементу, зокрема інноваційних методів зниження викидів CO₂ та використання вторинної сировини.

Регламент (EU) №305/2011 як основний нормативний акт Європейського Союзу, що регулює вимоги до будівельних матеріалів, має ключове значення для гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС у сфері виробництва цементу [62]. Його положення спрямовані на забезпечення вільного руху продукції на внутрішньому ринку ЄС, встановлення єдиних стандартів для будівельних матеріалів і гарантування високого рівня безпеки та екологічної відповідальності. У контексті цементної галузі цей регламент створює чіткі рамки для оцінки відповідності продукції, сприяючи підвищенню її якості та забезпеченню безпеки використання. Основний зміст Регламенту (EU) №305/2011 полягає у встановленні вимог до продуктивності будівельних матеріалів, зокрема через визначення основних характеристик, яким повинна відповідати продукція [61]. Зокрема, для цементу важливими є такі аспекти: механічна міцність, стійкість до впливу зовнішніх факторів, енергоефективність і екологічність. Регламент також вимагає, щоб усі будівельні матеріали, які реалізуються на ринку ЄС, були сертифіковані відповідно до встановлених технічних умов і мали маркування CE, що засвідчує їх відповідність гармонізованим стандартам. Це маркування слугує гарантією якості для споживачів і дозволяє продукції безперешкодно циркулювати в межах європейського ринку. Інтеграція положень Регламенту (EU) №305/2011 у законодавство України є важливою складовою виконання зобов'язань нашої держави в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [62].

Відповідно до цього процесу, Україна адаптує свої технічні регламенти та стандарти до європейських, забезпечуючи таким чином взаємне визнання

сертифікатів відповідності. Це вимагає створення уніфікованої системи оцінки відповідності, яка включає процедури тестування, інспекції та сертифікації продукції за зразком європейських практик. Особливу увагу приділено гармонізації національних стандартів ДСТУ із серією EN, що дозволяє зробити продукцію конкурентоспроможною не лише на внутрішньому, а й на міжнародному ринку. Процес адаптації законодавства до положень Регламенту вимагає модернізації правового поля та запровадження сучасних процедур контролю якості. Одним із важливих кроків у цьому напрямку є створення електронної бази даних сертифікатів відповідності, що сприяє прозорості процесів сертифікації. Крім того, забезпечується визнання українських сертифікатів в ЄС, що полегшує експорт продукції. Впровадження вимог Регламенту стимулює інвестиції у виробництво, оскільки підприємства змушені оновлювати свої технології для відповідності новим стандартам. Вплив Регламенту (EU) №305/2011 на сертифікацію продукції є визначальним для виходу українського цементу на міжнародні ринки [62].

Вимоги щодо маркування CE забезпечують високий рівень довіри до продукції, що є важливим фактором для іноземних партнерів. Дотримання технічних умов, установлених регламентом, дозволяє українським підприємствам розширювати ринки збуту, зменшувати адміністративні бар'єри та забезпечувати стійке економічне зростання. Водночас, цей процес вимагає значних зусиль від національних виробників, адже відповідність європейським стандартам потребує впровадження новітніх технологій, оптимізації виробничих процесів і підвищення рівня екологічної відповідальності. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» є основним правовим актом, що визначає принципи екологічної безпеки та регулює діяльність підприємств, зокрема цементної галузі, у сфері збереження довкілля [59]. У контексті цементного виробництва цей закон має особливе значення через значний екологічний вплив виробничих процесів, включаючи викиди CO₂, дрібнодисперсного пилу та інших шкідливих речовин. Основна мета закону – забезпечення стійкого розвитку промисловості без шкоди для довкілля. У випадку цементної галузі це означає встановлення чітких вимог до

контролю за викидами парникових газів і шкідливих речовин, які утворюються внаслідок спалювання палива, нагрівання клінкеру та інших виробничих процесів.

Зокрема, підприємства зобов'язані впроваджувати технології, що мінімізують екологічний вплив, такі як системи уловлювання пилу, сучасні фільтри для зменшення викидів газів та установки для повторного використання теплової енергії. Важливою складовою правового регулювання є обов'язковість розробки та впровадження екологічних програм для підприємств цементної промисловості. Відповідно до статей закону, підприємства мають забезпечувати постійний моніторинг своїх викидів, а також проводити регулярну екологічну оцінку своїх виробничих процесів. Дані моніторингу зобов'язані подаватися до державних органів, які здійснюють нагляд за дотриманням екологічного законодавства. Контроль за екологічністю виробничих процесів цементної галузі здійснюється кількома державними органами, зокрема Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, а також Державною екологічною інспекцією. Ці органи відповідають за перевірку дотримання підприємствами нормативів викидів і впровадження екологічно чистих технологій. Крім того, підприємства повинні отримувати дозвільні документи, які підтверджують відповідність їх діяльності екологічним стандартам. Ці дозволи видаються на основі екологічних експертиз, які аналізують вплив виробничих потужностей на стан довкілля.

Однією з ключових вимог закону є розробка і реалізація заходів зі скорочення викидів CO₂, які становлять основну частину парникових газів. Відповідно до міжнародних зобов'язань України в рамках Паризької угоди, цементна галузь зобов'язана поступово впроваджувати енергоефективні технології та системи уловлювання вуглецю (CCS). Це, зокрема, включає перехід на альтернативні види палива, наприклад біомасу, яка має нижчий рівень вуглецевих викидів, порівняно з традиційними викопними паливами. Ще одним важливим аспектом закону є регулювання утворення та утилізації дрібнодисперсного пилу, який виникає на етапах подрібнення сировини та нагрівання клінкеру. Закон вимагає впровадження технологій пилозатримання, таких як електростатичні фільтри, які дозволяють

суттєво скоротити кількість твердих частинок у викидах. Ця вимога спрямована на зменшення забруднення атмосферного повітря, що має прямий вплив на здоров'я населення, особливо в регіонах з високою концентрацією виробничих потужностей.

Закон також регулює питання поводження з відходами цементного виробництва. Наприклад, підприємства повинні забезпечувати безпечне зберігання та утилізацію шлаків і відходів пиловловлюючих систем. Окремо заохочується повторне використання відходів як вторинної сировини для виробництва цементу, що сприяє раціональному використанню природних ресурсів і зменшенню екологічного навантаження. У сучасних умовах важливою складовою екологічного регулювання є гармонізація українського законодавства із європейськими екологічними стандартами. Зокрема, зобов'язання, передбачені Директивою ЄС 2003/87/ЄС щодо торгівлі викидами, передбачають поступове впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів CO₂ для підприємств цементної галузі [63]. Інтеграція України до цієї системи сприятиме зменшенню вуглецевого сліду продукції та її відповідності міжнародним стандартам.

Європейська система торгівлі викидами (EU ETS) є однією з найбільш амбітних і ефективних ініціатив Європейського Союзу, спрямованих на скорочення викидів парникових газів та стимулювання екологічної модернізації промисловості. Ця система передбачає встановлення квот на викиди CO₂ для підприємств із можливістю торгівлі невикористаними дозволами. Включення українських підприємств, зокрема цементної галузі, до EU ETS є стратегічно важливим для гармонізації з європейськими екологічними стандартами та підвищення конкурентоспроможності продукції. Інтеграція українських підприємств до системи EU ETS є необхідною через зобов'язання України в рамках Паризької угоди та Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Зокрема, Паризька угода передбачає скорочення викидів парникових газів, а механізми EU ETS є ефективним інструментом досягнення цієї мети. Для підприємств цементної галузі, які є одними з найбільших джерел CO₂, це означає необхідність

впровадження систем моніторингу, звітності та верифікації (MRV) викидів. Дані, отримані через MRV, стануть базою для розрахунку квот, які будуть надані кожному підприємству. Це дозволить забезпечити прозорість і контроль за виконанням екологічних зобов'язань [62].

Участь у EU ETS створює як виклики, так і можливості для українських підприємств. З одного боку, система передбачає жорсткі обмеження на викиди, що вимагає значних інвестицій у модернізацію виробництва. Зокрема, цементні заводи повинні будуть впроваджувати енергоефективні технології, переходити на альтернативні види палива, такі як біомаса, та використовувати системи уловлювання та зберігання вуглецю (CCS). Такі заходи потребують значних витрат, але водночас забезпечують довгострокову економію ресурсів і зменшують вплив на довкілля. З іншого боку, участь у EU ETS відкриває нові економічні перспективи для підприємств. Зокрема, невикористані квоти на викиди можуть бути продані іншим учасникам системи, що створює додаткове джерело доходів для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології. Крім того, підприємства, які відповідають високим екологічним стандартам, отримують конкурентну перевагу на міжнародних ринках, де споживачі все більше орієнтуються на екологічно чисту продукцію. Вплив Регламенту (EU) №305/2011 на сертифікацію продукції є визначальним для виходу українського цементу на міжнародні ринки [62].

Вимоги щодо маркування CE забезпечують високий рівень довіри до продукції, що є важливим фактором для іноземних партнерів. Дотримання технічних умов, установлених регламентом, дозволяє українським підприємствам розширювати ринки збуту, зменшувати адміністративні бар'єри та забезпечувати стійке економічне зростання. Водночас, цей процес вимагає значних зусиль від національних виробників, адже відповідність європейським стандартам потребує впровадження новітніх технологій, оптимізації виробничих процесів і підвищення рівня екологічної відповідальності. Інтеграція до EU ETS також сприяє зменшенню енергоємності виробництва. Наприклад, у країнах ЄС підприємства цементної

галузі активно впроваджують інноваційні технології, що дозволяють скоротити споживання енергії. Серед таких технологій – використання високоефективних печей, що працюють на альтернативному паливі, автоматизовані системи контролю процесів та утилізація теплової енергії. Українські підприємства можуть перейняти цей досвід, що дозволить не лише скоротити викиди, але й знизити собівартість продукції.

Для успішного впровадження EU ETS в Україні необхідно створити правову базу, що відповідає європейським стандартам. Це включає розробку національного плану розподілу квот, запровадження обов'язкових правил звітності та верифікації даних, а також створення інституційної структури для адміністрування системи. Крім того, важливо забезпечити підтримку підприємств на етапі адаптації, зокрема через запровадження податкових пільг, грантових програм і доступу до міжнародного фінансування для впровадження екологічних інновацій [74]. Процес адаптації законодавства до положень Регламенту вимагає модернізації правового поля та запровадження сучасних процедур контролю якості. Одним із важливих кроків у цьому напрямку є створення електронної бази даних сертифікатів відповідності, що сприяє прозорості процесів сертифікації. Крім того, забезпечується визнання українських сертифікатів в ЄС, що полегшує експорт продукції. Впровадження вимог Регламенту стимулює інвестиції у виробництво, оскільки підприємства змушені оновлювати свої технології для відповідності новим стандартам.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) є ключовим нормативно-правовим актом, який регулює відповідальність за порушення стандартів виробництва, екологічних норм та сертифікаційних вимог у різних галузях, зокрема й у цементній промисловості. Цей кодекс встановлює систему адміністративних санкцій, які спрямовані на попередження правопорушень та забезпечення дотримання встановлених правил. Одним із основних аспектів правозастосування в цементній галузі є контроль за дотриманням технічних стандартів у процесі виробництва. Згідно зі статтею 96 КУпАП Порушення вимог

законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва [64, ст. 96]. Це може включати невідповідність цементу вимогам щодо складу, міцності чи інших характеристик, що призводить до виготовлення неякісної продукції. Санкції покликані стимулювати виробників до дотримання встановлених технічних умов, що забезпечують безпеку та якість продукції. Санкції передбачені зазначеною статтею тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та на посадових осіб – від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Враховуючи те, що станом на зараз неоподатковуваний мінімум доходів громадян становить 17 грн, то для громадян: від 850 грн. до 1700 грн, а для посадових осіб: від 3400 грн до 5100 грн. Тому доцільно внести пропозицію до Законодавця і підвищити суму штрафу як мінімум в 10 раз.

Також згідно статті 167 КУпАП Введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів [64, ст. 167]. Санкції які передбачені за порушення вимог зазначеної статті передбачають накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, громадян – власників підприємств чи уповноважених ними осіб від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З метою підвищення відповідальності і уникнення спроб реалізації цементної продукції, яка не відповідає встановленим стандартам, так само виникає необхідність внести пропозицію до Законодавця і підвищити суму штрафу як мінімум в 10 раз.

Дуже важливою для підвищення вимог стандарту продукції є стаття 168¹ Виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил [64, ст. 168¹]. За порушення вимог зазначеної статті тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб, громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, від одного до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З метою підвищення відповідальності і підвищення вимог до стандартів виготовляємої продукції так само виникає необхідність внести пропозицію до Законодавця і підвищити суму

штрафу як мінімум в 10 раз. У випадку цементної галузі це може стосуватися продукції, що не відповідає вимогам ДСТУ EN 197-1:2015 чи EN 196-3:2015 [55; 56]. Такі дії створюють ризики для безпеки будівельних об'єктів, що використовують несертифіковані матеріали, та підбивають довіру до українського виробництва на міжнародному ринку.

Щодо порушень сертифікаційних вимог, аналіз судової практики свідчить, що підприємства нерідко оскаржують адміністративні санкції, аргументуючи це недосконалістю процедур сертифікації або неправильним застосуванням норм законодавства. Це підкреслює необхідність вдосконалення нормативної бази, зокрема уточнення механізмів сертифікації та запровадження електронних реєстрів для прозорості процедур.

Ще одним важливим напрямом регулювання є дотримання екологічних стандартів і вимог, передбачених законами України та міжнародними зобов'язаннями. Практика правозастосування в цементній галузі демонструє, що значна частина порушень пов'язана із недотриманням екологічних вимог. Наприклад, перевірки Державної екологічної інспекції часто виявляють випадки перевищення гранично допустимих норм викидів або відсутність належного екологічного моніторингу на підприємствах. Такі правопорушення не лише завдають шкоди довкіллю, але й спричиняють значні репутаційні втрати для компаній, які їх допустили – порушення правил екологічної безпеки під час виробництва, зокрема перевищення допустимого рівня викидів CO₂. Відповідно до статті 79 КУпАП, Недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації підприємств і споруд [64, ст. 79].

Введення в експлуатацію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, які не відповідають вимогам щодо охорони атмосферного повітря, тягне за собою попередження або накладення штрафу на посадових осіб від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Порушення правил експлуатації, а також невикористання встановлених споруд, устаткування, апаратури для очищення і контролю викидів в атмосферу тягнуть за собою

попередження або накладення штрафу на посадових осіб від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Санкції передбачені статтею 79 КупАП є смішними, чи несерйозними, а саме від 85 грн до 136 грн. Враховуючи те, що такими діями правопорушник може завдати довікільню мільйонні збитки, так само виникає необхідність внести пропозицію до Законодавця і підвищити суму штрафу як мінімум в 100 раз.

Також необхідно зацентувати увагу і на статтю 91⁴ КупАП. Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації [64, ст. 91⁴]. Відмова від надання чи несвоєчасне надання за запитами повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством, тягне за собою накладення штрафу на службових та посадових осіб від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 51 грн. до 170 грн. Так, само пропонуємо внести зміни до цієї статті Кодексу України про адміністративні правопорушення і підвищити штрафні санкції в сто раз.

Важливим напрямом діяльності цементної галузі є митне регулювання експорту цементу, що, в свою чергу, є важливою складовою адміністративно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, яка спрямована на підтримку національних виробників, захист внутрішнього ринку та стимулювання експорту. У сфері цементної промисловості митне регулювання охоплює як обов'язкову сертифікацію продукції відповідно до міжнародних стандартів, так і нормативно визначені процедури оформлення, які мають забезпечувати прозорість і ефективність зовнішньоторговельних операцій [72].

Однією з ключових вимог до експорту цементу є його сертифікація згідно з технічними стандартами, що відповідають міжнародним нормам. Для ринків Європейського Союзу це, зокрема, серія стандартів EN, серед яких EN 197-1 (вимоги до складу і характеристик цементів) та EN 196-3 (методи випробувань) [55; 56]. Усі партії продукції, що експортуються, повинні супроводжуватися сертифікатами відповідності, які підтверджують, що цемент відповідає вимогам безпеки, міцності, довговічності та екологічності. В Україні це забезпечується

через систему оцінки відповідності, передбачену Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [58]. Для виходу на міжнародні ринки необхідно не лише дотримуватися технічних стандартів, але й враховувати специфіку сертифікаційних процедур у країнах-імпортерах. Наприклад, ринок ЄС вимагає обов'язкового маркування CE, яке засвідчує відповідність продукції європейським регламентам, таким як Регламент (EU) №305/2011 про будівельні матеріали [62]. Це маркування є підтвердженням того, що продукція може вільно переміщуватися по території країн-членів ЄС. Відсутність такого маркування може стати серйозним бар'єром для українських виробників, які прагнуть експортувати свою продукцію до Європи.

Окрім сертифікації, суттєвим бар'єром для експорту цементу є складність та тривалість митних процедур. Високий рівень бюрократизації, дублювання перевірок та відсутність інтегрованих електронних систем створюють значні перешкоди для підприємств. Зокрема, процес отримання дозвільних документів та проходження митного оформлення часто супроводжується затримками, що негативно впливає на виконання контрактних зобов'язань перед іноземними партнерами.

Для усунення цих бар'єрів необхідно здійснити кілька стратегічних кроків. По-перше, це інтеграція національної системи митного оформлення з міжнародними електронними платформами, такими як New Computerised Transit System (NCTS), яка вже впроваджується в Україні у рамках адаптації до норм ЄС. Така система дозволяє значно скоротити час оформлення вантажів, забезпечити прозорість операцій та мінімізувати ризики корупції. По-друге, запровадження спрощених процедур для експортерів, які відповідають критеріям доброчесності та високих стандартів якості. Наприклад, у межах програми Authorised Economic Operator (AEO) підприємства, які дотримуються законодавства, можуть отримувати спрощений доступ до митних процедур [76]. Це дозволяє скоротити витрати часу та ресурсів на проходження митного контролю.

Перспективним напрямом є створення спеціалізованих експортних зон або кластерів, де підприємства цементної галузі могли б користуватися пільговими умовами для митного оформлення. Це може включати зниження тарифів, спрощення адміністративних процедур та доступ до інфраструктури для зберігання і транспортування продукції. Важливо також враховувати вплив митних бар'єрів на конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках. Порівняно з європейськими виробниками, які працюють у більш ліберальному правовому середовищі, українські експортери змушені витратити більше часу та ресурсів на подолання адміністративних перешкод. Тому гармонізація митного регулювання з європейськими стандартами має стати ключовим пріоритетом державної політики. Ефективне правозастосування у сфері виробництва та обігу цементу базується на добре структурованій інституційній системі, взаємодії з бізнесом і міжнародному співробітництві. Такий підхід забезпечує баланс між дотриманням законодавчих вимог, стимулюванням розвитку галузі та інтеграцією у міжнародні ринки.

Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України відіграє ключову роль у розробці та впровадженні технічних регламентів, що регулюють якість і безпеку цементу. Основним завданням міністерства є гармонізація нормативної бази з європейськими стандартами, зокрема адаптація положень Регламенту (EU) №305/2011. Міністерство також забезпечує інтеграцію стандартів серії ДСТУ EN з нормами ЄС, що дозволяє українським підприємствам відповідати міжнародним вимогам [62]. Крім того, міністерство розробляє програми підтримки для підприємств, спрямовані на стимулювання інновацій та модернізації виробничих процесів. Державна екологічна інспекція України здійснює контроль за дотриманням екологічних норм у цементній галузі. Зокрема, інспекція відповідає за моніторинг викидів CO₂, пилу та інших шкідливих речовин, що утворюються в процесі виробництва цементу. Важливим напрямом її роботи є перевірка впровадження екологічно чистих технологій, таких як системи уловлювання вуглецю (CCS) та використання альтернативного палива. Інспекція

також виконує функцію екологічного нагляду за будівництвом і експлуатацією цементних заводів [71].

Міністерство розвитку громад та територій України займається регулюванням сертифікації продукції, що використовується у будівництві. Міністерство координує впровадження сертифікаційних процедур, які відповідають міжнародним вимогам, зокрема європейському маркуванню CE. Його функції також включають створення нормативних актів, які встановлюють вимоги до будівельних матеріалів, що використовуються у соціально важливих проектах. Взаємодія між державними органами та бізнесом є критичною для ефективного правозастосування. У цьому контексті важливу роль відіграє Асоціація «Укрцемент», яка об'єднує провідні підприємства цементної галузі. Асоціація виступає посередником між виробниками та державними органами, представляючи інтереси бізнесу під час розробки нормативно-правових актів [77].

Одним із ключових напрямів співпраці є розробка спільних стратегій для модернізації виробництва, які враховують сучасні вимоги до енергоефективності та екологічності. Зокрема, асоціація працює над впровадженням інновацій у виробничі процеси, сприяючи інтеграції українських підприємств до міжнародних ланцюгів постачання. Крім того, Асоціація «Укрцемент» активно бере участь у реалізації освітніх програм, спрямованих на підвищення кваліфікації працівників галузі [77]. Державні органи співпрацюють із бізнесом також у рамках програм державної підтримки, які передбачають субсидії для модернізації обладнання та переходу на альтернативні види палива. Ці заходи дозволяють підприємствам залишатися конкурентоспроможними як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Міжнародне співробітництво є важливим компонентом правозастосування у цементній галузі, особливо з огляду на зобов'язання України щодо інтеграції до європейського ринку. Участь у міжнародних ініціативах дозволяє адаптувати екологічні стандарти, спрямовані на зменшення впливу виробництва цементу на довкілля. Наприклад, інтеграція до Європейської системи торгівлі викидами (EU

ETS) дозволяє підприємствам брати участь у торгівлі квотами на викиди CO₂, що стимулює впровадження енергоефективних технологій. Особливу роль у реформуванні законодавства відіграє Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка визначає конкретні кроки для гармонізації українського законодавства із європейськими нормами. В рамках цієї угоди Україна зобов'язалася адаптувати технічні регламенти та сертифікаційні процедури, а також забезпечити відповідність продукції екологічним стандартам ЄС. Участь у програмах технічної допомоги ЄС дозволяє українським підприємствам отримувати фінансування для модернізації виробничих потужностей [75].

Крім того, Україна співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна організація стандартизації (ISO) та Всесвітній банк, у розробці стратегій для впровадження екологічних інновацій та підтримки сталого розвитку галузі. Ця співпраця сприяє залученню інвестицій та забезпеченню доступу до новітніх технологій. Ефективне адміністративно-правове регулювання цементної галузі стикається з низкою проблем, що обмежують його результативність та ускладнюють інтеграцію до міжнародних ринків. Ці проблеми можна розділити на три основні групи: юридичні прогалини, фінансові бар'єри та екологічні виклики.

Однією з найбільш суттєвих проблем є відсутність чіткої процедури сертифікації продукції як для внутрішнього ринку, так і для експорту. Хоча чинне законодавство визначає основні технічні вимоги до цементу (наприклад, ДСТУ EN 197-1:2015), процес сертифікації залишається негармонізованим [55]. Відсутність єдиної платформи для автоматизації сертифікаційних процедур створює значні бюрократичні бар'єри. У випадку експорту продукції до Європейського Союзу необхідність проходження додаткової сертифікації відповідно до стандартів ЄС, таких як CE-маркування, значно ускладнює доступ українських виробників до міжнародних ринків.

Ще однією прогалиною є недостатнє регулювання транспортування цементу. Чинне законодавство не передбачає чітких вимог до транспортування цементу автомобільним, залізничним або водним транспортом. Відсутність стандартів для

обладнання, що використовується при перевезенні цементу, призводить до погіршення якості продукції під час транспортування. Крім того, не врегульовано питання логістичних витрат і відповідальності перевізників за дотримання умов транспортування.

Проблеми фінансового характеру є суттєвим обмеженням для підприємств цементної галузі, особливо у контексті адаптації до європейських стандартів. Висока вартість модернізації виробництва для відповідності екологічним вимогам та технічним регламентам ЄС є серйозним бар'єром для багатьох підприємств. Зокрема, оновлення обладнання для впровадження технологій уловлювання вуглецю (CCS), перехід на альтернативні види палива чи встановлення систем моніторингу викидів потребує значних інвестицій, які недоступні для більшості малих і середніх підприємств [78].

Відсутність державної підтримки для малих і середніх підприємств ще більше ускладнює ситуацію. Наразі механізми державного фінансування або податкового стимулювання модернізації виробництва майже відсутні. Це створює нерівні умови для підприємств різного масштабу, оскільки великі компанії мають більше фінансових можливостей для виконання вимог законодавства. Водночас, малі та середні підприємства ризикують втратити конкурентоспроможність і можливості для експорту продукції.

Цементна галузь залишається одним із найбільших джерел викидів CO₂ та інших шкідливих речовин, проте рівень моніторингу викидів залишається недостатнім. Відсутність автоматизованих систем контролю викидів на більшості підприємств унеможливорює ефективний нагляд за дотриманням екологічних стандартів. Багато підприємств звітують про екологічні показники вручну, що створює ризики фальсифікації даних і ускладнює аналіз реального впливу на довкілля [79]. Крім того, законодавство недостатньо стимулює впровадження екологічно безпечних технологій. Наприклад, відсутні податкові пільги або фінансові стимули для підприємств, які інвестують у зниження викидів або використання альтернативних джерел енергії. Більшість підприємств продовжують

використовувати викопні види палива через їхню відносну дешевизну, незважаючи на значний екологічний вплив. Низький рівень державного контролю за впровадженням сучасних технологій створює додаткові екологічні ризики.

Регулювання діяльності цементної галузі і адміністративно-правове забезпечення такої діяльності в умовах воєнного стану є стратегічним та геополітичним завданням держави, така роль має важливе значення для подальшого суверенітету України та її існування взагалі. Тому саме введення воєнного стану виявилось викликом для економіки, включно зі стратегічно важливою у цементною галузю, яка здатна забезпечити відновлення інфраструктури та реалізації критичних будівельних проєктів. У цих умовах адміністративно-правове регулювання набуло особливої ваги, оскільки необхідність адаптації нормативної бази до надзвичайних обставин є ключовим фактором стабілізації роботи галузі.

Війна значно змінила регуляторне середовище, поставивши перед державними органами завдання розробки нових підходів до управління економічними процесами, зокрема в частині виробництва та обігу будівельних матеріалів. В умовах воєнного стану держава потребує збільшення виробництва цементу, для задоволення інфраструктурних потреб в населених пунктах, для будівництва різних об'єктів і насамперед для будівництва фортифікаційних споруд. Для цього цемент має бути дуже якісний, і його виробництво має бути налагоджено у необхідній кількості.

Одним з важливих фактів у виробництві та обігу цементу має бути адаптація нормативно-правового забезпечення діяльності в цементній галузі до реальних умов воєнного стану, саме в цей період виникають виклики і недосконалості у адміністративно-правовому забезпеченні відносин в будівельній галузі яка є основою для зведення фортифікаційних споруд, відновлення зруйнованої інфраструктури та реалізації планів з будівництва та відбудови. Ефективність адміністративно-правового регулювання в цей час залежить від здатності держави швидко адаптувати існуючі механізми до нових реалій через

запровадження спрощених процедур та створення законодавчих гарантій для підтримки підприємств. Тому дослідження зазначеної проблеми є дуже актуальним в сучасних реаліях в Україні.

Основний вплив воєнного стану на регуляторне середовище полягає в необхідності оперативного правового реагування на виклики, спричинені руйнуванням виробничих потужностей, порушенням логістичних ланцюгів та зростанням попиту на будівельні матеріали для відновлення інфраструктури. У цих умовах адміністративно-правове регулювання спрямоване на спрощення процедур сертифікації продукції, забезпечення безперебійного постачання сировини, а також адаптацію екологічних і технічних стандартів до реалій воєнного часу. Зокрема, виникла необхідність у тимчасовій зміні вимог до виробництва та обігу цементу, що включає спрощення процедур ліцензування, полегшення імпорту обладнання та сировини, а також забезпечення державної підтримки підприємств, які зазнали втрат через військові дії.

Цемент займає важливу роль в будівельній галузі, за допомогою його створюються фундаменти, зводяться стіни, перекриття, а також виготовляються необхідні залізобетонні конструкції. Крім того цемент широко використовується для будівництва автомобільних доріг і тротуарів, властивості якісного цементу здатні забезпечити тривалі терміни експлуатації збудованих об'єктів та в подальшому здійснювати мінімальні витрати на їх обслуговування. [80]. Одним із ключових аспектів адаптації регуляторного середовища є створення правових механізмів для оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Це включає спрощення процесів державного нагляду, введення тимчасових норм для сертифікації продукції та посилення контролю за якістю будівельних матеріалів, які використовуються для відновлення об'єктів критичної інфраструктури. Водночас постає необхідність у збалансуванні регуляторних заходів із потребою забезпечення екологічної безпеки, що стає особливо важливим у контексті посилення міжнародного співробітництва.

У період воєнного стану нормативно-правова база відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування цементної галузі, яка є невід'ємною частиною відновлення інфраструктури та реалізації національних проєктів з відбудови. Ефективність адміністративно-правового регулювання в цей час залежить від здатності держави швидко адаптувати існуючі механізми до нових реалій через запровадження спрощених процедур та створення законодавчих гарантій для підтримки підприємств [81]. Одним із основних завдань стало запровадження спрощених процедур для підтримки підприємств у період кризи, що дозволяє мінімізувати бюрократичні бар'єри для виробників цементу. Зокрема, були прийняті нормативно-правові акти, які спрощують імпортування обладнання та сировини, що є критично важливими для відновлення зруйнованих потужностей і забезпечення виробництва.

Уряд також тимчасово переглянув регуляторні вимоги щодо ліцензування та сертифікації продукції, що дозволяє виробникам швидше адаптуватися до нових умов ринку. Наприклад, спрощені процедури оцінки відповідності для будівельних матеріалів забезпечують швидкий доступ продукції на ринок, особливо для потреб відновлення критичної інфраструктури [82]. Важливою складовою нормативно-правової бази є законодавче забезпечення ресурсів для виготовлення цементу які мають бути використанні для відновлення зруйнованої інфраструктури. Були також визначені напрями з метою доставки цементно-будівельних матеріалів на території, які найбільше постраждали від військових дій.

Зокрема, постанови Кабінету Міністрів України передбачають надання підприємствам, що виготовляють цемент, можливість працювати на пріоритетних умовах: спрощений доступ до енергоресурсів, сировини, а також логістичних шляхів. Це має сприяти виконанню проєктів і завдань з будівництва шкіл, лікарень, мостів, доріг та інших важливих об'єктів критичної інфраструктури. Крім того, запровадження пріоритетності у використанні ресурсів стало можливим завдяки реалізації державних програм підтримки, спрямованих на фінансування виробничих потужностей, які зазнали руйнувань. Сюди також можна віднести

компенсацію витрат на відновлення виробництва цементу, прокладання нових логістичних маршрутів та координацію з міжнародними організаціями. В той же час нормативно-правова база має забезпечити збалансоване регулювання між підтримкою національних виробників і сприянню до залучення іноземних інвестицій.

Для забезпечення ефективності адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в умовах воєнного стану, необхідно враховувати специфіку законодавчих актів, які визначають основи функціонування галузі в умовах кризи. В додатку Г наведено змістовну таблицю 2.3, яка структуровано описує ключові законодавчі акти які забезпечують діяльність цементної галузі в умовах воєнного стану, їхні положення та вплив на цементну галузь, Див. Додаток Г.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює нормативно-правову основу функціонування економіки та державних інститутів у період воєнного стану [83]. В умовах війни цей Закон визначає адміністративно-правові механізми мобілізації матеріальних ресурсів, забезпечення обороноздатності країни та пріоритетності державних замовлень. Відповідно до статті 8 Закону, державні органи мають право запроваджувати тимчасові обмеження на певні види економічної діяльності з метою забезпечення національної безпеки.

У контексті цементної галузі це може включати: пріоритетний розподіл матеріалів, необхідних для будівництва об'єктів оборонного значення (укриття, захисні споруди); мобілізацію підприємств для виконання державних замовлень з поставки цементу чи інших будівельних матеріалів, що мають стратегічний характер; контроль за використанням сировини та енергоносіїв, необхідних для виробництва цементу [83, ст. 8]. Закон також передбачає спрощення процедур для реалізації державних замовлень. Це включає: прискорення процесу укладання контрактів між підприємствами та замовниками в межах оборонного замовлення; усунення зайвих адміністративних бар'єрів при здійсненні постачання будівельних

матеріалів. Згідно з частиною 3 статті 8 Закону, підприємства цементної галузі зобов'язані виконувати державні замовлення у пріоритетному порядку [83, ст. 8]. Це означає, що виробники цементу мають забезпечити потреби держави в матеріалах, навіть якщо це обмежує їхню діяльність у комерційному сегменті. Такі заходи покликані гарантувати стабільну поставку матеріалів для відновлення інфраструктури та будівництва оборонних об'єктів.

Закон надає органам виконавчої влади право вимагати резервування певної кількості цементу для потреб держави. Постанови Кабінету Міністрів України, ухвалені на виконання цього Закону, визначають обсяги та умови резервування. Наприклад, цемент може бути вилучений з метою забезпечення термінового будівництва чи відновлення доріг у зонах активних бойових дій. Частина 4 статті 12 Закону встановлює можливість спрощення процедур сертифікації та контролю для будівельних матеріалів, що використовуються в умовах воєнного стану [83, ст. 12]. Для цементу це передбачає зменшення обсягів документації, необхідної для перевірки відповідності продукції, що дозволяє пришвидшити постачання матеріалів на будівельні об'єкти.

Згідно зі статтею 15 Закону, держава має право визначати стратегічні об'єкти, для будівництва або відновлення яких повинні спрямовуватися матеріальні ресурси [83, ст. 15]. В умовах воєнного стану такі об'єкти можуть включати дороги, мости, залізничні вузли та медичні заклади. Виробники цементу зобов'язані забезпечувати поставки матеріалів для цих потреб у пріоритетному порядку.

Закон України «Про публічні закупівлі» регламентує порядок здійснення закупівель товарів, робіт і послуг органами державної влади та іншими суб'єктами [66]. У контексті воєнного стану до цього Закону було внесено зміни, спрямовані на спрощення процедур закупівель, зокрема для будівельних матеріалів, таких як цемент, що необхідні для термінового відновлення інфраструктури та реалізації оборонних замовлень. Постановою Кабінету Міністрів України № 169 від 28 лютого 2022 року, прийнятою на виконання положень Закону, запроваджено спеціальні правила для публічних закупівель у період воєнного стану [74]. Зокрема,

зменшено обсяг документації, що подається учасниками, та скорочено терміни проведення тендерів. Для закупівлі цементу та інших будівельних матеріалів, необхідних для нагальних потреб, ці зміни дозволяють уникнути бюрократичних затримок і оперативно забезпечувати критичні об'єкти.

Також згідно із статтею 40 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» – передбачено застосування переговорної процедури як виняткового механізму, який дозволяє замовникам укласти угоди без проведення відкритих торгів [83, ст. 40]. У період воєнного стану ця процедура використовується для закупівель цементу з метою швидкого реагування на потреби відновлення зруйнованих об'єктів. Переговорна процедура може застосовуватися у випадках, коли: виникає нагальна потреба у постачанні матеріалів; проведення відкритих торгів є недоцільним через обмеження часу чи доступності ресурсів; потрібно укласти угоди із постачальниками, які мають технічну можливість оперативно виконати замовлення [83]. Цей механізм сприяє забезпеченню швидкості та ефективності закупівель, особливо в умовах обмеженого доступу до ринків і логістичних викликів, викликаних військовими діями. У виробництві та обігу цементу. Закон дозволяє реалізовувати державні замовлення через скорочені строки проведення тендерів. Наприклад, для забезпечення матеріалів для відновлення мостів, лікарень, житлових об'єктів чи захисних укриттів, тендери можуть бути оголошені та завершені в максимально короткі терміни. Постачальники цементу також мають право подавати пропозиції із мінімальним пакетом документів, що зменшує час на їх підготовку. Хоча Закон запровадив спрощені процедури, вимоги до прозорості закупівель залишаються обов'язковими. Замовники зобов'язані оприлюднювати інформацію про укладені договори у системі «Прозорро» з обґрунтуванням застосування переговорної процедури або інших виняткових механізмів [85]. Це дозволяє здійснювати громадський контроль за використанням державних коштів і запобігати зловживанням.

Органи державної влади, які здійснюють закупівлі цементу, повинні забезпечувати, щоб матеріали використовувалися виключно для визначених цілей, таких як будівництво стратегічних об'єктів чи відновлення критичної інфраструктури. Це гарантується через звітність замовників та перевірки з боку Державної аудиторської служби України. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлює правові основи для забезпечення обороноздатності держави шляхом мобілізації людських, матеріальних і технічних ресурсів [84]. У контексті цементної галузі цей нормативний акт визначає адміністративно-правові механізми залучення підприємств до виконання мобілізаційних завдань та тимчасового контролю за їхньою діяльністю.

Відповідно до статті 6 Закону, органи виконавчої влади отримують право здійснювати координацію діяльності підприємств, залучених до виконання мобілізаційних завдань [84, ст. 6]. Це включає контроль за виробничими потужностями підприємств цементної промисловості для забезпечення виконання державних замовлень на поставку будівельних матеріалів, які мають стратегічне значення для оборони. Наприклад Міністерства економіки, доквілля та сільського господарства України може запроваджувати тимчасові обмеження на використання цементу для комерційних проєктів на користь потреб держави.

Частина 2 статті 15 Закону передбачає, що під час мобілізації держава може використовувати транспортні ресурси приватних і державних підприємств для перевезення матеріалів, необхідних для оборонних чи відновлювальних робіт [84, ст. 15]. У сфері цементної галузі це означає організацію постачання цементу до об'єктів критичної інфраструктури, таких як дороги, мости, укриття чи склади стратегічних матеріалів. Логістичні операції координуються відповідними мобілізаційними органами, які можуть залучати транспортні потужності залізничних, автомобільних чи водних перевезень.

Участь у виконанні мобілізаційних завдань. Закон зобов'язує підприємства надавати свої виробничі потужності для виконання мобілізаційних замовлень, які визначаються державними органами. Згідно зі статтею 13 Закону, підприємства

зобов'язані: забезпечувати безперербійне виробництво матеріалів, які входять до переліку мобілізаційних ресурсів, виконувати державні контракти на постачання цементу у встановлені строки [84, ст.13]. Підприємства цементної промисловості можуть залучатися до виробництва продукції для потреб оборони чи відновлення інфраструктури в зонах бойових дій. У таких випадках уряд встановлює пріоритетність виконання мобілізаційних завдань перед іншими комерційними зобов'язаннями.

Частина 3 статті 12 Закону передбачає можливість резервування частини виробничих потужностей підприємств для забезпечення стратегічних потреб [84, ст. 12]. Це означає, що цементні заводи можуть отримувати від держави завдання підтримувати визначений рівень готовності до виробництва навіть у випадках, коли попит на продукцію знижується через бойові дії чи інші кризові фактори. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» встановлює правову основу для забезпечення відповідності продукції технічним регламентам і стандартам, які є обов'язковими для виробників і постачальників [58]. У контексті цементної галузі цей закон регулює механізми оцінки відповідності, сертифікації продукції та гармонізації національних стандартів із міжнародними нормами, забезпечуючи баланс між якістю, безпекою та ефективністю виробничих процесів.

Дія національних стандартів ДСТУ EN навіть в умовах воєнного стану. Закон передбачає, що національні стандарти, зокрема ДСТУ EN 197-1:2015 (технічні умови для цементу) і ДСТУ EN 196-3:2015 (методи випробувань цементу), залишаються чинними незалежно від надзвичайних обставин, включаючи воєнний стан [55; 56]. Це гарантує стабільність нормативної бази для виробників та підтримує високу якість продукції, що реалізується як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Закон також передбачає можливість внесення змін до технічних регламентів у разі надзвичайних ситуацій. Постанови Кабінету Міністрів України, видані на основі цього закону, можуть тимчасово адаптувати процедури сертифікації до умов воєнного стану, наприклад: зменшення обсягів документації для сертифікації

продукції, призначеної для внутрішнього споживання. Спрощення процедур перевірки відповідності для продукції, яка постачається на потреби держави, включаючи матеріали для відновлення об'єктів критичної інфраструктури. Відповідно до статті 17 Закону, органи з оцінки відповідності мають право скорочувати терміни проведення перевірок, якщо це необхідно для швидкого забезпечення продукцією внутрішнього ринку [84, ст. 17]. Для цементу це може включати використання спрощених методик тестування, затверджених наказами Міністерства економіки України, з метою пришвидшення процесу введення продукції в обіг.

Закон передбачає обов'язкову гармонізацію національних технічних стандартів із міжнародними нормами, зокрема директивами Європейського Союзу. Для цементної галузі це означає використання стандартів серії EN, які забезпечують відповідність продукції вимогам європейських регламентів, таких як Регламент (EU) № 305/2011 [62]. Зокрема: Продукція, що експортується до країн ЄС, повинна відповідати вимогам маркування CE, яке підтверджує її безпечність та відповідність встановленим характеристикам. Виробники зобов'язані використовувати гармонізовані методи тестування (наприклад, методи випробувань, визначені EN 196-3), які визнані в ЄС, для підтвердження відповідності своїх продуктів [62]. Закон також стимулює виробників до застосування інноваційних технологій і використання альтернативних видів сировини, які відповідають міжнародним екологічним стандартам. Це, зокрема, стосується технологій зниження викидів CO₂ у процесі виробництва цементу, що є обов'язковою умовою для експорту до країн, які впроваджують вуглецеве регулювання, наприклад, через механізм СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism).

Ще однією з проблем для національних виробників цементу є запровадження європейського екологічного мита СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism) — це мито на імпорт товарів з високим вуглецевим слідом. Введення цього мита планується в 2026 році. Європа з одного боку надає допомогу Україні з

фінансуванням, а з іншого – вводить вуглецеве мито. За попередніми розрахунками, запровадження європейського екологічного мита СВAM для України у повному обсязі створить додаткове навантаження на виробників цементу близько 10 мільйонів євро, при експорті 1 мільйона тонн продукції. Крім того через введення такого мита Україна щороку буде нести збитки в 1,6 мільярдів євро. Але закон про СВAM має норму, яка дозволяє країні отримати пільгові митні збори при умові форс-мажорних обставин. Отже, Україна має підстави просити у Європейського Союзу відтермінування цього мита. Витрати на отримання СВAM-сертифікатів робитимуть експорт цементної продукції неконкурентоздатним в умовах воєнного стану. А в умовах бойових дій неможливо провести модернізацію вітчизняних цементних заводів. Європейські держави вкладають багатомільярдні інвестиції для декарбонізації промисловості. У той же час Україна не має фінансів для підтримки і створення зелених проєктів, що ставить країну у нерівні умови з Європою. Виробники цементу європейських країн вже затвердили на законодавчому рівні практичну реалізацію скорочення викидів CO₂. Згідно з їхнім планом відбудеться скорочення шкідливих викидів в атмосферу до 2030 року на 40%, а до 2050 року вони планують вийти на нуль відсотків. Нажаль в Україні відсутні дієві фінансові стимули для підтримки модернізації цементних виробників з метою зниження шкідливих викидів. Кошти які надходять з оподаткування цих викидів не спрямовуються на декарбонізацію. Відсутні механізми підтримки проєктів із декарбонізації. У такій ситуації для держави є вихід застосування декларативного принципу СВAM, що означає - Україна буде лише подавати дані щодо вуглецевих викидів, але отримає відстрочку у сплаті мита.

Отже, можна стверджувати що держава адекватно реагує на виклики і ризики пов'язанні з виробництвом цементу в умовах воєнного стану. Для цього необхідно удосконалити нормативно-правове забезпечення в діяльності виготовлення цементу. Саме через це була прийнята низка нормативно-правових актів з метою впровадження спрощених процедур для підтримки підприємств у період воєнного стану. А саме: були прийняті нормативно-правові акти, які спрощують імпорт

обладнання та сировини, що є дуже важливими для відновлення зруйнованих потужностей і забезпечення виробництва; були тимчасово переглянуті регуляторні вимоги щодо ліцензування та сертифікації продукції, що дозволяє виробникам швидше адаптуватися до нових умов ринку, що, в свою чергу, дозволяє спростити процедури оцінки відповідності для будівельних матеріалів забезпечують швидкий доступ продукції на ринок, особливо для потреб відновлення критичної інфраструктури; запровадження пріоритетності у використанні ресурсів стало можливим завдяки реалізації державних програм підтримки, спрямованих на фінансування виробничих потужностей, які зазнали руйнувань.

Це передбачає створення тимчасових логістичних шляхів для постачання цементної продукції, взаємодію з міжнародними організаціями для залучення фінансової допомоги та компенсацію витрат на відновлення виробництва. Водночас, нормативна база забезпечує баланс між підтримкою національних виробників і створенням умов для залучення іноземних інвестицій, що сприяє відновленню виробничих ланцюгів; постановою Кабінету Міністрів України № 169 від 28 лютого 2022 року, прийнятою на виконання положень Закону, запроваджено спеціальні правила для публічних закупівель у період воєнного стану [86].

Зокрема, зменшено обсяг документації, що подається учасниками, та скорочено терміни проведення тендерів. Для закупівлі цементу та інших будівельних матеріалів, необхідних для нагальних потреб, ці зміни дозволяють уникнути бюрократичних затримок і оперативно забезпечувати критичні об'єкти; підвищується і здійснюється контроль за виробничими потужностями підприємств цементної промисловості для забезпечення виконання державних замовлень на поставку будівельних матеріалів, які мають стратегічне значення для оборони; впроваджено можливість залучення підприємств до державних контрактів на основі спрощених процедур. Зокрема, механізми, затверджені цим документом, дозволяють укладати договори з підприємствами, які вже мають досвід роботи в державному секторі, без проведення додаткових тендерів. Це гарантує оперативність постачання цементу у випадках, коли затримка може призвести до

зупинки будівельних чи відновлювальних робіт. Також зазначені проблеми з якими стикаються виробники цементу із запровадженням європейського екологічного мита СВМ, через що Україна буде щороку втрачати 1,5 мільярди євро. Запровадження європейського екологічного мита для України створить додаткове фінансове навантаження на вітчизняних виробників цементу.

Висновки до розділу 2.

Підводячи підсумки можна зазначити, що виробництво та обіг цементу в Україні є стратегічним елементом економіки, забезпечуючи реалізацію інфраструктурних проєктів, розвиток житлового будівництва та відновлення критично важливих об'єктів. Ефективність її функціонування залежить від чіткого адміністративно-правового регулювання, яке визначає стандарти виробництва, транспортування, сертифікації та екологічного контролю. Аналіз сучасної нормативно-правової бази показав, що діючі законодавчі акти, зокрема Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інші, закладають основи для функціонування галузі, проте вимагають вдосконалення для відповідності сучасним викликам. Національні стандарти, такі як ДСТУ EN 197-1:2015 та ДСТУ EN 196-3:2015, виступають ключовими інструментами для забезпечення високої якості продукції та її конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Гармонізація цих стандартів із європейськими технічними регламентами, зокрема Регламентом (EU) № 305/2011, є важливим напрямом для інтеграції українських виробників до глобальних ринків. Впровадження цих норм сприяє адаптації галузі до міжнародних екологічних і технічних стандартів, забезпечуючи зростання її конкурентоспроможності.

В ході дослідження встановлено, що адміністративно-правове регулювання є фундаментальним інструментом, що забезпечує дотримання високих стандартів якості продукції в цементній галузі. Якість цементу, як основного будівельного

матеріалу, має безпосередній вплив на безпеку та довговічність будівельних об'єктів, включаючи житлові будинки, інфраструктурні споруди та промислові комплекси. Можна вважати цемент – як стратегічний будівельний матеріал, який забезпечує всі види діяльності і розвитку сучасної держави.

Для забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні важливо враховувати основні нормативно-правові акти, які регулюють цю сферу. Аналіз нормативно-правової бази регулювання виробництва та обігу цементу в Україні показав наявність юридичних прогалин. Це стосується у відсутності чітких стандартів для транспортування цементу, недостатнього регулювання екологічного моніторингу, проблем із сертифікацією та неврегульованістю експорту й імпорту продукції. Особливо гостро стоїть питання забезпечення екологічних вимог, які наразі недостатньо інтегровані до національного законодавства, що, в свою чергу, обмежує доступ до екологічно вимогливих ринків, таких як ЄС.

В результаті дослідження також встановлено, що імплементація міжнародних механізмів, таких як система торгівлі викидами EU ETS, стане важливим етапом реформування, забезпечуючи як зменшення екологічного впливу галузі, так і економічні стимули для підприємств.

Окрім того, потребує вдосконалення система правового регулювання сертифікації, що має враховувати цифрові платформи та уніфіковані методики перевірки, які гарантуватимуть прозорість і швидкість процедур.

Таким чином, вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі є необхідною умовою для забезпечення її стійкого розвитку. Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, інтеграція екологічних норм і модернізація правових механізмів контролю та сертифікації сприятимуть підвищенню ефективності функціонування галузі, зменшенню екологічного впливу та зростанню конкурентоспроможності продукції на глобальному ринку.

Сучасний етап розвитку цементної галузі також вимагає цифровізації адміністративних процедур, включаючи автоматизацію сертифікаційних процесів

через створення електронного реєстру сертифікованої продукції, це, в свою чергу, дозволить забезпечити прозорість і зменшити корупційні ризики.

Особливої уваги потребує питання законодавчого стимулювання використання альтернативного палива. Наприклад, європейський досвід показує, що надання субсидій підприємствам, які впроваджують «зелені» технології, дозволяє суттєво знизити екологічний вплив галузі. Україна має можливість застосувати подібні механізми через програми державного фінансування або пільгового кредитування.

Інтеграція України до міжнародного ринку цементу неможлива без адаптації законодавства до європейських стандартів, які є загальноприйнятими у глобальній будівельній галузі. Основним нормативним документом, на який орієнтується Україна, є Регламент (EU) №305/2011 «Про будівельні матеріали» [62]. Цей регламент встановлює загальні принципи забезпечення безпеки та відповідності продукції: продукція, яка реалізується на ринку ЄС, повинна мати маркування CE, що засвідчує відповідність матеріалів технічним умовам; процедури оцінки відповідності повинні бути гармонізовані з міжнародними практиками, такими як ДСТУ ISO 9001:2015 [72].

Для України це означає необхідність запровадження Єдиної сертифікаційної системи (уніфіковані вимоги до оцінки відповідності продукції; визнання українських сертифікатів на рівні ЄС). Оновлення національних стандартів: (перегляд і адаптація ДСТУ до вимог серії EN, які є базовими для європейської промисловості). Реформа митного регулювання: (спрощення процедур для експорту українського цементу до ЄС через цифровізацію митних процесів; запровадження податкових пільг для експортерів, які відповідають міжнародним стандартам). Окрім того, адаптація до стандартів ЄС вимагає комплексного підходу, що включає підвищення кваліфікації персоналу, який займається сертифікацією та перевіркою продукції, а також створення інституційної бази для взаємодії з європейськими органами сертифікації.

Важливим аспектом є гармонізація цих стандартів із європейськими вимогами, що передбачає їх адаптацію до положень директив Європейського Союзу та стандартів серії EN. Гармонізація дозволяє українським виробникам забезпечити відповідність продукції вимогам міжнародних ринків, зокрема європейських, де діють жорсткі правила щодо якості та безпеки будівельних матеріалів. Така інтеграція сприяє спрощенню експорту цементу, зменшенню адміністративних бар'єрів і підвищенню конкурентоспроможності української продукції. Запровадження гармонізованих стандартів також підвищує прозорість роботи виробників і сприяє створенню єдиних умов для оцінки відповідності продукції. Це є особливо важливим у контексті виконання зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає поступову інтеграцію українського законодавства до європейського.

Гармонізація стандартів також полегшує впровадження сучасних технологій у виробництво цементу, зокрема інноваційних методів зниження викидів CO₂ та використання вторинної сировини. Процес адаптації законодавства до положень Регламенту вимагає модернізації правового поля та запровадження сучасних процедур контролю якості. Одним із важливих кроків у цьому напрямку є створення електронної бази даних сертифікатів відповідності, що сприяє прозорості процесів сертифікації. Крім того, забезпечується визнання українських сертифікатів в ЄС, що полегшує експорт продукції. Впровадження вимог Регламенту стимулює інвестиції у виробництво, оскільки підприємства змушені оновлювати свої технології для відповідності новим стандартам.

Вимоги щодо маркування CE забезпечують високий рівень довіри до продукції, що є важливим фактором для іноземних партнерів. Дотримання технічних умов, установлених регламентом, дозволяє українським підприємствам розширювати ринки збуту, зменшувати адміністративні бар'єри та забезпечувати стійке економічне зростання. Водночас, цей процес вимагає значних зусиль від національних виробників, адже відповідність європейським стандартам потребує

впровадження новітніх технологій, оптимізації виробничих процесів і підвищення рівня екологічної відповідальності.

Важливою складовою правового регулювання є обов'язковість розробки та впровадження екологічних програм для підприємств цементної промисловості. Відповідно до статей закону, підприємства мають забезпечувати постійний моніторинг своїх викидів, а також проводити регулярну екологічну оцінку своїх виробничих процесів. Дані моніторингу зобов'язані подаватися до державних органів, які здійснюють нагляд за дотриманням екологічного законодавства.

У сучасних умовах важливою складовою екологічного регулювання є гармонізація українського законодавства із європейськими екологічними стандартами. Зокрема, зобов'язання, передбачені Директивою ЄС 2003/87/ЄС щодо торгівлі викидами, передбачають поступове впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів CO₂ для підприємств цементної галузі. Інтеграція України до цієї системи сприятиме зменшенню вуглецевого сліду продукції та її відповідності міжнародним стандартам.

Європейська система торгівлі викидами (EU ETS) є однією з найбільш амбітних і ефективних ініціатив Європейського Союзу, спрямованих на скорочення викидів парникових газів та стимулювання екологічної модернізації промисловості. Ця система передбачає встановлення квот на викиди CO₂ для підприємств із можливістю торгівлі невикористаними дозволами. Включення українських підприємств, зокрема цементної галузі, до EU ETS є стратегічно важливим для гармонізації з європейськими екологічними стандартами та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Інтеграція українських підприємств до системи EU ETS є необхідною через зобов'язання України в рамках Паризької угоди та Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Участь у EU ETS створює як виклики, так і можливості для українських підприємств. З одного боку, система передбачає жорсткі обмеження на викиди, що вимагає значних інвестицій у модернізацію виробництва. Зокрема, цементні заводи повинні будуть впроваджувати енергоефективні

технології, переходити на альтернативні види палива, такі як біомаса, та використовувати системи уловлювання та зберігання вуглецю (CCS). Такі заходи потребують значних витрат, але водночас забезпечують довгострокову економію ресурсів і зменшують вплив на довкілля.

З іншого боку, участь у EU ETS відкриває нові економічні перспективи для підприємств. Зокрема, невикористані квоти на викиди можуть бути продані іншим учасникам системи, що створює додаткове джерело доходів для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології. Крім того, підприємства, які відповідають високим екологічним стандартам, отримують конкурентну перевагу на міжнародних ринках, де споживачі все більше орієнтуються на екологічно чисту продукцію.

Інтеграція до EU ETS також сприяє зменшенню енергоємності виробництва. Наприклад, у країнах ЄС підприємства цементної галузі активно впроваджують інноваційні технології, що дозволяють скоротити споживання енергії. Серед таких технологій – використання вискоелективних печей, що працюють на альтернативному паливі, автоматизовані системи контролю процесів та утилізація теплової енергії. Українські підприємства можуть перейняти цей досвід, що дозволить не лише скоротити викиди, але й знизити собівартість продукції.

Для успішного впровадження EU ETS в Україні необхідно створити правову базу, що відповідає європейським стандартам. Це включає розробку національного плану розподілу квот, запровадження обов'язкових правил звітності та верифікації даних, а також створення інституційної структури для адміністрування системи. Крім того, важливо забезпечити підтримку підприємств на етапі адаптації, зокрема через запровадження податкових пільг, грантових програм і доступу до міжнародного фінансування для впровадження екологічних інновацій.

Окрім сертифікації, суттєвим бар'єром для експорту цементу є складність та тривалість митних процедур. Високий рівень бюрократизації, дублювання перевірок та відсутність інтегрованих електронних систем створюють значні перешкоди для підприємств. Зокрема, процес отримання дозвільних документів та

проходження митного оформлення часто супроводжується затримками, що негативно впливає на виконання контрактних зобов'язань перед іноземними партнерами. Для усунення цих бар'єрів необхідно здійснити кілька стратегічних кроків. По-перше, це інтеграція національної системи митного оформлення з міжнародними електронними платформами, такими як New Computerised Transit System (NCTS), яка вже впроваджується в Україні у рамках адаптації до норм ЄС. Така система дозволяє значно скоротити час оформлення вантажів, забезпечити прозорість операцій та мінімізувати ризики корупції. По-друге, запровадження спрощених процедур для експортерів, які відповідають критеріям доброчесності та високих стандартів якості. Наприклад, у межах програми Authorised Economic Operator (AEO) підприємства, які дотримуються законодавства, можуть отримувати спрощений доступ до митних процедур. Це дозволяє скоротити витрати часу та ресурсів на проходження митного контролю.

Перспективним напрямом є створення спеціалізованих експортних зон або кластерів, де підприємства цементної галузі могли б користуватися пільговими умовами для митного оформлення. Це може включати зниження тарифів, спрощення адміністративних процедур та доступ до інфраструктури для зберігання і транспортування продукції.

Важливо також враховувати вплив митних бар'єрів на конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках. Порівняно з європейськими виробниками, які працюють у більш ліберальному правовому середовищі, українські експортери змушені витрачати більше часу та ресурсів на подолання адміністративних перешкод. Тому гармонізація митного регулювання з європейськими стандартами має стати ключовим пріоритетом державної політики.

Ефективне правозастосування у сфері виробництва та обігу цементу базується на добре структурованій інституційній системі, взаємодії з бізнесом і міжнародному співробітництві. Такий підхід забезпечує баланс між дотриманням законодавчих вимог, стимулюванням розвитку галузі та інтеграцією у міжнародні ринки.

Ще однією прогалиною є недостатнє регулювання транспортування цементу. Чинне законодавство не передбачає чітких вимог до транспортування цементу автомобільним, залізничним або водним транспортом. Відсутність стандартів для обладнання, що використовується при перевезенні цементу, призводить до погіршення якості продукції під час транспортування. Крім того, не врегульовано питання логістичних витрат і відповідальності перевізників за дотримання умов транспортування.

Проблеми фінансового характеру є суттєвим обмеженням для підприємств цементної галузі, особливо у контексті адаптації до європейських стандартів. Висока вартість модернізації виробництва для відповідності екологічним вимогам та технічним регламентам ЄС є серйозним бар'єром для багатьох підприємств. Зокрема, оновлення обладнання для впровадження технологій уловлювання вуглецю (CCS), перехід на альтернативні види палива чи встановлення систем моніторингу викидів потребує значних інвестицій, які недоступні для більшості малих і середніх підприємств.

Відсутність державної підтримки для малих і середніх підприємств ще більше ускладнює ситуацію. Наразі механізми державного фінансування або податкового стимулювання модернізації виробництва майже відсутні. Це створює нерівні умови для підприємств різного масштабу, оскільки великі компанії мають більше фінансових можливостей для виконання вимог законодавства. Водночас, малі та середні підприємства ризикують втратити конкурентоспроможність і можливості для експорту продукції.

Крім того, законодавство недостатньо стимулює впровадження екологічно безпечних технологій. Наприклад, відсутні податкові пільги або фінансові стимули для підприємств, які інвестують у зниження викидів або використання альтернативних джерел енергії. Більшість підприємств продовжують використовувати викопні види палива через їхню відносну дешевизну, незважаючи на значний екологічний вплив. Низький рівень державного контролю за впровадженням сучасних технологій створює додаткові екологічні ризики.

Отже, можна впевнено стверджувати, що існуюче адміністративно-правове регулювання виробництва і обігу цементу в Україні в сучасних умовах і особливо в умовах воєнного стану більш менш регулює цю діяльність, але з метою більш ефективного її регулювання потребує подальшого удосконалення нормативно-правової бази.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ ЦЕМЕНТУ В УКРАЇНІ

3.1. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду в сфері здійснення адміністративно-правового регулювання цементної галузі

Глобалізація економіки, посилення екологічних викликів і зростання конкуренції на міжнародних ринках вимагають інтеграції передових зарубіжних практик у правове регулювання цементної галузі в Україні. У багатьох країнах світу розроблено ефективні правові механізми для забезпечення стабільного розвитку виробництва та обігу цементу, які включають інноваційні підходи до сертифікації, екологічного моніторингу, фінансових стимулів і транспортної логістики. Впровадження позитивного досвіду зарубіжних країн у здійсненні правового регулювання цементної галузі з метою підвищення ефективності її діяльності, здійснення належного контролю за виробництвом якісного цементу та зменшення корупційних ризиків є одним з важливих пріоритетів сьогодення та в перспективі після закінчення бойових дій.

Але треба зазначити, що запозичення такого досвіду має бути обережним, виваженим і не всліпу. Враховуючи практичний досвід сліпого запозичення зарубіжного досвіду це не завжди дає бажаний ефект, а в більшості випадків

навпаки: призводить до законодавчих суперечностей і прогалин у регулюванні цементної галузі, суттєво впливає на рівень ефективності адміністративно-правового регулювання – тому що вітчизняне законодавство не адаптоване під європейське. Тому актуальним, при запозиченні досвіду інших країн, буде врахування національних інтересів у законодавчій сфері. Таку думку свого часу висловлювали вітчизняні науковці: В. Авер'янов, В. Колпаков, О. Кузьменко, Д. Лук'янець, І. Сквірський та ін. Як зазначають науковці-дослідники Лютіков П.С. та Легеза Є.О.: «Однак який, так би мовити, вектор запозичення необхідно обирати як основний, досвід яких держав необхідно використовувати в першу чергу? Відповідь на поставлене питання залежить від низки факторів. З одного боку, як вже зазначалось, необхідно намагатися враховувати національні особливості юридичної регламентації зазначених правовідносин та специфіку державного контролю в цій сфері в Україні. Також є необхідність враховувати євроінтеграційну спрямованість України, що обумовлює потребу наближення вітчизняного законодавства, форм і методів публічного адміністрування до «європейських стандартів» [87, с. 362].

Важливим фактором у діяльності виробництва та обігу цементу є здійснення державного контролю. Враховуючи те що цементна галузь є комплексною галуззю, то відповідно і державний контроль до якої відноситься декілька напрямів, а саме: фінансовий моніторинг, екологічний моніторинг; податковий моніторинг; митний напрям; контроль державних структур за дотриманням конкурентного і антимонопольного законодавства; контроль за цінами та ціноутворенням, контроль за додержанням трудового законодавства; контроль виконання законодавства про охорону праці і безпеку на виробництві та ін. Відповідно до цього здійснено аналіз зарубіжного досвіду державного контролю у виробництві та обігу цементу. За приклад розглянемо екологічний та фінансовий контроль. Слід зазначити, що фінансовий контроль (моніторинг) є одним з основних, який охоплює практично весь сегмент правовідносин, що регулюються державою в усіх галузях її господарства. Специфіка діяльності в цементній галузі має деякі особливості

здійснення фінансового контролю державних органів у цій сфері, що, в свою чергу, проявляється у методах та формах здійснення такого контролю та чіткому визначення повноважень суб'єктів, що здійснюють контроль. Наприклад у Сполучених Штатах Америки підприємства пов'язанні з виробництвом цементу відносяться до категорії «The Large and Mid-Size Business (LMSB)», що означає їх розмежування на великий та середній бізнес. Служба внутрішніх доходів США є структурним підрозділом контролюючого податкового органу. У її обов'язки входить здійснення контролю за фінансовою діяльністю підприємств виробників цементу, вона називається «The Large and Mid-Size Business (LMSB) Division», до повноважень відноситься контроль за великими корпораціями, вартість активів яких складає більше десяти мільйонів доларів США, мають значну кількість працівників, складний цикл виробництва, здійснюють значний вплив на навколишнє середовище тощо [88].

До специфічних особливостей здійснення фінансового контролю (моніторингу) з боку держави є заплутаність і бюрократичність фінансового і податкового законодавства та бухгалтерської звітності, це зумовлює проблеми у міжнародній діяльності виробників цементу. В Німеччині також існують деякі особливості здійснення податкового контролю за великими платниками податків, до яких відносяться і підприємства цементної галузі. Слід зазначити, що нормативне забезпечення такої діяльності є доволі стабільним, хоча інколи відбуваються зміни і в цій сфері. Такі зміни в першу чергу стосуються податкових ставок. Як приклад слід навести, що в 2007 році уряд Німеччини схвалив проект реформи оподаткування концернів (передбачалось зменшення податкового навантаження на великі промислові концерни з 39 до 30 відсотків) [89]. Але в цілому форми та порядок контрольної діяльності підприємств що виготовляють цемент є постійними і непорушними, і здатні швидко пристосовуватись до змін законодавства. В Німеччині не існує спеціального податкового відомства. Існують лише окремі податкові інспекції які структурно відносяться до фінансової системи держави і відображає відносну самостійність земель: існує Федеральне

міністерство фінансів і земельні міністерства фінансів. У кожній землі, крім того, є так звана Верховна фінансова дирекція (Головне фінансове управління), підпорядкована одночасно і Федеральному, і земляному міністерствам фінансів (є і федеральним, і земельним органом). Верховній фінансовій дирекції підпорядковані податкові інспекції і митні органи. Великі підприємства перевіряються безпосередньо спеціальним відділом Верховної фінансової дирекції. Однією з основних форм податкового контролю за діяльністю підприємств – виробників цементу є документальна перевірка. Треба зазначити, що для великих платників податків у Німеччині встановлюється більш жорсткіший порядок здійснення фінансово-податкових перевірок. Стосовно зазначених перевірок на законодавчому рівні встановлено, що такі перевірки – стосовно великих компаній має проводитись не більше одного разу на рік. При цьому система перевірки передбачає перевірку фінансово-податкової діяльності за останнім звітним періодом. В деяких випадках на законодавчому рівні передбачено для великих підприємств цементної галузі що вони можуть не включатися в план перевірок у відповідності із зазначеними вище термінами при наявності підстав вважати, що перевірка не спричинить за собою стягування додаткових податків [90]. Стосовно методів державного контролю слід зазначити, що німецьке законодавство безпосередньо санкціонує застосування непрямих методів контролю, наприклад застосовується аналіз виробничих запасів. Важливо, що судова практика в німеччині свідчить про беззаперечне визнання територіальними судами доказів розміру бази оподаткування, заснованих на застосуванні непрямих методів обчислення.

Визнаним фактом є те, що економіка Китайської Народної Республіки розвивається швидкими темпами. Основним з факторів китайського «дива», що зумовило суттєве економічне зростання є збільшення в рази обсягів виробництва залізобетонних виробів. Це дало змогу Китайській народній республіці стати лікуючим гравцем на світовому цементному ринку. Починаючи із 2005 року Китай почав забезпечувати третину світового виробництва цементу [91].

За кількісними показниками виготовлення цементу КНР стикається з суттєвою проблемою збільшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря. Одна з найбільших у світі за населенням країна через таку активну і масовану діяльність цементних заводів має найбільші у світі токсичні викиди. Це стало причиною збільшення ракових та астматичних захворювань і суттєво впливає на продовжуваність життя китайського населення. У ряді китайських провінцій ситуація з екологією наближається до критичної, так в південно-західних районах Китаю, де розміщені цементні виробництва, там також є суттєва концентрація хімічно-промислових металургійних, гірничодобувних та енергетичних підприємств. У зв'язку з цим ще у 2006 році Головне державне управління з охорони довкілля Китайської Народної Республіки відкрило в місті Ченду – адміністративний центр провінції Сичуань – Південно-західний центр контролю за охороною навколишнього середовища, згідно закону покликаний підсилити контроль за природоохоронною роботою в провінціях Сичуань, Гуйчжоу, Юньнань, місті центрального підпорядкування Чунцин і в автономному районі Тибету, що знаходяться в Південно-західному Китаї, відповідно до цього здійснювати координацію та взаємодію природоохоронних структур зазначених районів. Таке рішення було прийнято Державною Радою КНР – стосовно необхідності створення в масштабі країни п'яти регіональних центрів контролю за охороною навколишнього середовища як важливий захід, націлений на зміцнення державного контролю за виконанням природоохоронного законодавства в різних районах країни.

Отже, в Китаї державне управління і державний контроль у сфері екології здійснюється виходячи із особливостей території, провінції, держави. В даному випадку, мова йде про спеціальний державний контроль, порядок, форми та методи здійснення якого зумовлені розташуванням та обсягами діяльності цементних підприємств. Крім того варто відмітити, що екологічний контроль в КНР не зводиться виключно до застосування форм власне екологічного контролю (як то перевірка, моніторинг тощо). Захист навколишнього природного середовища і

контроль за дотриманням екологічного законодавства також здійснюється за допомогою інших методів публічного адміністрування, зокрема економічних. Розглянутий досвід Китайської Народної Республіки у сфері здійснення державного контролю за дотриманням підприємствами чорної металургії екологічного законодавства варто було б запозичити і в Україні [92].

На особливу увагу заслуговує врахування в Україні досвіду європейських країн щодо здійснення відповідними державними структурами екологічного контролю за виробниками цементу та дотримання зазначеними суб'єктами вимог екологічного законодавства. До системи суб'єктів контролю в галузі екології, поряд із національними контролюючими органами держав-членів Європейського Союзу входить Європейське агентство охорони навколишнього середовища ЄС. Основу політики ЄС у сфері екологічного контролю, в тому числі і в галузі чорної металургії, складає Директива 96/61/ЄС IPPC – Integration Pollution Prevention and Control – Комплексний контроль і запобігання забрудненню навколишнього середовища (повітря, води і ґрунту). Директива вступила в дію з 1996 р. і практично стала застосовуватися з 1999 р. для нових технологій і установок, з 2007 р. є обов'язковою для всіх установок, що реконструюються в ЄС.

Директива застосовується до великих об'єктів і процесів, пов'язаних із істотним забрудненням навколишнього середовища. Директива є єдиним законодавчим актом ЄС, що вимагає комплексного контролю над джерелами забруднення середовища, в тому числі і над металургійними підприємствами. Комплексний підхід, відповідно до вказаної Директиви, має застосовуватись до викидів в атмосферу, воду та ґрунт, включаючи розміщення відходів.

Як показує аналіз діючого законодавства ЄС в цій сфері, контроль за дотриманням підприємствами чорної металургії екологічного законодавства характеризується специфічними формами та методами здійснення. Форми і методи контролю являють собою доволі розгалужену систему заходів контрольної діяльності тощо [92].

Україні також необхідно врахувати, з метою здійснення ефективного державного контролю у виробництві цементу, досвід таких країн як Китай, Німеччина, США та Австрія. Крім того, надзвичайно важливим, у контексті євроінтеграційних намагань України, є врахування досвіду у цій сфері держав Європейського Союзу..

Отже, система державного контролю у діяльності підприємств що виготовляють цемент в зарубіжних державах є невід'ємним інститутом державного управління. Україні стосовно її намаганням і бажанням найближчим часом вступити до Європейського Союзу, варто запозичити вказані методи та форми контрольної діяльності у екології, що застосовуються державами ЄС та спеціальними міжнародними органами, та передбачити їх у діючому національному законодавстві, внесенням відповідних змін до Законів.

Успішні приклади з Європейського Союзу, США та Азії демонструють важливість гармонізації законодавства з міжнародними стандартами, таких як Регламент (EU) № 305/2011, що регулює вимоги до будівельних матеріалів, та застосування інноваційних цифрових рішень для оптимізації адміністративно-правового регулювання [62]. Використання таких підходів дозволяє забезпечити відповідність продукції вимогам як внутрішнього, так і міжнародного ринків. Аналіз позитивного досвіду інших країн дозволить створити дієві механізми адміністративно-правового регулювання, спрямовані на забезпечення стійкого розвитку цементної галузі України. Це не лише сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності, але й дозволить вирішити актуальні екологічні, технічні та логістичні виклики.

Впровадження позитивного зарубіжного досвіду в сфері адміністративно-правового регулювання цементної галузі є важливим кроком для вдосконалення національного законодавства України. Практики Європейського Союзу, США, Японії та Індії демонструють ефективність у вирішенні ключових викликів, пов'язаних із сертифікацією продукції, екологічним регулюванням, стимулюванням інновацій і забезпеченням транспортування. В таблиці 3.1

наведено систематизований огляд основних аспектів цього досвіду та рекомендацій для України. Див. Додаток Д.

Досвід країн Європейського Союзу є цінним джерелом для вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі в Україні. Одним із ключових нормативних актів у цій сфері є Регламент (EU) № 305/2011, який регулює вимоги до будівельних матеріалів, включаючи цемент [62]. Регламент передбачає обов'язкову сертифікацію продукції через маркування CE, що є гарантією її відповідності технічним стандартам Європейського Союзу. У Німеччині, наприклад, система маркування CE стала основою для підвищення якості продукції та спрощення її експорту на ринки ЄС. Згідно зі статистичними даними Європейської асоціації цементу, Німеччина у 2021 році експортувала понад 5 мільйонів тонн цементу завдяки прозорим механізмам сертифікації та відповідності вимогам Регламенту.

Для України важливо врахувати досвід Німеччини, впровадивши обов'язкову сертифікацію цементу з використанням маркування CE. Це дозволить гармонізувати національні стандарти з європейськими, зокрема ДСТУ EN 197-1:2015, та створити умови для розширення доступу української продукції на європейський ринок [55]. Впровадження цих механізмів сприятиме також підвищенню довіри споживачів до якості цементу на внутрішньому ринку. Ще одним важливим елементом регулювання в ЄС є Європейська система торгівлі викидами (EU ETS). Найбільша у світі система торгівлі викидами, і є однією з основних складових кліматичної політики ЄС. EU ETS базується на Директиві Європейського Союзу щодо торгівлі викидами 2003/87/EC [93].

Ця система, заснована на принципі торгівлі квотами на викиди CO₂, спрямована на стимулювання підприємств до зниження викидів через інновації у виробничих процесах. У Франції система EU ETS дозволила компанії LafargeHolcim інвестувати 300 мільйонів євро у розробку технологій уловлювання вуглецю, що призвело до скорочення викидів на 15% у 2021 році. В Італії підприємства, інтегровані у EU ETS, отримують пільгові кредити для

впровадження екологічних технологій. Завдяки цьому викиди цементної галузі у країнах ЄС скоротилися на 20% у період з 2013 по 2020 роки. У 2021 році майже 40% українського експорту цементу надходило до країн Європейського Союзу. До того ж враховуючи статус України – кандидата до вступу в Європейський Союз, вона має привести свою законодавчу базу у відповідність з європейськими нормами. Незважаючи на виклики з якими стикається Україна, котрі пов'язанні з веденням бойових дій, вона не відмовилась від своїх зобов'язань, а саме досягти нульової вуглецевої нейтральності до 2060 року. Отже перехід, якомога швидше, до європейських стандартів контролю за якістю виробництва цементу, фінансового моніторингу та контролю за вуглецевими викидами допоможе нашій державі пришвидшити євроінтеграційні процеси, спростити процедури зовнішньої торгівлі з країнами Європейського Союзу [94].

Україні доцільно адаптувати положення EU ETS до національного законодавства, розробивши систему моніторингу викидів і запровадивши квоти для підприємств цементної промисловості. Це дозволить не лише виконати міжнародні зобов'язання у сфері екології, але й створити економічні стимули для впровадження інноваційних технологій. Наприклад, запровадження пільг для компаній, які інвестують у скорочення викидів CO₂, може стати ефективним механізмом для зниження екологічного впливу галузі.

Треба зазначити що в ЄС вже працює система торгівлі викидами (Emissions Trading System, ETS). Вона вважається основним ринковим інструментом кліматичної політики світових країн. Суть роботи такої системи полягає в наступному: уряди країн встановлюють ліміти на викиди вуглецю у чітко визначених напрямках виробництва, а відповідні підприємства отримують фінансове забезпечення або квоти на викиди. Такі рішення підприємства приймають самостійно – в залежності від того що їм буде вигідніше. Привабливою особливістю є те, що зайві або не використані квоти підприємства можуть продавати за відповідною ринковою ціною. Слід нагадати що вартість вуглецевого податку встановлює держава. Така система в європейських державах запрацювала

з 2005 року. Але Європейський Союз постійно працює над системою удосконалення викидів від виробничої діяльності. Прикладом тому є зміни стосовно кліматичних цілей які були закріплені у Fit for 55. Також у них в найближчих планах зменшити викиди парникових газів в атмосферне повітря на 60% до 2030 року. Для досягнення поставленої задачі ціни на викиди вуглецю мають зростати. Крім того, з часом планується скасувати квоти на викиди для всіх суб'єктів ринку виготовлення не лише цементу, а й інших товаровиробників. Але з метою не допуску виводу цементних виробництв в ніші країни де немає податків на викиди вуглецю, або такі податки є не значними, Єврокомісія пропонує новий підхід до вирішення зазначеної проблеми, суб'єкти які імпортують цементно-бетонні вироби в ЄС мають надавати звіти про викиди вуглецю в атмосферу та сплачувати за ці викиди. При чому збір має бути однаковим і прирівняним до європейських підприємств. Застосування цього механізму змусить як суб'єктів внутрішнього ринку так і міжнародні компанії платити однаково.

Такий механізм був запропонований аж у 2021 році, відбулись тривалі дискусії та обговорення між Єврокомісією, Європарламентом та Радою Європейського Союзу. І нарешті зазначені поважні організації дійшли згоди, і відповідно до домовленостей платити за викиди вуглецю при виробництві доведеться лише з 2026-го року. Але різких і повноцінних виплат поки що не передбачено, все має відбуватися поступово, для виробників цементу безкоштовні квоти будуть скасовувати не одразу. Особливість цього механізму полягає в тому, що збори за викиди для виробників цементу на внутрішньому ринку і тих бізнесменів що купують його за межами Європейського Союзу будуть впроваджені одночасно, і в планах з 2034 року такий механізм має запрацювати для всіх суб'єктів ринку, незалежно від території на якій його було вироблено. [94].

Відповідно до цього плану СВММ буде розповсюджено не на всі напрями діяльності виробництв, а лише на ті що здійснюють переважну більшість викидів вуглець, а саме це виробництво цементно-бетонних виробів, електроенергія, виробництво алюмінію, сталі, пластику та добрив. В планах на майбутнє

передбачається розширення напрямів такої діяльності. Також в планах застосування СВAM передбачено податкові знижки для країн, у яких уже застосовуються внутрішні ціни на вуглець. Воно має діяти таким чином: якщо виробник цементу сплатить за викиди вуглецю в своїй державі, то ця сума сплати мінусується від загального збору СВAM. При умові відповідності внутрішнього механізму країни всім критеріям Європейського Союзу, вона може отримати дозвіл на ввезення товарів без додаткових зборів. Отже, Україні не слід очікувати на вступ до Європейського Союзу, при задіянні такого механізму, навіть не вступивши до ЄС, можна отримати вигідні умови для торгівлі цементом і значну користь для клімату.

В даний час Україна має один з найнижчих податків на вуглець – 30 гривень за тону. Тому, щоб уникнути сплати різниці в межах механізму СВAM при експорті цементу до країн ЄС, виникає необхідність підвищити внутрішній податок на викиди вуглецю. Приєднання України до механізму СВAM вже ведеться, тому що створення прозорої і ефективної системи торгівлі викидами вуглецю надзвичайно складний процес, який може зайняти десятки років. Одним з найперших кроків на шляху є збір даних про викиди вуглецю від діяльності цементно-бетонного виробництва. Законодавчою базою для такої діяльності може стати вже прийнятий закон про звітність та верифікацію викидів парникових газів, про їх моніторинг, відповідно до цього діяльність викидів кожного підприємства має ретельно відстежуватися і кожне підприємство зобов'язано подавати звіти про викиди в атмосферу та їх верифікацію. У 2022 році планувалось отримати перші звіти за викиди, але через повномаштабне вторгнення, таке звітування стало не обов'язковим. В подальшому таке обов'язкове звітування може відбутися лише через три місяці після припинення бойових дій і зняття статусу в країні воєнного стану. Подальші кроки, що передбачені в межах цього механізму: встановити за яким принципом має відбуватися ліміти та розподіл квот на виробничих підприємствах. В даний час неможливо встановити верхній ліміт стосовно викидів вуглецю. В подальшому виникає необхідність на законодавчому рівні впровадити

систему обігу квот. Отже, процес запущено і небайдужим громадським організаціям, які переймаються удосконаленням кліматичного стану в країні, варто прийняти в ньому активну участь.

Доволі цікавий досвід який також варто застосувати в Україні, це досвід Скандинавських країн, зокрема Данії, яка є лідером у використанні вторинної сировини у виробництві цементу. Найбільший виробник цементу у регіоні, компанія Aalborg Portland, активно застосовує відходи промисловості, такі як зола та шлаки, як замітники традиційної сировини. Це дозволяє зменшити залежність від природних ресурсів на 30% і скоротити викиди CO₂ на 25% [95]. Данія також впровадила технології циркулярної економіки, що дозволяють використовувати відходи інших галузей (металургії, енергетики) у цементному виробництві, що підвищує економічну ефективність та екологічну стійкість.

Для адаптації цього досвіду Україна має вдосконалити Закон України «Про відходи» (№ 187/98-ВР), чітко визначивши правила використання вторинної сировини у виробництві цементу [96]. Окрім цього, доцільно внести зміни до Податкового кодексу України, передбачивши податкові пільги для підприємств, які застосовують екологічні технології [97]. Додатково, створення національної програми підтримки екологічних інновацій сприятиме залученню міжнародних інвестицій для модернізації виробництва.

Треба зазначити, що США є однією з країн-лідерів у впровадженні передових екологічних та технологічних рішень у цементній промисловості. Адміністративно-правове регулювання цієї галузі тут базується на інтеграції інноваційних екологічних практик, стимулюванні енергоефективності та контролю логістичних процесів. Застосування цих підходів дозволило США суттєво скоротити негативний вплив цементного виробництва на довкілля та підвищити конкурентоспроможність галузі. Одним із ключових регуляторів у цементній галузі США є Агентство з охорони довкілля (EPA). Воно встановлює суворі вимоги до викидів шкідливих речовин, таких як пил, оксиди азоту, діоксид сірки та вуглекислий газ. Згідно з положеннями Закону США про чисте повітря (Clean Air

Act), цементні заводи повинні відповідати визначеним стандартам, а порушення лімітів викидів карається значними штрафами.

Однією з обов'язкових умов отримання екологічного дозволу для роботи цементного заводу є впровадження технологій уловлювання та зберігання вуглецю (CCS). Наприклад, компанія Cemex USA інвестувала понад 50 мільйонів доларів у впровадження CCS, що дозволило скоротити викиди CO₂ на 40% [98]. Ця практика сприяє не лише екологічній безпеці, але й економії за рахунок зниження витрат на квоти викидів у рамках міжнародних угод. Для адаптації досвіду США в Україні доцільно: запровадити обов'язкові системи моніторингу викидів для всіх цементних підприємств відповідно до вимог Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 25 червня 1991 року) [59]; розробити фінансові стимули, зокрема податкові пільги, для підприємств, які впроваджують технології CCS; внести зміни до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» (№ 555-IV від 20 лютого 2003 року), щоб підтримати компанії, які використовують енергозберігаючі технології [99].

США активно застосовують фінансові механізми стимулювання модернізації виробництва. Зокрема, у Каліфорнії реалізується програма податкових кредитів для підприємств, які інвестують у впровадження енергоефективних технологій. Згідно з даними Каліфорнійської комісії з енергетики (California Energy Commission), у 2020 році цементна промисловість штату скоротила витрати на електроенергію на 20%, завдяки впровадженню сучасних технологій переробки теплової енергії [100]. Податкові кредити дозволяють підприємствам інвестувати у вдосконалення виробничих процесів із мінімальним фінансовим навантаженням. Це, у свою чергу, стимулює зменшення енерговитрат і підвищення ефективності виробництва.

Україні також слід розглянути можливість внесення змін до Податкового кодексу України [97] з метою: надання податкових пільг для підприємств, які модернізують виробничі потужності; запровадження спеціальних програм компенсації витрат на енергоефективне обладнання; створення державного фонду підтримки енергоефективних технологій через спільне фінансування з

міжнародними організаціями. США також виділяються високими стандартами у сфері транспортування цементу. Згідно з Федеральними стандартами перевезення вантажів (Federal Motor Carrier Safety Regulations), транспортування цементу регулюється спеціальними нормами, які забезпечують збереження якості продукції та безпечність перевезення [101]. Основними вимогами є: обов'язкове використання спеціалізованих цементовозів із герметичними цистернами; регламентація температурних умов перевезення та вимог до вологості, щоб запобігти твердінню цементу.

Такі стандарти дозволяють мінімізувати втрати продукції під час транспортування та забезпечити її відповідність технічним умовам. За даними Американської асоціації цементу (Portland Cement Association), втрати продукції під час транспортування у США не перевищують 2%, що є одним із найнижчих показників у світі [102]. Для забезпечення високих стандартів транспортування цементу Україні необхідно: розробити технічні стандарти для транспортування цементу залізничним, автомобільним і водним транспортом відповідно до Закону України «Про транспорт» [103]; створити систему контролю логістичних процесів через мобільні групи перевірки та електронний реєстр перевезень; запровадити штрафи за порушення правил транспортування, що впливають на якість продукції.

Досвід США демонструє важливість суворого екологічного регулювання, стимулювання енергоефективності через податкові механізми та стандартизації логістичних процесів. Впровадження технологій уловлювання вуглецю, надання податкових пільг для модернізації та встановлення технічних вимог до транспортування цементу можуть стати ефективними інструментами для розвитку української цементної галузі. Ці заходи дозволять підвищити якість продукції, знизити витрати та забезпечити відповідність сучасним екологічним і технічним стандартам.

Також необхідно розглянути і досвід Японії. Японія є одним із найрозвиненіших прикладів інтеграції сучасних технологій і адміністративно-правових механізмів у виробництво та обіг цементу. Завдяки інноваційним

підходам до використання відходів, ефективним екологічним стимулам і строгому контролю якості, ця країна досягла високих показників екологічної відповідальності та економічної ефективності у цементній галузі.

Однією з ключових особливостей цементної галузі Японії є масштабне використання промислових відходів як альтернативної сировини. Згідно зі звітом Японської асоціації цементу (JCA), понад 30% від загального обсягу сировини для виробництва цементу становлять вторинні матеріали, зокрема: зола з електростанцій, яка використовується як компонент для заміни традиційної сировини; шлаки металургійних заводів, які інтегруються у виробничі процеси для зниження використання природних ресурсів [104]. Такий підхід дозволив Японії скоротити залежність від видобутку природних матеріалів на 40% за останні два десятиліття. Крім того, він сприяє зниженню викидів CO₂, оскільки відходи потребують меншого обсягу енергії для переробки у порівнянні з традиційною сировиною.

Уряд Японії активно підтримує впровадження енергоефективних технологій у цементну галузь через співфінансування інноваційних проєктів. Зокрема, програма «Технології низьковуглецевого розвитку» передбачає: державне співфінансування до 50% витрат на впровадження новітніх технологій, таких як технології уловлювання та утилізації вуглецю (CCU); фінансування досліджень та розробок у сфері енергоефективності та скорочення викидів парникових газів. Як результат, у 2021 році цементна галузь Японії скоротила свої викиди CO₂ на 25% порівняно з 2000 роком. Це дозволяє країні зберігати провідну позицію у сфері екологічно чистого виробництва цементу [105].

Україна може адаптувати цей досвід через вдосконалення Закону України «Про відходи» [96]. Для цього необхідно розробити нормативи для використання промислових відходів, таких як зола, шлаки та органічні залишки, як альтернативної сировини. Додатково, державні стимули у вигляді податкових пільг або субсидій сприятимуть широкомасштабному впровадженню цих технологій. На основі досвіду Японії слід розробити державну програму співфінансування

інноваційних проєктів у цементній промисловості. Внесення відповідних змін до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» (№ 1116-IX) дозволить створити фінансові стимули для підприємств, які інвестують у зменшення енергоємності виробництва [106]. Додатково доцільно залучати міжнародні гранти для фінансування досліджень і впровадження «зелених» технологій.

Високий рівень автоматизації сертифікаційних процесів є ще однією важливою складовою успіху японської цементної галузі. Усі заводи дотримуються стандартів Японської системи промислових стандартів (JIS), яка забезпечує: повну автоматизацію перевірок якості: сучасні системи аналізу даних дозволяють мінімізувати людський фактор у процесі перевірки та гарантувати високу точність результатів; прозорість сертифікації: інформація про якість продукції доступна як споживачам, так і державним органам через єдину цифрову платформу.

За даними JCA, впровадження цифрових рішень дозволило скоротити час на сертифікацію продукції на 30%, що позитивно вплинуло на ефективність експорту японського цементу [104]. Україна має автоматизувати процедури сертифікації цементу через створення електронної платформи на базі Закону України «Про електронні довірчі послуги» [107]. Така платформа повинна: забезпечувати прозорість процесів сертифікації; скорочувати строки перевірки якості; уніфікувати підходи до сертифікації продукції для внутрішнього та зовнішнього ринків.

Досвід Японії демонструє ефективність комплексного підходу до регулювання цементної галузі через інтеграцію технологічних інновацій, екологічних стимулів та автоматизації контролю якості. Використання промислових відходів як сировини, державна підтримка інновацій та автоматизація сертифікації продукції є ключовими аспектами, які можуть бути адаптовані для потреб української промисловості. Впровадження цих заходів дозволить Україні підвищити конкурентоспроможність цементної продукції, знизити екологічне навантаження та сприяти інтеграції у глобальні економічні процеси.

Також є цікавим досвід Індії. Індія, одна з провідних країн у світі за обсягом виробництва цементу, розробила ефективні стратегії для підтримки та розвитку цементної галузі. Вона акцентує увагу на стимулюванні внутрішнього виробництва та створенні сприятливих умов для експорту. Державні ініціативи, такі як програма «Make in India», сприяють активному залученню інвестицій, модернізації інфраструктури та збільшенню експортного потенціалу [108]. Цей досвід може бути корисним для України в контексті вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі. Програма «Make in India», започаткована урядом Індії у 2014 році, спрямована на стимулювання внутрішнього виробництва через залучення інвестицій та модернізацію промислових підприємств. Однією з ключових сфер програми є цементна галузь, яка відіграє важливу роль у розвитку інфраструктури країни. Основні механізми підтримки включають: надання субсидій для будівництва нових заводів. Уряд Індії забезпечує до 30% фінансування витрат на будівництво та введення в експлуатацію нових цементних підприємств у віддалених регіонах.

Пільгове кредитування для модернізації підприємств. Банки за підтримки уряду надають кредити під низькі відсоткові ставки для впровадження енергоефективних технологій [108]. Результатом цих ініціатив стало зростання виробництва цементу на 40% протягом останніх десяти років. Згідно з даними Міністерства промисловості та торгівлі Індії, у 2021 році країна виробила понад 350 мільйонів тонн цементу, що зробило її другим найбільшим виробником у світі [109]. Україні доцільно розробити аналогічну програму підтримки внутрішнього виробництва, спрямовану на стимулювання будівництва нових цементних заводів та модернізацію існуючих. Для цього слід: внести зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18 вересня 1991 року) [110], передбачивши державне фінансування для проєктів будівництва нових підприємств у регіонах із дефіцитом виробничих потужностей; розробити механізми пільгового кредитування для впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій.

Індія демонструє ефективний підхід до підтримки експортерів цементу через створення спеціальних експортних зон із податковими та митними пільгами. Основні елементи цієї політики: Експортні зони. Уряд надає виробникам можливість працювати у спеціальних економічних зонах, де діють знижені ставки податку на прибуток (до 50%) та пільгові умови митного оформлення. Митні спрощення. У рамках програми «Export Promotion Capital Goods (EPCG)» підприємства, що займаються експортом цементу, звільняються від сплати мит на імпорт обладнання, яке використовується для модернізації виробничих потужностей [111]. Цей підхід забезпечив зростання експорту цементу з Індії на 25% протягом останніх п'яти років. У 2021 році країна експортувала понад 20 мільйонів тонн цементу, що становило значну частку доходів у галузі [112].

Україні необхідно врахувати досвід Індії у створенні спеціальних умов для підтримки експорту цементу. Зокрема: запровадити пільговий режим оподаткування для підприємств, які орієнтовані на експорт продукції, через внесення змін до Податкового кодексу України; спрощувати митні процедури для експортерів, зокрема через автоматизацію процесів оформлення, відповідно до положень Митного кодексу України (№ 4495-VI від 13 березня 2012 року) [65]; розробити державну програму стимулювання експорту, яка включатиме компенсацію частини витрат на транспортування продукції для експортерів. Досвід Індії у стимулюванні внутрішнього виробництва та підтримці експортерів цементу демонструє важливість державної підтримки для розвитку галузі. Програма «Make in India» стала інструментом, який дозволив не лише збільшити обсяги виробництва, але й зробити Індію ключовим гравцем на міжнародному ринку цементу. Для України впровадження подібних механізмів підтримки дозволить активізувати виробничу діяльність, модернізувати підприємства, збільшити експортний потенціал і зміцнити позиції на міжнародній арені.

Одним із першочергових завдань для України є гармонізація нормативно-правової бази у сфері виробництва та обігу цементу із європейськими стандартами. Впровадження положень Регламенту (EU) № 305/2011, що регулює технічні

характеристики будівельних матеріалів, дозволить створити прозорі правила для всіх учасників ринку та забезпечити відповідність української продукції міжнародним вимогам [62]. Інтеграція положень Регламенту: для цього необхідно адаптувати національні стандарти, зокрема ДСТУ EN 197-1:2015 та ДСТУ EN 196-3:2015, до європейських технічних регламентів [55; 56]. Це дозволить підприємствам, які виробляють цемент, відповідати нормам CE-маркування, що є обов'язковим для експорту продукції до країн ЄС. Визнання української сертифікації. Важливо домогтися визнання української системи сертифікації на рівні стандартів CE. Для цього необхідно створити єдину цифрову платформу для сертифікації продукції, яка спростить перевірку документів як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринків.

Зменшення впливу цементного виробництва на довкілля є важливою складовою стратегії сталого розвитку галузі. Використання екологічних інструментів дозволить досягти відповідності вимогам міжнародних екологічних ініціатив, зокрема Директиви 2003/87/ЄС (EU ETS) [63]. Впровадження квот на викиди CO₂. Запровадження системи торгівлі квотами на викиди, аналогічної до EU ETS, дозволить підприємствам, які скорочують свої викиди, отримувати економічні вигоди через продаж надлишкових квот. Цей механізм може бути інтегрований через внесення змін до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Фінансова підтримка для технологій уловлювання CO₂. Необхідно розробити програму субсидування підприємств, які впроваджують інноваційні технології уловлювання та зберігання вуглецю (CCS). Ці заходи сприятимуть зменшенню екологічного впливу галузі.

Використання альтернативного палива. Законодавство має стимулювати використання вторинної сировини, наприклад, золи, шлаків чи органічних відходів, у виробництві цементу. Це дозволить скоротити енерговитрати та зменшити залежність від природних ресурсів.

Ефективна логістика є ключовим фактором для забезпечення якості цементу на ринку. Врахування досвіду США у стандартизації транспортування продукції

дозволить оптимізувати цей процес в Україні. Розробка стандартів для транспортування цементу. Необхідно встановити чіткі технічні вимоги для транспортування цементу всіма видами транспорту, включаючи спеціалізовані цементовози. Ці вимоги мають включати контроль вологості, температури та герметичності контейнерів. Створення логістичних центрів. На базі великих транспортних вузлів (залізничних станцій, портів) слід створити логістичні хаби для перевалки, зберігання та розподілу цементу. Це дозволить знизити логістичні витрати та мінімізувати втрати продукції під час перевезень.

Для стимулювання модернізації підприємств та впровадження інноваційних рішень необхідно забезпечити належну фінансову підтримку. Податкові пільги. Доцільно надати підприємствам, які інвестують у модернізацію своїх виробничих потужностей, податкові пільги. Це може включати зниження ставки податку на прибуток або звільнення від сплати ПДВ на імпортне обладнання. Гранти для екологічних інновацій. Створення державного фонду підтримки «зелених» проєктів дозволить фінансувати розробку та впровадження екологічно чистих технологій. Залучення міжнародних організацій, таких як Green Climate Fund, може стати додатковим джерелом фінансування.

Пропозиції для України щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі базуються на інтеграції найкращих світових практик. Гармонізація нормативної бази, стимулювання екологічних технологій, модернізація транспортування та фінансова підтримка галузі сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності українського цементу, його відповідності міжнародним стандартам і сталому розвитку галузі в цілому. Запровадження цих заходів дозволить не лише зміцнити позиції України на світовому ринку, але й забезпечити екологічну відповідальність та економічну стабільність.

3.2. Удосконалення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні

Законодавче регулювання цементної галузі є фундаментальним для забезпечення стабільного функціонування підприємств, виконання державних замовлень і дотримання міжнародних стандартів. Відповідні правові акти створюють рамки для вирішення ключових питань, таких як впровадження технічних регламентів, забезпечення екологічної відповідності та стимулювання економічного зростання. У цьому контексті законодавство визначає правила гри, які регулюють усі етапи виробництва та обігу цементу, починаючи від постачання сировини до транспортування готової продукції. Однією з найбільш важливих складових правового регулювання є встановлення технічних та екологічних стандартів. Наприклад, закони та підзаконні акти визначають параметри якості продукції (згідно з ДСТУ EN 197-1:2015) і вимоги до методів тестування (ДСТУ EN 196-3:2015) [55; 56].

Водночас ці нормативи мають бути гармонізовані з європейськими стандартами, що є важливою умовою для забезпечення конкурентоспроможності українських виробників на міжнародному ринку. Однак недосконале законодавство створює значні бар'єри для ефективного розвитку галузі. Зокрема: юридичні прогалини у питаннях сертифікації продукції, особливо для експорту, значно ускладнюють процес доступу до міжнародних ринків. Відсутність єдиної процедури гармонізації із сертифікатами європейського зразка (СЕ-маркування) призводить до затримок і додаткових витрат для виробників: недостатньо детальне регулювання транспортування цементу створює ризики пошкодження продукції під час доставки, що ускладнює забезпечення її відповідності технічним регламентам; відсутність систематичного екологічного моніторингу та стимулювання впровадження екологічно чистих технологій обмежує можливості підприємств знижувати свій вплив на довкілля, що є ключовим фактором для виходу на ринки країн ЄС [113].

З метою виявлення та подолання основних прогалин у чинному законодавстві адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні важливо систематизувати існуючі недоліки. В таблиці 3.2. наведені ключові проблеми в адміністративно-правовій правовій базі, їх вплив на галузь та пропозиції щодо їх усунення. Див. Додаток Є. Законодавча база, що регулює виробництво та обіг цементу, відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку галузі, інтеграції України у міжнародний економічний простір і виконанні державних замовлень. Проте, наявні недоліки в нормативно-правовому регулюванні значно ускладнюють функціонування підприємств цементної промисловості, впливаючи на їхню здатність відповідати технічним, екологічним і економічним вимогам. Аналіз прогалин у чинному законодавстві має на меті виокремити ключові недоліки, які обмежують потенціал галузі, та запропонувати ефективні механізми для їх усунення.

Однією з головних проблем є юридичні прогалини у процедурі сертифікації продукції. Недостатня гармонізація національних стандартів із європейськими нормами, зокрема з вимогами Регламенту (EU) № 305/2011, створює бар'єри для виходу українських виробників на міжнародні ринки [62]. Відсутність уніфікованої системи сертифікації та складність отримання маркування CE ускладнюють експорт цементу до країн ЄС. Окрім цього, недоліки у правовому регулюванні спрощених процедур сертифікації продукції для внутрішнього ринку в умовах воєнного стану також створюють затримки у постачанні продукції для відновлення критичної інфраструктури.

Ще однією значною прогалиною є нечіткість регулювання транспортування цементу. Чинне законодавство не встановлює конкретних вимог до технічного стану та типу обладнання, яке використовується для перевезення цементу, що призводить до ризиків пошкодження продукції та втрати її відповідності технічним стандартам під час транспортування. Відсутність комплексного підходу до регулювання логістики цементу ускладнює виконання державних замовлень та забезпечення сталого функціонування внутрішнього ринку.

Українське законодавство не містить спеціалізованих норм, які регулюють транспортування цементу. Наприклад, у Законі України «Про автомобільний транспорт» (№ 2344-III) [114] та Кодексі торговельного мореплавства України (№ 176/95-ВР) [115] відсутні чіткі вимоги до використання спеціалізованих транспортних засобів, таких як цементовози. Це створює ризик пошкодження продукції через недотримання умов транспортування. Також не врегульовано правила перевезення цементу в мішках або насипом. Наприклад, у Правилах перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні немає положень щодо запобігання втратам чи забрудненню продукції під час транспортування. Подібна ситуація стосується і залізничного транспорту: у Правилах перевезення вантажів залізничним транспортом (Наказ МТУ № 644) немає окремих стандартів для перевезення будівельних матеріалів, таких як цемент.

На рівні законодавства відсутні вимоги до технічного оснащення транспортних засобів, що перевозять цемент. Наприклад, у чинних нормативних актах, таких як Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10 жовтня 2001 року «Про Правила дорожнього руху», відсутні положення, які б регламентували мінімальні технічні параметри транспорту, наприклад герметичність цистерн, цементовозів чи відповідність фур мішків із цементом стандартам ДСТУ [116]. Крім того, Закон України «Про публічні закупівлі» (№ 922-VIII) не передбачає жорстких вимог до умов транспортування продукції в межах виконання державних замовлень [66]. Це призводить до ситуацій, коли вантаж може перевозитися без належного контролю, що негативно впливає на якість цементу, призначеного для відновлення об'єктів критичної інфраструктури.

Недосконалість правового регулювання транспортування цементу спричиняє низку негативних наслідків: зростання втрат продукції, через відсутність стандартів транспортування під час перевезення цементу насипом або в мішках, значна частина продукції може псуватися, що суперечить технічним вимогам, закріпленим у ДСТУ EN 197-1:2015 [55]. Непрозорість процесів перевезення. У чинному законодавстві не передбачено механізмів контролю за транспортуванням

цементу, що сприяє розповсюдженню контрафактної продукції. Наприклад, у Законі України «Про захист прав споживачів» (№ 1023-XII) відсутні положення щодо відповідальності перевізників за невідповідність товару технічним умовам [117].

Чинне законодавство України не забезпечує достатнього екологічного контролю у сфері цементного виробництва, що є одним із найбільших джерел викидів CO₂. Зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 25 червня 1991 року) не встановлює обов'язкових вимог щодо впровадження систем автоматичного моніторингу викидів на виробничих підприємствах [59]. Це призводить до відсутності достовірної інформації про реальні обсяги викидів CO₂, пилу та інших шкідливих речовин, що ускладнює планування та реалізацію заходів із зменшення екологічного впливу галузі. Крім того, у межах чинного екологічного законодавства, включаючи Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23 травня 2017 року), відсутні чіткі механізми стимулювання підприємств до впровадження екологічних технологій, таких як системи уловлювання та зберігання вуглецю (CCS) [118]. Все вищезазначене обмежує можливість виробників знижувати вуглецевий слід продукції, особливо в контексті глобальних зобов'язань України за Паризькою угодою.

Однією з перспективних технологій для зниження викидів CO₂ у цементній промисловості є використання альтернативного палива, наприклад, відходів шин, органічних залишків чи біомаси. Однак чинні нормативно-правові акти, такі як Закон України «Про відходи» (№ 187/98-ВР від 5 березня 1998 року), не містять чітких норм для регулювання використання відходів як альтернативного палива [96]. Зокрема: відсутні стандартизовані вимоги до безпеки та екологічності таких процесів; не визначено процедури сертифікації технологій, які дозволяють спалювати відходи без шкоди для довкілля [96].

Крім того, в Україні немає законодавчо визначених фінансових стимулів для переходу на екологічно безпечні методи виробництва, такі як використання

альтернативного палива. Наприклад, у чинному Податковому кодексі України не передбачено податкових пільг для підприємств, які впроваджують такі технології. Це ставить українських виробників у не вигідне становище порівняно з країнами ЄС, де наявні системи субсидій і грантового фінансування для екологічних ініціатив. Недосконалість екологічного регулювання безпосередньо впливає на здатність українських виробників цементу виходити на міжнародні ринки. Зокрема, відсутність належного моніторингу та зниження викидів CO₂ унеможливує відповідність продукції вимогам, встановленим Директивою 2003/87/ЄС про систему торгівлі квотами на викиди (EU ETS) [63].

Це обмежує доступ українських виробників до ринків Європейського Союзу, оскільки продукція, що не відповідає екологічним стандартам, підлягає високим тарифам або зовсім не допускається до реалізації. Крім того, Україна поки не інтегрувала в національне законодавство вимоги щодо вуглецевого регулювання, передбачені механізмом СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism) [119]. Це ставить під загрозу конкурентоспроможність українського цементу на європейських ринках, де контроль за викидами CO₂ стає однією з ключових умов для імпорту будівельних матеріалів.

Сертифікація є важливим елементом адміністративно-правового регулювання, оскільки гарантує відповідність продукції технічним регламентам і стандартам. Проте, Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» (№ 124-VIII від 15 січня 2015 року) не враховує специфічних особливостей цементної галузі, особливо щодо внутрішнього ринку [58]. У чинному законодавстві відсутні положення, які б чітко визначали процедуру сертифікації для цементу, що ускладнює реалізацію продукції на внутрішньому ринку.

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність єдиної інтегрованої платформи для перевірки сертифікаційних документів. Виробники та постачальники змушені використовувати різні реєстри та системи, що ускладнює взаємодію між учасниками ринку. Це призводить до дублювання перевірок і підвищення витрат

на адміністрування, що негативно впливає на конкурентоспроможність підприємств цементної галузі. Українська нормативно-правова база передбачає гармонізацію з міжнародними стандартами, проте її реалізація ускладнена через низку факторів. Зокрема, відповідно до ДСТУ EN 197-1:2015 (технічні умови для цементів) і ДСТУ EN 196-3:2015 (методи випробувань цементу), продукція має відповідати суворим вимогам щодо якості та характеристик [55; 56].

Однак чинне законодавство не містить чітких положень щодо процедури перевірки відповідності цим стандартам. Крім того, відсутність автоматизованих процедур сертифікації затягує строки видачі сертифікатів відповідності. Наприклад, у рамках Закону України «Про електронні довірчі послуги» (№ 2155-VIII) можливо було б запровадити цифрові сертифікати, проте механізми їх використання у цементній галузі залишаються нерозробленими [120]. Це створює додаткові затримки у процесі сертифікації та обмежує доступ підприємств до ринків, які вимагають відповідності міжнародним стандартам.

Недосконалість процедури сертифікації та слабкі механізми перевірки призводять до ризику потрапляння на ринок контрафактної продукції. Відсутність чіткої системи контролю відповідності цементу стандартам, закріпленим у технічних регламентах, дозволяє недобросовісним виробникам реалізовувати продукцію низької якості. Це суперечить вимогам Закону України «Про захист прав споживачів» (№ 1023-XII від 12 травня 1991 року), який передбачає право споживачів на якісну та безпечну продукцію [117]. Відсутність оперативних і прозорих механізмів сертифікації знижує можливості українських виробників цементу виходити на міжнародні ринки. Високі строки сертифікації та неадаптованість до вимог європейського ринку, включаючи необхідність маркування CE, значно ускладнюють експорт продукції. Наприклад, Регламент (EU) № 305/2011 вимагає відповідності будівельних матеріалів суворим технічним нормам і маркування, але відсутність автоматизованих і чітких процедур ускладнює виконання цих вимог українськими виробниками [62].

Законодавство України щодо митного регулювання створює значні перешкоди для ефективного імпорту обладнання та експорту цементу, що обмежує розвиток галузі. Відповідно до Митного кодексу України (№ 4495-VI від 13 березня 2012 року), процедура митного оформлення обладнання для модернізації виробничих потужностей є складною та не враховує специфіки цементної галузі [65]. Наприклад, підприємства зобов'язані надавати великий обсяг технічної документації, що збільшує час і витрати на імпорт високотехнологічного обладнання, необхідного для впровадження екологічних та енергоефективних технологій. Окрім цього, у чинних нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про публічні закупівлі» (№ 922-VIII від 25 грудня 2015 року), не передбачено окремих положень для спрощення експорту цементу, особливо для виконання державних замовлень за кордоном [66].

Також відсутня чітка процедура митного оформлення партій цементу, що спричиняє затримки в постачанні продукції до міжнародних замовників. Українське законодавство недостатньо стимулює виробників цементу до виходу на міжнародні ринки. Зокрема, у Податковому кодексі України (№ 2755-VI від 2 грудня 2010 року) [97] не передбачено спеціальних податкових пільг для підприємств, які адаптують виробництво до міжнародних стандартів, таких як Регламент (EU) № 305/2011 [62], що регулює вимоги до будівельних матеріалів у країнах ЄС. Відсутність таких стимулів зменшує мотивацію виробників інвестувати в модернізацію та сертифікацію продукції, необхідну для експорту.

Також чинна нормативно-правова база не враховує положень Регламенту щодо процедур оцінки відповідності, які є обов'язковими для маркування CE. Для експорту цементу до країн Європейського Союзу українські виробники змушені проходити додаткові сертифікаційні процедури за кордоном, що збільшує витрати та знижує конкурентоспроможність продукції. Недоліки у правовому регулюванні імпорту та експорту цементу мають суттєві наслідки для економіки України. Згідно з аналітичними даними Міністерства економіки, за останні роки спостерігається зниження обсягів експорту цементу через складність адаптації продукції до норм

ЄС. Всі зазначені недоліки пов'язані з недостатньою інтеграцією положень міжнародних стандартів у національне законодавство, зокрема вимог до енергоспоживання та викидів CO₂, які є ключовими факторами при торгівлі з Європейським Союзом. Крім того, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (№ 959-ХІІ від 16 квітня 1991 року) передбачено загальні принципи експорту, але відсутність спеціалізованих положень для цементної галузі спричиняє втрату міжнародних ринків через невідповідність продукції технічним і екологічним вимогам [121]. Це негативно впливає на валютні надходження, знижує загальні обсяги експорту та уповільнює інтеграцію України в міжнародну торгівлю будівельними матеріалами.

Ліцензування є одним із ключових механізмів адміністративно-правового регулювання, що забезпечує контроль за якістю продукції та дотриманням екологічних і технічних стандартів. Проте, чинне законодавство України, зокрема Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (№ 222-VIII від 2 березня 2015 року), не встановлює уніфікованого підходу до ліцензування виробництва та реалізації цементу, який би враховував специфіку галузі [122]. У законодавстві не закріплено чітких вимог до процедури ліцензування, які охоплювали б технічні, екологічні та економічні аспекти діяльності підприємств цементної промисловості. Наприклад, ліцензії видаються без обов'язкового врахування відповідності продукції стандартам, таким як ДСТУ EN 197-1:2015 або ДСТУ EN 196-3:2015 [55; 56]. Це створює ризик виходу на ринок недоброякісної продукції, яка не відповідає ані національним, ані міжнародним стандартам.

Законодавство не передбачає обов'язкового аудиту виробничих потужностей перед видачею ліцензії на виробництво цементу. Відсутність таких вимог суперечить міжнародній практиці, де перевірка обладнання є ключовим етапом ліцензування. Наприклад, у європейському законодавстві, включаючи Регламент (ЄУ) № 305/2011, обов'язковою умовою є відповідність обладнання технічним вимогам і можливість забезпечення стабільної якості продукції [62]. Органи державного контролю, такі як Державна служба з питань праці чи Державна

екологічна інспекція, не здійснюють систематичних перевірок дотримання підприємствами ліцензійних умов після видачі ліцензії. Відповідно до положень Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (№ 877-V від 5 квітня 2007 року), перевірки можуть здійснюватися лише за наявності підстав для позапланового контролю [123]. Така практика обмежує можливість моніторингу діяльності підприємств, що може призводити до порушень у виробничому процесі та негативного впливу на екологічну ситуацію.

Існує незгодженість між нормами Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» [122] та положеннями Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» (№ 124-VIII від 15 січня 2015 року) [58]. Наприклад, положення про необхідність сертифікації продукції відповідно до технічних стандартів не інтегровані у процес ліцензування. Це означає, що підприємства можуть отримати ліцензію на виробництво цементу, не підтвердивши здатність забезпечувати якість продукції відповідно до чинних регламентів. Наслідки нечіткого правового регулювання: Зростання недобросовісної конкуренції. Відсутність єдиних вимог до ліцензування сприяє появі недобросовісних виробників, які не забезпечують відповідність своєї продукції національним стандартам. Це порушує принципи чесної конкуренції та підриває довіру споживачів до українських виробників цементу; Екологічні та технічні ризики. Без обов'язкової перевірки технічного стану обладнання перед отриманням ліцензії підприємства можуть використовувати застаріле чи неналежне обладнання, що підвищує ризик викидів шкідливих речовин і виробництва неякісного цементу; Юридична невизначеність. Колізії між законами та недостатня інтеграція технічних стандартів у ліцензійні процедури створюють юридичну невизначеність для підприємств, які змушені самостійно адаптувати свою діяльність до непослідовних вимог.

Наявні прогалини у правовому регулюванні створюють суттєві ризики для функціонування внутрішнього ринку цементної продукції. Відсутність належного

контролю за відповідністю продукції технічним регламентам та екологічним стандартам призводить до поширення контрафактного цементу. Згідно з Законом України «Про захист прав споживачів» (№ 1023-ХІІ від 12 травня 1991 року), споживач має право на якісну продукцію, проте відсутність чітких процедур перевірки та маркування цементу створює умови для порушення цього права [117]. Як наслідок, контрафактна продукція, яка не відповідає стандартам ДСТУ EN 197-1:2015, займає значну частку ринку, що підриває довіру до галузі [55].

Використання несертифікованого цементу у будівництві призводить до зниження якості об'єктів інфраструктури та житлових будівель. Відсутність єдиної системи сертифікації, передбаченої в рамках Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» (№ 124-VIII від 15 січня 2015 року), дозволяє недобросовісним виробникам на внутрішньому ринку обігу цементу, реалізовувати свою продукцію, яка не відповідає вимогам безпеки та довговічності [58]. Це створює додаткові ризики для будівництва стратегічних об'єктів, таких як мости, дороги чи лікарні. Недосконалість сертифікаційних процедур та відсутність гармонізації українських стандартів із міжнародними нормами значно обмежує можливості експорту цементу. Згідно з Регламентом (ЕУ) № 305/2011, будівельні матеріали, що постачаються на ринок ЄС, мають відповідати суворим технічним вимогам, а продукція повинна мати маркування CE [62].

Через затримки в сертифікації, які пов'язані з неефективною адміністративною процедурою, українські виробники не можуть оперативно виходити на міжнародні ринки, що знижує їхню конкурентоспроможність. Більше того, підприємства втрачають експортні контракти через невідповідність продукції стандартам, визначеним у міжнародних договорах, зокрема в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ця угода зобов'язує Україну гармонізувати національні стандарти з європейськими, проте чинні прогалини в правовому регулюванні унеможливають виконання цих зобов'язань. Як наслідок, українські виробники цементу не можуть конкурувати з підприємствами з країн ЄС, які

користуються пільговими умовами торгівлі та спрощеними процедурами сертифікації.

Проблеми екологічного регулювання цементної галузі сприяють поглибленню екологічної кризи в Україні. Відсутність обов'язкового моніторингу викидів CO₂, передбаченого Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 25 червня 1991 року), призводить до збільшення обсягів шкідливих викидів у атмосферу [59]. Це є прямим порушенням зобов'язань України у рамках Паризької угоди, яка передбачає скорочення викидів парникових газів для запобігання зміні клімату. Крім того, недостатнє правове регулювання щодо впровадження екологічних технологій у виробництво цементу унеможлиблює зменшення вуглецевого сліду галузі. Відсутність фінансових стимулів у рамках Податкового кодексу України (№ 2755-VI) для підприємств, які інвестують у технології уловлювання та зберігання вуглецю, стримує модернізацію виробництва [97]. Це не лише посилює екологічні проблеми, але й ставить під загрозу можливість виходу на екологічно вимогливі ринки, такі як ЄС.

Реформування адміністративно-правового законодавства в галузі виробництва та обігу цементу є невідкладним завданням, обумовленим трансформацією економіки України в умовах глобалізації та євроінтеграції. Швидка інтеграція України до міжнародних ринків передбачає адаптацію правових механізмів до норм і стандартів, встановлених у Європейському Союзі та інших міжнародних об'єднаннях. Зокрема, дотримання вимог Регламенту (EU) № 305/2011, що регулює будівельні матеріали, є ключовим елементом для забезпечення конкурентоспроможності українського цементу на європейському ринку [62]. Глобальні зміни у структурі ринку, такі як зростання попиту на екологічно безпечні матеріали, вимагають впровадження інноваційних підходів у виробництво цементу. У цьому контексті реформування законодавства повинно спрямовуватися на створення стимулюючих механізмів для модернізації підприємств, впровадження нових технологій і переходу до екологічно відповідального виробництва.

Основною метою вдосконалення адміністративно-правового регулювання є забезпечення прозорості, ефективності та стійкості функціонування галузі. Це передбачає створення нормативно-правової бази, яка б відповідала сучасним викликам та враховувала інтереси всіх учасників ринку – від виробників до споживачів, а саме: підвищення прозорості та ефективності адміністративно-правового регулювання. Розробка чітких і зрозумілих механізмів ліцензування, сертифікації та нагляду дозволить усунути існуючі юридичні прогалини. Наприклад, інтеграція цифрових платформ для подачі документів та моніторингу процесів забезпечить відкритість адміністративних процедур і скоротить строки виконання регуляторних функцій; Забезпечення стійкого розвитку галузі. Удосконалення законодавства повинно бути орієнтоване на створення умов для впровадження нових технологій і модернізації виробництва. Це включає адаптацію положень Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» (№ 124-VIII від 15 січня 2015 року) до сучасних вимог європейських стандартів і спрямування ресурсів на екологізацію виробничих процесів [58]. Такі зміни сприятимуть стабільному розвитку галузі, підвищенню її конкурентоспроможності та розширенню експортних можливостей.

Адміністративно-правове регулювання цементної галузі в Україні потребує комплексного вдосконалення, враховуючи сучасні виклики глобалізації, екологічні вимоги та необхідність інтеграції у міжнародні ринки. Запропоновані напрями реформ базуються на адаптації найкращих міжнародних практик, врахуванні технічних, екологічних та економічних аспектів, що дозволить забезпечити стійкий розвиток галузі, підвищення конкурентоспроможності продукції та зменшення її екологічного впливу. Основні напрями та перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні наведені в таблиці 3.3.1. Див. Додаток Ж.

Реформування адміністративно-правового регулювання також повинно сприяти ефективній реалізації державних ініціатив у сфері відновлення інфраструктури, зокрема за рахунок вдосконалення механізмів державних

закупівель, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі» (№ 922-VIII від 25 грудня 2015 року) [66]. Це дозволить забезпечити пріоритетну участь вітчизняних виробників у національних інфраструктурних проєктах. Гармонізація українського законодавства з європейськими нормами, зокрема Регламентом (EU) № 305/2011, є ключовим напрямом реформування правового регулювання у цементній галузі [62]. Цей нормативний акт ЄС встановлює вимоги до будівельних матеріалів, включаючи цемент, та регламентує процедури оцінки відповідності, необхідні для забезпечення безпечності й якості продукції.

Україна потребує запровадження єдиних стандартів для будівельних матеріалів, які охоплюють усі аспекти – від виробництва до оцінки відповідності. Зокрема, необхідно створити національні регламенти, що відображатимуть положення Регламенту ЄС у місцевому правовому полі, забезпечуючи можливість виробників дотримуватись однакових правил на внутрішньому та міжнародному ринках. Особливу увагу слід приділити спрощенню процедур сертифікації для продукції, яка відповідає європейським стандартам. Це передбачає автоматизацію та цифровізацію процесу сертифікації, наприклад, через платформу, подібну до системи IMI (Internal Market Information System), що застосовується в ЄС для обміну інформацією між країнами-членами.

Національні стандарти, такі як ДСТУ EN 197-1:2015 (технічні умови для цементу), є основою для забезпечення якості продукції. Проте з огляду на зміну вимог і розвиток технологій, необхідно оновити ці стандарти відповідно до нових редакцій європейських норм [55]. Наприклад, EN 197-2:2023, який передбачає детальну оцінку стабільності характеристик цементу, може стати основою для модернізації українських регламентів [124]. Окрім цього, важливо забезпечити уніфікацію методик випробувань продукції. У чинному законодавстві України, включаючи Закон «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» (№ 124-VIII від 15 січня 2015 року), потрібно чіткіше визначити механізми застосування стандартів EN, щоб вони відповідали європейській практиці [58]. Наприклад,

випробування на стійкість до агресивного середовища чи тривалість тужавлення повинні здійснюватися за методиками, визнаними у країнах ЄС.

Для забезпечення доступу українського цементу до ринків Європейського Союзу необхідно створити правові механізми, які б гарантували відповідність продукції стандартам CE-маркування. Це включає розробку регламентів, які визначатимуть процедури отримання відповідних сертифікатів для української продукції. Ключовим етапом є створення інтегрованих систем сертифікації, що визнаються на міжнародному рівні.

В рамках угод із ЄС, таких як Угода про асоціацію між Україною та ЄС, необхідно укласти договори про взаємне визнання сертифікатів відповідності. Це дозволить українським виробникам цементу проходити сертифікацію в Україні за стандартами, які автоматично визнаються в ЄС. Додатково варто розробити стимули для підприємств, які активно адаптують своє виробництво до європейських норм. Наприклад, у межах Податкового кодексу України (№ 2755-VI від 2 грудня 2010 року) доцільно передбачити податкові пільги для підприємств, які сертифікують свою продукцію відповідно до стандартів CE [97].

Одним із ключових елементів реформування екологічного регулювання цементної галузі є створення системи автоматизованого моніторингу викидів шкідливих речовин. Відповідно до вимог Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII від 25 червня 1991 року), підприємства повинні забезпечувати контроль за екологічними параметрами своєї діяльності, але механізми цього контролю залишаються недосконалими [59]. Для підвищення ефективності необхідно зобов'язати виробників цементу впроваджувати автоматизовані системи моніторингу викидів CO₂, пилу та інших шкідливих речовин. Додатково необхідно інтегрувати положення Директиви 2003/87/ЄС, яка регулює систему торгівлі квотами на викиди парникових газів (EU ETS) [63], у національне законодавство.

Це включає обов'язкове звітування підприємствами про обсяги викидів відповідно до міжнародних стандартів. Такі звіти сприятимуть прозорій діяльності

підприємств і дозволить адаптувати їх до вимог європейського ринку, де контроль за вуглецевими викидами стає критично важливим фактором. Ефективне управління відходами є одним із перспективних напрямів для зменшення екологічного впливу цементної галузі. Проте чинне законодавство України, включаючи Закон України «Про відходи» (№ 187/98-ВР від 5 березня 1998 року), не містить чітких норм, які регламентують використання відходів як альтернативного палива [96]. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити регламент, що визначатиме: Категорії відходів, які можуть використовуватися у виробництві цементу; Вимоги до обладнання для спалювання відходів, яке має відповідати екологічним стандартам, встановленим Директивою 2010/75/ЄС про промислові викиди [125].

Також доцільно внести зміни до Податкового кодексу України (№ 2755-VI від 2 грудня 2010 року), передбачивши податкові пільги для підприємств, які переходять на використання альтернативного палива [97]. Це стимулюватиме впровадження «зелених» технологій і зменшення залежності від традиційних енергоносіїв. Для модернізації виробничих потужностей та зменшення екологічного впливу цементної галузі необхідно розробити систему фінансової підтримки. Відповідно до положень Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» (№ 1116-IX від 17 грудня 2020 року), можна запровадити субсидії для підприємств, які інвестують у зменшення викидів парникових газів та впровадження сучасних систем моніторингу [126].

Окрім субсидій, важливим інструментом підтримки може стати введення системи екологічних грантів для реалізації «зелених» проєктів. Наприклад, підприємства, що впроваджують технології уловлювання та зберігання вуглецю (CCS), можуть отримувати фінансування в рамках міжнародних програм, таких як Green Climate Fund. На рівні України ці гранти можна запровадити через Державний фонд регіонального розвитку, який може спрямовувати кошти на підтримку екологічних ініціатив [127].

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення системи сертифікації є впровадження цифрових технологій для автоматизації процесів. На основі положень Закону України «Про електронні довірчі послуги» (№ 2155-VIII від 5 жовтня 2017 року) можна розробити електронний реєстр сертифікатів відповідності, який забезпечить: Автоматизацію сертифікаційних процедур. Усі етапи процесу, включаючи подання заявок, перевірку відповідності та видачу сертифікатів, будуть виконуватися в цифровій формі. Це дозволить значно скоротити час та мінімізувати людський фактор; Відкритий доступ до даних. Споживачі, державні органи та інші зацікавлені сторони зможуть перевіряти чинність сертифікатів у режимі реального часу. Такий підхід сприятиме підвищенню прозорості ринку та боротьбі з контрафактною продукцією [128].

Запровадження цифрової платформи також допоможе оптимізувати державний контроль за відповідністю продукції, забезпечуючи інтеграцію з іншими державними базами, такими як система «Прозорро». Для розширення експортних можливостей українських виробників цементу необхідно адаптувати систему сертифікації до вимог Європейського Союзу. Відповідно до положень Регламенту (EU) № 305/2011, будівельні матеріали, що постачаються на ринки ЄС, повинні мати маркування CE [62]. У цьому контексті важливо: Розробити програми співпраці з європейськими організаціями. Це може включати двосторонні угоди про взаємне визнання сертифікатів, виданих відповідно до стандартів ДСТУ EN, такими як ДСТУ EN 197-1:2015 [55]; Скоротити строки перевірки продукції. Необхідно спростити бюрократичні процедури для видачі сертифікатів. Наприклад, можна впровадити електронні підписи та цифрові документи відповідно до вимог Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» (№ 851-IV від 22 травня 2003 року) [128].

Інтеграція з європейською системою сертифікації також передбачає застосування гармонізованих методик випробувань продукції, які відповідають стандартам ЄС, що гарантує відповідність українського цементу міжнародним вимогам. Відсутність ефективного контролю за легітимністю продукції на ринку

створює умови для розповсюдження фальсифікованого цементу. Для вирішення цієї проблеми можна впровадити: Уніфіковану маркувальну систему. Наприклад, система Cement ID, яка базується на унікальних кодах для кожної партії продукції [129]. Це дозволить відслідковувати ланцюжок постачання, починаючи від виробника і закінчуючи кінцевим споживачем; Мобільні додатки для перевірки якості продукції. Відповідно до положень Закону України «Про захист прав споживачів» (№ 1023-ХІІ від 12 травня 1991 року), споживачі повинні мати доступ до інформації про товар [117]. Додатки дозволять сканувати маркування Cement ID, щоб отримати інформацію про виробника, дату випуску та відповідність стандартам.

Крім того, створення державного реєстру сертифікованої продукції із можливістю інтеграції з митною службою та органами екологічного нагляду забезпечить комплексний контроль за обігом цементу на ринку. Ефективне транспортування цементу є важливим аспектом забезпечення якості продукції та її відповідності технічним вимогам. Проте, чинне законодавство, зокрема Закон України «Про автомобільний транспорт» (№ 2344-ІІІ від 5 квітня 2001 року), не передбачає спеціалізованих норм для перевезення цементу [114]. Для усунення цього недоліку необхідно: Встановити технічні вимоги до цементовозів. У законодавстві повинні бути визначені характеристики спеціалізованих транспортних засобів, які забезпечують герметичність цистерн, запобігають втратам матеріалу під час перевезення та відповідають стандартам безпеки; Регламентувати умови перевезення цементу всіма видами транспорту. Наприклад, у рамках Правил перевезення вантажів залізничним транспортом (Наказ МТУ № 644) необхідно передбачити окремі положення для транспортування цементу насипом і в мішках, які враховують вимоги до збереження продукції [130].

Також необхідно внести зміни до Кодексу торговельного мореплавства України (№ 176/95-ВР від 23 травня 1995 року) для створення правової основи перевезення цементу водним транспортом, що є актуальним для міжнародних перевезень [115]. Контроль за дотриманням стандартів транспортування цементу є

важливою складовою забезпечення його якості. Проте, відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (№ 877-V від 5 квітня 2007 року), перевірки здійснюються лише за наявності підстав, що обмежує можливість оперативного реагування на порушення [123]. Для вирішення цієї проблеми необхідно: Запровадити мобільні групи перевірки. Ці групи, уповноважені здійснювати контроль за транспортуванням цементу, мають діяти на основі чітко визначених стандартів, що дозволить знизити ризики пошкодження продукції; Встановити відповідальність перевізників за пошкодження продукції. Зміни до Цивільного кодексу України (№ 435-IV від 16 січня 2003 року) повинні передбачати обов'язок перевізників компенсувати збитки у разі порушення умов транспортування, що вплинули на якість продукції [131].

Якість логістики цементу значною мірою залежить від стану транспортної інфраструктури. Згідно з Законом України «Про транспорт» (№ 232/94-ВР від 10 листопада 1994 року), держава зобов'язана сприяти розвитку транспортних мереж [103]. У цьому контексті необхідно: Інвестувати в розвиток залізничних терміналів і портів. Наприклад, створення спеціалізованих терміналів для зберігання та обробки цементу на базі великих портів і залізничних вузлів забезпечить оптимізацію логістики; Оптимізувати перевезення через створення єдиних логістичних хабів. Ці хаби мають об'єднувати різні види транспорту (залізничний, автомобільний, водний), що сприятиме зниженню витрат на транспортування та збереженню продукції [132]. Окрім цього, необхідно вдосконалити Національну транспортну стратегію України до 2030 року, передбачивши створення інфраструктури, орієнтованої на перевезення цементу [133].

Податково-фінансова підтримка є важливим інструментом стимулювання розвитку цементної галузі, особливо в умовах необхідності модернізації виробничих потужностей. Відповідно до Податкового кодексу України (№ 2755-VI від 2 грудня 2010 року) [97], доцільно запровадити наступні механізми: Скасування ПДВ на імпорт обладнання. Для підприємств цементної промисловості, що

імпортують обладнання для оновлення технологічних ліній, доцільно передбачити звільнення від податку на додану вартість. Це знизить фінансове навантаження та сприятиме впровадженню сучасних екологічних і енергоефективних технологій; забезпечить доступ до отримання сприятливих кредитів; знизить податкове навантаження; надасть можливість до запровадження пільгових інвестиційних програм; знизить ставки податку на прибуток. Для підприємств, що впроваджують інноваційні технології або сертифікують свою продукцію відповідно до міжнародних стандартів, таких як ДСТУ EN 197-1:2015, можна передбачити пільгові ставки податку на прибуток. З метою ефективного та стабільного розвитку виробництва цементу в Україні також необхідно провести першочергові заходи, а саме: здійснити адаптацію вітчизняного законодавства в діяльності цементно-будівельної галузі зі стандартами ЄС; спростити механізми митного контролю для перетину цементу як імпортного так і експортного; розробити та впровадити механізм компенсації втрат за зруйноване майно [55].

Такі заходи сприятимуть активізації інвестицій у модернізацію виробництва, зниженню витрат підприємств та підвищенню їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Для забезпечення відновлення та розвитку цементної галузі необхідно запровадити спеціальні державні програми підтримки, спрямовані на модернізацію виробничих потужностей і розвиток інфраструктури. Відповідно до положень Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» (№ 1116-IX від 17 грудня 2020 року) [134], доцільно передбачити: Пільгові кредити для модернізації. Надання довгострокових кредитів із низькою відсотковою ставкою для підприємств, що впроваджують енергоефективні та екологічні технології. Така підтримка може здійснюватися через спеціалізовані фонди, створені за участю міжнародних фінансових організацій; Фінансування відновлення підприємств у постраждалих регіонах. Для відновлення інфраструктури у зонах, які постраждали від воєнних дій, слід передбачити державне фінансування реконструкції виробничих потужностей цементних заводів

[134]; З огляду на зобов'язання України в рамках Паризької угоди та інші міжнародні екологічні ініціативи, важливо впроваджувати інструменти фінансування екологічних інновацій у цементній галузі. Відповідно до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» (№ 555-IV від 20 лютого 2003 року), можливі такі заходи: Залучення міжнародних фондів. Україна може використовувати грантові програми таких організацій, як Green Climate Fund, для фінансування «зелених» проєктів. Наприклад, модернізація підприємств із впровадженням технологій уловлювання та зберігання вуглецю (CCS) може фінансуватися за рахунок міжнародних програм; Надання державних грантів. В рамках національної екологічної стратегії доцільно створити систему грантів для підприємств, які інвестують у зменшення викидів CO₂, наприклад, через впровадження альтернативного палива чи енергоефективних технологій [135]. Ці інструменти стимулюватимуть підприємства до модернізації та адаптації до сучасних екологічних викликів, що підвищить їхню конкурентоспроможність та сприятиме інтеграції до європейських ринків.

Україна перебуває на важливому етапі модернізації економіки, що передбачає інтеграцію до європейського економічного простору, адаптацію законодавства до міжнародних стандартів та розвиток промисловості відповідно до вимог сучасного ринку. Однією з ключових сфер, що потребує реформування, є цементна галузь, яка відіграє важливу роль у розвитку інфраструктури країни. Цементна галузь є однією зі стратегічних галузей народного господарства України і має важливе соціальне та оборонне значення і займає в економіці країни важливе місце за темпами розвитку і капіталовкладень, більш того в сучасних умовах має стратегічне значення для оборони і розвитку країни. Відповідно до цього напряму проведене адміністративно-правове дослідження діяльності цементної галузі в Україні спрямоване перш за все аналізі існуючої нормативно-правової бази та підготовки пропозицій щодо удосконалення існуючого законодавства. Саме тому реформування адміністративно-правової системи та її правове регулювання тісно

пов'язані з розвитком України, кінцевою метою якого є відповідність міжнародним стандартам і актуальним тенденціям правового розвитку.

Існування будь-якої держави неможливе без необхідного публічного забезпечення, адекватного його правового механізму, чітко сформульованих завдань та цілей функціонування [136, с. 62]. Науковець О. І. Беспалова стверджує, що: «Правове регулювання – це специфічний вид правового впливу адміністративно-правових форм і засобів, що в сукупності становлять механізм правового регулювання управління органами поліції, на діяльність відповідних суб'єктів із метою забезпечення їх нормального функціонування та ефективного виконання покладених на них обов'язків» [137, с. 111]. Дослідник Даценко А.М. зазначає, що: «Адміністративно-правове регулювання є підвидом загального правового регулювання і яке розуміється як впорядкування суспільних відносин нормами адміністративного права у сфері державно-управлінської діяльності в інтересах особи та держави. Для адміністративно-правового регулювання характерна імперативність ухвалених рішень суб'єктами публічної адміністрації» [138, с. 25]. А науковець Колпаков В. К. зазначає що: «державна за допомогою адміністративно-правових норм впливає на суспільні відносини, перетворюючи їх на адміністративно-правові відносини, тобто здійснює адміністративно-правове регулювання» [139, с. 51].

Слід відмітити, що адміністративно-правове регулювання діяльності цементної галузі посідає важливе місце в сферах будівельної промисловості та в реалізації державою заходів регіонального розвитку. Правові засади реалізації державної політики у відповідній сфері слід розуміти насамперед як систему норм права, які закріплені в законодавстві, стратегічних та програмних документах держави, і які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів тощо. З правової точки зору цементно-будівельна галузь представляє систему законодавчих норм, метою яких є ефективне регулювання відносин стосовно виробництва та обігу цементу в Україні. Особливість таких нормативно-правових актів полягає в тому, що вони

тісно переплітаються з технічними нормами. Доля нормативно-правових актів у цементній галузі доволі значна, не існує окремого Закону що регулює таку діяльність. Такі акти розпорощенні в багатьох інших законодавчих документах. До структури нормативно-правової бази, що безпосередньо здійснюють регулювання виробництва цементу за юридичною силою, відносять: Закони України, Постанови КМУ, Розпорядження КМУ, Указа Президента України, накази профільного міністерства – Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державні будівельні норми та інші локальні нормативно-правові акти. Треба зазначити, що адміністративно-правові норми в цементній галузі посідають важливе місце адміністративно-правового регулювання, відповідно до якого суб'єкти здійснюють заходи адміністративного управління та організації на суспільні відносини.

Згідно зі статтею першою Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), його завданням є: «Охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» [64, ст. 1]. Як зазначає дослідник Кошиков Д. О.: «Реалізація державної політики в сфері регулювання відносин в цементній галузі за допомогою основного інструменту адміністративно-правового регулювання – адміністративно-правових норм, здійснюється практична реалізація владних приписів, законів, кодексів, основного закону, міжнародних договорів та інших інституційних документів в практичну діяльність держави, її органів та посадових осіб [140, с. 58]. Звідси випливає, що одним з найважливіших засобів забезпечення державою інтересів суспільства в будь-якій сфері є правотворчість, яка є основним засобом впливу на суспільні відносини та надання праву юридичної сили. В свою чергу, Тихонова О. В. стверджує: «Сьогодні правоутворення

відбувається в умовах інтенсивних змін усіх процесів у суспільстві, тому відповідний процес відбувається стихійно, шляхом виникнення певних правовідносин» [141, с. 58].

З урахуванням змісту наведених понять, «нормативно-правове забезпечення цементної галузі» це єдина сукупність правових засобів та норм, за допомогою яких відбувається регулювання відносин у цій сфері відповідно до мети й завдань, які постають перед державою під час виконання нею своїх функцій. До найбільш поширених нормативно-правових актів, які регулюють відносини в цементній галузі слід віднести: Конституцію України [142, ст. 17]; Закон України «Про основи містобудування» [143]; Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [144]; Закон України «Про архітектурну діяльність» [145]; Закон України «Про надання будівельної продукції на ринку» [146]; Закон України «Про будівельні норми» [147]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння будівництва» [148]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій» [149]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» [150]; КУпАП [64]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок застосування будівельних норм» [151] та ін.

В попередніх розділах було надано загальну характеристику та проведено аналіз адміністративно-правових актів, встановлено які саме з них потребують удосконалення. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення є ключовим нормативно-правовим актом, який регулює відповідальність за порушення стандартів виробництва, екологічних норм та сертифікаційних вимог у різних галузях, зокрема й у цементній. Цей кодекс встановлює систему адміністративних санкцій, які спрямовані на попередження правопорушень та забезпечення дотримання встановлених правил. Аналіз Кодексу України про

адміністративні правопорушення стосовно адміністративної відповідальності яку можна застосувати в цементній галузі, або в будівництві не відповідає сучасним вимогам щодо суми штрафів. Так в статті 96 КУпАП «Порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва» передбачені такі санкції: накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та на посадових осіб – від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [64, ст. 96]. Враховуючи те, що станом на зараз неоподатковуваний мінімум доходів громадян становить 17 грн, то для громадян: від 850 грн. до 1700 грн, а для посадових осіб: від 3400 грн до 5100 грн. Тому доцільно внести пропозицію до підвищення суми штрафу як мінімум в 10 раз.

Відповідно до статті 167 КУпАП «Введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів» передбачені такі санкції – накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, громадян – власників підприємств чи уповноважених ними осіб від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [64, ст. 167]. З метою підвищення відповідальності і уникнення реалізації продукції, що не відповідає вимогам стандартів так само виникає необхідність внести пропозицію до Законодавця і підвищити суму штрафу як мінімум в 10 разів. Дуже важливою для підвищення вимог стандарту продукції є стаття 168¹ КУпАП «Виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил» [64, ст. 168¹]. За порушення вимог зазначеної статті тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб, громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, від одного до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З метою підвищення відповідальності і підвищення вимог до стандартів виготовляємої продукції так само виникає необхідність внести пропозицію до Законодавця і підвищити суму штрафу як мінімум в 10 раз.

Статті КУпАП які пов'язані з порушенням будівельних норм і стандартів розкидані одна від одної в Кодексі. Тому з метою удосконалення пропонуємо

систематизацію зазначених статей в окрему Главу. Зазначений кодекс містить невелику кількість статей, які присвячені відповідальності в будівельній (цементній) галузі (96, 167, 168¹). Але значна кількість адміністративно-правових норм міститься в багатьох інших нормативно-правових документах, включаючи відомчі (міжвідомчі) і локальні. Підзаконні нормативно-правові акти юридично доповнюють національну правову систему, осучаснюючи її, роблячи гнучкішою та пристосованою до складних і мінливих реалій сьогодення [152, с. 7; 153, с. 97]. Це, в свою чергу, формує передумови для запобігання правопорушень у цементній галузі – при виробництві і обігу цементу.

Запозичення позитивного зарубіжного досвіду є важливим інструментом для впровадження сучасних механізмів адміністративно-правового регулювання. Досвід країн Європейського Союзу, США, Японії та інших держав демонструє ефективність комплексних підходів, які включають гармонізацію технічних регламентів, стимулювання екологічно чистих технологій, впровадження цифрових рішень для сертифікації продукції та оптимізацію логістичних процесів. Україна може уникнути системних помилок, які мали місце у країнах із подібною структурою економіки, шляхом запозичення цих практик. Зокрема, інтеграція положень Регламенту (EU) № 305/2011, запровадження системи квот на викиди CO₂ за прикладом EU ETS та автоматизація процедур сертифікації продукції відповідно до досвіду Японії є ключовими кроками для вдосконалення адміністративного регулювання [62]. Запозичення позитивного досвіду адміністративно-правового регулювання цементної галузі з провідних країн світу є одним із ключових напрямів для вдосконалення національного законодавства України.

Аналіз міжнародних практик дає змогу визначити ефективні механізми управління, що можуть бути адаптовані до українських реалій. В таблиці 3.3.2. Див. Додаток 3, наведено аналіз ключових напрямів впровадження зарубіжного досвіду в адміністративно-правове регулювання цементної галузі. Метою впровадження зарубіжного досвіду є адаптація найкращих практик для

вдосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі України. Це передбачає створення нормативно-правових механізмів, які дозволять: Забезпечити відповідність української продукції міжнародним стандартам, що відкриє доступ до нових ринків та підвищить експортний потенціал галузі; Стимулювати впровадження сучасних екологічних технологій, що сприятиме зменшенню негативного впливу виробництва на довкілля; Оптимізувати процеси сертифікації, транспортування та обігу продукції через цифровізацію та автоматизацію, зменшуючи адміністративні бар'єри; Підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Успішна адаптація зарубіжного досвіду не лише сприятиме стабільності галузі, але й стане основою для її сталого розвитку в умовах глобальної економіки. Це особливо актуально в умовах інтеграції України до європейського економічного простору, що вимагає гармонізації нормативно-правової бази та забезпечення відповідності продукції стандартам ЄС. Гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами є ключовим напрямом для забезпечення конкурентоспроможності цементної галузі та її інтеграції у глобальні ринки. Цей процес передбачає адаптацію положень європейських і міжнародних нормативних актів, таких як Регламент (EU) №305/2011, стандартів EN та ISO, до національної правової бази [62]. Впровадження таких змін дозволить підвищити якість продукції, спростити експортні процедури та створить прозорі умови для функціонування ринку.

Одним із першочергових завдань є імплементація положень Регламенту (EU) №305/2011, який встановлює вимоги до будівельних матеріалів, зокрема цементу [62]. Цей документ передбачає, що продукція, яка реалізується на ринках країн-членів ЄС, має відповідати технічним регламентам щодо безпечності, екологічності та довговічності. Для інтеграції цих вимог в українське законодавство необхідно розробити та затвердити відповідні технічні регламенти, адаптовані до європейських стандартів. Крім того, важливим етапом є введення

обов'язкового маркування CE для цементу, який реалізується як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Маркування CE є своєрідним сертифікатом відповідності, який підтверджує, що продукція відповідає технічним стандартам ЄС, забезпечуючи довіру споживачів і партнерів. Очікувані результати впровадження цих заходів включають спрощення експортних процедур та розширення доступу української продукції на європейські ринки. Завдяки гармонізації стандартів український цемент автоматично відповідатиме вимогам європейських регуляторів, що знизить витрати підприємств на адаптацію продукції до кожного окремого ринку. Це також зміцнить довіру міжнародних партнерів до української продукції та сприятиме формуванню позитивного іміджу на світовій арені. Як показує досвід Польщі, впровадження Регламенту (EU) №305/2011 призвело до зростання експорту цементу на 35% за три роки, що може слугувати прикладом для України [154].

Другим важливим напрямом є інтеграція стандартів EN та ISO у національне законодавство. Оновлення українських стандартів, таких як ДСТУ EN 197-1:2015 (вимоги до цементу), відповідно до сучасних вимог європейських регуляторів дозволить створити єдину правову основу для виробництва та сертифікації цементу [155]. Крім того, розширення використання міжнародних методик ISO для контролю якості продукції, таких як ISO 9001 (системи управління якістю) та ISO 14001 (системи екологічного управління), забезпечить відповідність продукції українських виробників глобальним вимогам [155; 156]. Це стане ключовим кроком для полегшення міжнародної сертифікації українського цементу, що сприятиме розширенню експорту. Практичний досвід Німеччини, яка активно використовує стандарти EN та ISO у своїй цементній промисловості, демонструє переваги такого підходу. Інтеграція цих стандартів дозволила німецьким виробникам знизити витрати на сертифікацію на 20%, що сприяло зростанню експорту цементу на 15% [157]. Впровадження аналогічних змін в Україні дозволить не лише скоротити витрати підприємств на міжнародну сертифікацію, але й підвищити їхню ефективність та репутацію.

Гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами створює низку переваг, серед яких покращення якості продукції, полегшення доступу до міжнародних ринків та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного цементу. Цей процес є невід'ємною частиною інтеграції України до європейського економічного простору та гарантує відповідність продукції сучасним глобальним стандартам. Таким чином, адаптація міжнародного досвіду забезпечить не лише сталий розвиток цементної галузі, але й сприятиме економічному зростанню країни загалом. Впровадження сучасних екологічних механізмів у цементну галузь України є ключовим напрямом для забезпечення сталого розвитку, зменшення екологічного навантаження та інтеграції до міжнародних ринків. У сучасному світі успішні приклади екологічної трансформації промисловості демонструють важливість адаптації таких механізмів, як інтеграція до системи торгівлі викидами EU ETS, впровадження технологій уловлювання вуглецю (CCS) та регулювання використання альтернативного палива. Ці підходи є інноваційними інструментами, які сприяють зниженню парникових викидів і створенню умов для екологічної модернізації.

Першим кроком до впровадження екологічних стандартів є інтеграція України до системи EU ETS (Emissions Trading System) [158]. Ця система передбачає встановлення квот на викиди CO₂ для промислових підприємств і запровадження механізмів торгівлі квотами. Кожне підприємство отримує певний обсяг дозволених викидів, і, у разі перевищення ліміту, воно змушене купувати додаткові квоти на ринку. У випадку зниження обсягів викидів, надлишкові квоти можуть бути продані. Такий підхід мотивує підприємства впроваджувати енергоефективні технології для зниження витрат на додаткові квоти, водночас створюючи фінансові стимули для екологічно відповідальних виробників. За даними Європейської комісії, впровадження EU ETS у країнах-членах ЄС сприяло скороченню викидів CO₂ у промисловому секторі на 35% за період з 2005 до 2020 року [159]. Для України це може стати важливим кроком у гармонізації з європейськими екологічними стандартами, що вимагає внесення змін до

національного законодавства, зокрема до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [59].

Другим напрямом є впровадження технологій уловлювання та зберігання вуглецю (CCS), які дозволяють захоплювати CO₂, що утворюється під час виробництва, і зберігати його у підземних резервуарах. Це дозволяє уникнути потрапляння вуглекислого газу в атмосферу. Розробка державних програм підтримки підприємств, які впроваджують CCS, є важливим кроком для України. Наприклад, уряд Норвегії інвестував понад 2,1 мільярда євро у впровадження технологій CCS у проєкті «Northern Lights», що забезпечило скорочення викидів CO₂ на 90% [160]. Україна може адаптувати цей досвід, створивши податкові стимули для підприємств, які модернізують виробництво. Це може бути досягнуто через внесення змін до Податкового кодексу України, що дозволить стимулювати впровадження інновацій.

Третім аспектом є регулювання використання альтернативного палива. Перехід на використання вторинної сировини, такої як зола, шлаки або органічні залишки, замість традиційного викопного палива, дозволяє значно скоротити енерговитрати та зменшити залежність від природних ресурсів. Зокрема, у Данії, де понад 50% енергії для виробництва цементу отримується з альтернативних джерел, було досягнуто значного зменшення енергоспоживання та екологічного впливу [161]. Україні необхідно запровадити національні стандарти для використання відходів у цементній галузі, що вимагає внесення змін до Закону України «Про відходи» [96]. Крім того, надання державних субсидій підприємствам, які переходять на екологічно чисті види палива, стане важливим стимулом для впровадження таких технологій. Таким чином, впровадження сучасних екологічних механізмів в українській цементній галузі є важливим етапом у її модернізації та гармонізації з міжнародними стандартами. Інтеграція до системи EU ETS, розвиток технологій уловлювання вуглецю та використання альтернативного палива дозволять знизити екологічне навантаження, підвищити конкурентоспроможність продукції та забезпечити сталий розвиток галузі в умовах

глобальних викликів. Це сприятиме не лише збереженню екологічного балансу, але й посиленню позицій України на світовому ринку цементу.

Модернізація системи сертифікації та контролю якості цементної продукції є стратегічно важливим напрямом розвитку цементної галузі України. Цей процес спрямований на забезпечення прозорості процедур, підвищення довіри до продукції, зниження ризиків потрапляння контрафактного цементу на ринок та інтеграцію української продукції у міжнародні ринки. Для досягнення цих цілей необхідно впровадити автоматизацію сертифікаційних процесів, уніфіковані маркувальні системи та стандартизовані методи контролю якості. Одним із ключових аспектів модернізації є автоматизація процедур сертифікації. На даний час процес отримання сертифікатів якості в Україні залишається значною мірою бюрократизованим і потребує суттєвого реформування. Вирішення цієї проблеми можливе через створення єдиної цифрової платформи для сертифікації цементу. Така платформа має об'єднувати всі етапи сертифікації, починаючи від подачі заявки до видачі електронного сертифіката, та інтегруватися з базами даних митних органів. Це дозволить автоматизувати перевірку сертифікатів при експорті продукції, значно зменшивши час і витрати на ці процедури. Автоматизація сертифікації забезпечить низку переваг. По-перше, значно скоротиться час на оформлення документів, що позитивно вплине на швидкість виходу продукції на ринок. По-друге, прозорість системи унеможливить корупційні ризики та підвищить довіру споживачів до сертифікованої продукції. Досвід Європейського Союзу доводить ефективність таких рішень: після впровадження цифрових платформ у країнах-членах ЄС час на сертифікацію скоротився на 30%, а рівень довіри до продукції суттєво зріс [162].

Другим важливим напрямом є впровадження уніфікованих маркувальних систем, таких як Cement ID [163]. Ця система передбачає присвоєння кожній партії цементу унікального цифрового коду, який містить інформацію про виробника, сертифікацію та результати лабораторних тестів. Споживачі та контролюючі органи зможуть перевіряти відповідність продукції стандартам за допомогою

мобільних додатків або онлайн-сервісів. Cement ID стане ефективним інструментом боротьби з контрафактною продукцією, яка залишається серйозною проблемою для українського ринку. За даними асоціації «Укрцемент», частка контрафактного цементу на внутрішньому ринку сягає 10-15%, що негативно впливає на якість будівництва та репутацію українських виробників [164]. Запровадження системи Cement ID дозволить знизити цей показник, сприяючи зростанню довіри до легальних виробників. Приклад Японії, де аналогічна система ідентифікації товарів значно зменшила обсяг підробок у будівельному секторі, свідчить про ефективність цього підходу.

Третім аспектом є стандартизація процесів контролю якості. Україна повинна адаптувати свої методи випробування цементу до вимог міжнародних стандартів, таких як EN 196-3, які регламентують процедури перевірки фізичних і хімічних властивостей цементу, включаючи час тужавлення та стабільність [56]. Одним із рішень є впровадження автоматизованих лабораторій, які дозволяють мінімізувати вплив людського фактора на результати тестів і підвищити точність перевірок. У Німеччині, наприклад, такі лабораторії стали стандартом у виробництві цементу, забезпечуючи високу якість продукції та відповідність міжнародним вимогам. Крім того, важливо запровадити систему незалежних аудитів для підприємств, які займаються виробництвом цементу. Регулярні перевірки незалежними організаціями забезпечать відповідність стандартам та зміцнять репутацію українських виробників на міжнародній арені. Досвід Німеччини та Франції показує, що незалежні аудити значно підвищують довіру до продукції та сприяють визнанню національних стандартів іншими країнами.

Таким чином, модернізація системи сертифікації та контролю якості є ключовим кроком для забезпечення сталого розвитку цементної галузі України. Автоматизація сертифікаційних процедур, впровадження Cement ID та стандартизація процесів контролю якості дозволять підвищити конкурентоспроможність українського цементу, забезпечити його відповідність міжнародним стандартам та зміцнити позиції України на світовому ринку [163]. Ці

заходи сприятимуть створенню прозорої, інноваційної та надійної системи сертифікації, яка відповідатиме сучасним викликам. Реформування логістичного регулювання цементної галузі України є необхідним кроком для підвищення ефективності транспортування, збереження якості продукції та зниження витрат на перевезення. Логістика відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування галузі, оскільки цемент, як будівельний матеріал, є об'ємним і чутливим до умов зберігання та транспортування.

Наразі в Україні існує низка проблем, пов'язаних із відсутністю технічних регламентів для спеціалізованого транспорту, застарілою інфраструктурою та неефективною системою управління логістичними потоками. Для їх вирішення потрібне впровадження сучасних стандартів транспортування, інвестиції в розбудову інфраструктури та створення ефективних логістичних механізмів. Одним із ключових завдань реформування є розробка та впровадження стандартів транспортування цементу. Чинне законодавство України не містить чітких вимог до транспорту, що використовується для перевезення цементу, а також до умов його зберігання під час транспортування. Відсутність таких регламентів створює ризики втрати якості продукції через вологість, механічні пошкодження або змішування з іншими матеріалами. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити технічні регламенти, які б визначали вимоги до конструкції спеціалізованих цементовозів, їх технічного оснащення, а також до процесів завантаження, транспортування та вивантаження.

Важливим кроком є встановлення мінімальних стандартів для зберігання цементу під час перевезення, зокрема для забезпечення герметичності та захисту від вологи. Впровадження таких стандартів сприятиме збереженню якісних характеристик продукції, що, у свою чергу, дозволить підвищити довіру споживачів до українського цементу як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Крім того, стандартизація транспортування оптимізує логістичні витрати, зменшуючи втрати продукції та витрати на компенсацію збитків. Досвід США у цій сфері демонструє, що запровадження регламентованих вимог до

транспортування будівельних матеріалів зменшило втрати продукції на 25% і значно підвищило ефективність логістики [163].

Іншим важливим аспектом реформування є інвестиції в інфраструктуру. В Україні бракує спеціалізованих логістичних центрів для обробки та зберігання цементу, а портова і залізнична інфраструктура потребує суттєвої модернізації. Для забезпечення ефективної логістики необхідно створити мережу логістичних хабів, обладнаних сучасними системами для автоматизованого завантаження, зберігання та перевезення цементу. Ці хаби мають забезпечити оптимальну обробку продукції та сприяти скороченню часу доставки. Крім того, модернізація портів і залізничних вузлів є ключовим завданням. Потрібно оновити термінали для перевезення цементу, збільшити їх пропускну здатність і забезпечити відповідність сучасним міжнародним стандартам. Це дозволить значно підвищити швидкість перевезення продукції та зменшити витрати на логістику. Досвід Німеччини свідчить, що інвестиції у модернізацію залізничних вузлів та портів дозволили скоротити час транспортування на 20% і знизити витрати на 15% [165].

Впровадження реформ у сфері логістичного регулювання сприятиме не лише оптимізації транспортування цементу, а й забезпеченню стабільності галузі. Розробка технічних регламентів, створення спеціалізованих логістичних центрів і модернізація інфраструктури дозволять Україні досягти відповідності міжнародним стандартам, що сприятиме зміцненню позицій українських виробників на світовому ринку. Інтеграція позитивного досвіду інших країн у сфері логістики стане основою для розвитку цементної галузі та підвищення її конкурентоспроможності. Впровадження позитивного зарубіжного досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні стикається з низкою викликів, які уповільнюють темпи реформ і знижують їх ефективність. Ці виклики включають фінансові обмеження, недоліки нормативно-правової бази та інституційну слабкість, що разом створюють значні бар'єри для адаптації найкращих міжнародних практик.

Одним із ключових викликів є фінансові обмеження. Модернізація виробничих потужностей та впровадження екологічних технологій, таких як уловлювання та зберігання вуглецю (CCS) або перехід на альтернативне паливо, вимагають значних інвестицій. Висока вартість обладнання, програм з навчання персоналу та адаптації до міжнародних екологічних стандартів стає суттєвою проблемою для українських підприємств, більшість яких не мають достатнього фінансового ресурсу. Крім того, державні програми підтримки часто недофінансовані або обмежені в масштабах, що унеможлиблює їх ефективну реалізацію. Наприклад, згідно з даними Міністерства фінансів України, у 2023 році на програми модернізації промисловості було виділено лише 40% від необхідного бюджету, що значно ускладнило реалізацію запланованих заходів [166].

Другим значним викликом є недоліки нормативно-правової бази. Прогалини у законодавстві, які не враховують специфіку цементної галузі, уповільнюють імплементацію міжнародних стандартів і обмежують можливості для інтеграції українських підприємств до міжнародних ринків. Наприклад, відсутність чітких регламентів щодо транспортування цементу або використання вторинної сировини створює юридичні невизначеності, які заважають інвесторам і підприємцям розпочати впровадження сучасних технологій. Крім того, недостатній рівень співпраці між органами влади та бізнесом призводить до відсутності узгоджених стратегій та уповільнює процес адаптації законодавства. Відсутність ефективного діалогу між сторонами заважає створенню сприятливого середовища для впровадження інновацій. Інституційна слабкість також залишається важливим бар'єром. Недостатній кадровий потенціал у державних органах, що відповідають за впровадження реформ, ускладнює реалізацію навіть найбільш нагальних змін. Брак спеціалізованих фахівців, які мають знання у сфері міжнародних стандартів та технічного регулювання, призводить до затримок у підготовці необхідних нормативно-правових актів та моніторингу їх виконання. Крім того, відсутність ефективного механізму контролю за дотриманням екологічних і технічних вимог сприяє поширенню порушень і знижує якість правозастосування. Як свідчить

аналіз Рахункової палати, близько 30% порушень у промисловому секторі пов'язані з недоліками у системі державного нагляду.

Таким чином, успішне впровадження позитивного зарубіжного досвіду вимагає подолання низки викликів, що стоять перед цементною галуззю України. Фінансові обмеження потребують створення програм пільгового фінансування для модернізації виробництва, тоді як недоліки нормативно-правової бази можна усунути через гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами. Інституційна слабкість вимагає підвищення кваліфікації кадрів і створення ефективних механізмів моніторингу та контролю. Подолання цих бар'єрів стане запорукою успішної інтеграції української цементної галузі у глобальний ринок та забезпечення її сталого розвитку. Для ефективного впровадження позитивного зарубіжного досвіду в адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні необхідно вжити комплексні заходи, які охоплюють усі ключові аспекти галузі. Сформульовані рекомендації включають розробку дорожньої карти реформ, мобілізацію ресурсів та інституційне зміцнення, що забезпечить гармонійне впровадження міжнародних стандартів та підвищення ефективності галузі.

Одним із першочергових завдань є створення чіткої дорожньої карти реформ, яка стане основою для впровадження змін у галузі. Ця програма повинна включати основні пріоритети: гармонізацію національного законодавства з європейськими та міжнародними стандартами, вдосконалення екологічного регулювання та модернізацію процедур сертифікації, а саме: Пріоритет гармонізації законодавства. Включення до дорожньої карти адаптації положень Регламенту (EU) №305/2011, оновлення стандартів ДСТУ EN та впровадження процедур відповідності продукції стандартам CE [55]. Це дозволить забезпечити відповідність продукції міжнародним вимогам і спростити доступ українських виробників до ринків ЄС; Удосконалення екологічного регулювання. Запровадження обов'язкового моніторингу викидів CO₂ відповідно до вимог Директиви 2003/87/ЄС (EU ETS) та створення нормативної бази для використання альтернативного палива [167]. Ці

заходи сприятимуть зниженню впливу цементної галузі на навколишнє середовище; Модернізація сертифікаційних процедур. Автоматизація процесів сертифікації через створення цифрової платформи, що інтегрує бази даних сертифікатів із системами митних служб. Це зменшить час та витрати на сертифікацію, зробить процедури прозорими й підвищить довіру споживачів до продукції.

Для реалізації реформ необхідно забезпечити фінансову підтримку як з боку держави, так і через залучення міжнародної технічної допомоги. Мобілізація ресурсів стане фундаментом для виконання всіх запланованих заходів, які передбачають: Залучення міжнародної технічної допомоги. Партнерство з міжнародними фінансовими установами, такими як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) або Світовий банк, дозволить отримати фінансування для проектів модернізації виробництва та впровадження екологічних технологій. Також важливо використовувати грантові програми ЄС, спрямовані на підтримку сталого розвитку промисловості; Запровадження державних грантів. Надання фінансових стимулів підприємствам, які впроваджують інновації, сприятиме модернізації виробництва. Наприклад, гранти на встановлення технологій уловлювання вуглецю (CCS) або перехід на альтернативне паливо дозволять знизити енерговитрати та зменшити екологічний вплив.

Ефективне впровадження реформ неможливе без створення надійної інституційної бази, яка забезпечить реалізацію змін, контроль за їх виконанням та підвищення обізнаності серед усіх учасників галузі, для цього необхідно: Навчання державних службовців та бізнесу. Підготовка кадрів, які будуть відповідальні за впровадження реформ, є критично важливою. Проведення навчальних програм та семінарів для державних службовців сприятиме розумінню нових стандартів і механізмів правового регулювання. Паралельно необхідно інформувати бізнес про переваги адаптації до міжнародних стандартів та надавати рекомендації щодо оптимізації виробничих процесів; Створення спеціалізованих структур. Важливо створити органи або підрозділи, які координуватимуть процеси реформування. Ці

структури мають відповідати за розробку нормативних документів, моніторинг виконання стандартів та забезпечення ефективної співпраці між державою, бізнесом та міжнародними партнерами.

Рекомендації щодо впровадження позитивного зарубіжного досвіду мають бути реалізовані через системний підхід, що поєднує розробку дорожньої карти реформ, фінансову підтримку та інституційне зміцнення. Гармонізація законодавства, мобілізація ресурсів та створення ефективної інституційної інфраструктури дозволять подолати існуючі бар'єри, інтегрувати українську цементну галузь до міжнародного ринку та забезпечити її сталий розвиток. Важливим фактором удосконалення нормативно-правового регулювання цементної галузі буде регулювання, систематизація та узагальнення норм, що встановлюють правила поведінки (відносини між суб'єктами) в цементній галузі; положення що встановлюють відповідальність за правопорушення в цементній галузі; норми які регулюють дії державних органів влади (здійснення нагляду та контролю за дотриманням законодавства в цементній галузі).

Треба констатувати, що сучасний стан нормативно-правового забезпечення стосовно запобіганню правопорушень в цементній галузі є недосконалим. Також відсутня концепція законодавчої бази, яка має передбачити організацію та функціонування заходів боротьби з правопорушеннями, невизначеності правового статусу суб'єктів – виробників цементу, не на належному рівні здійснюється координація та взаємодія правоохоронних структур та контролюючих органів. Відповідно до цього необхідно на державному рівні провести заходи щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення цементної галузі: здійснити адаптацію системи нормативно-правового забезпечення цементної галузі у відповідності з нормами міжнародного права; прийняти відповідні заходи по стандартизації норм реалізації будівельних робіт та забезпечення якості цементу до рівня міжнародних стандартів; удосконалити нормативно-правову базу для забезпечення інноваційного розвитку цементної галузі; вирішити проблеми нормативно-правового регулювання через усунення законодавчих колізій;

розробити нові та вдосконалити існуючі норми з метою запобігання правопорушень у виробництві і обігу цементу; розробити окремий закон, що має більш повноцінно забезпечити діяльність і регулювання відносин в цементній галузі.

Висновки до розділу 3

Запозичення досвіду стосовно державного контролю у виробництві цементу таких країн Німеччина, Сполучені штати Америки, Китайська народна республіка, Австрія, слід врахувати і Україні у зазначеній галузі публічного адміністрування. Крім того, надзвичайно важливим, в контексті євроінтеграційних намагань України, є врахування досвіду у цій сфері держав ЄС. Таким чином система контролюючих державних органів у виробництві цементу в зарубіжних країнах є важливим та ключовим інститутом державного управління. Враховуючи той факт, що Україна знаходиться на шляху вступу до Європейського Союзу, вказані методи та форми контрольної діяльності у екології, що застосовуються державами ЄС та спеціальними міжнародними органами, варто запозичити і Україні, передбачивши їх у діючому національному законодавстві.

Досвід Європейського Союзу, США, Японії, Індії та інших розвинених країн підтверджує, що ефективне адміністративно-правове регулювання цементної галузі базується на гармонізації законодавства, екологічному стимулюванні, модернізації технологій та створенні прозорих механізмів сертифікації. Урахування цих практик дозволяє значно підвищити якість продукції, розширити експортні можливості та забезпечити стійкий розвиток галузі.

Аналіз міжнародного досвіду показав, що успіхи країн залежать від системного підходу до реформування, а саме: гармонізація законодавства, у країнах ЄС регулювання виробництва та обігу цементу ґрунтується на єдиній правовій базі, зокрема Регламенті (EU) №305/2011, який встановлює обов'язкові вимоги до якості будівельних матеріалів та спрощує доступ до міжнародних ринків. Інтеграція положень цього Регламенту до українського законодавства створить передумови для прозорості сертифікації та підвищення

конкурентоспроможності українських виробників; екологічне стимулювання тобто впровадження системи торгівлі квотами на викиди CO₂ (EU ETS), використання альтернативного палива і вторинної сировини демонструють ефективність таких підходів у зниженні екологічного навантаження. Запровадження подібних механізмів в Україні сприятиме зменшенню викидів та виконанню міжнародних зобов'язань; технологічна модернізація, а саме застосування автоматизованих сертифікаційних платформ та інноваційних технологій, як-от уловлювання та зберігання вуглецю (CCS), дозволяє підвищити ефективність виробництва, мінімізувати екологічні ризики та забезпечити прозорість ринку; логістичне регулювання, реформування транспортної інфраструктури, впровадження стандартів для перевезення цементу та створення логістичних центрів сприяють оптимізації витрат та покращенню якості продукції.

Україна перебуваючи на шляху модернізації економіки та гармонізації законодавства з європейськими стандартами, має всі можливості для інтеграції міжнародного досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання цементної галузі, зокрема: Інтеграція положень Регламенту (EU) №305/2011 та адаптація стандартів ДСТУ EN до вимог CE створять умови для виходу української продукції на європейський ринок; запровадження екологічного стимулювання через систему квот на викиди, податкові пільги та державні субсидії сприятиме зниженню впливу галузі на довкілля; модернізація сертифікаційних процедур шляхом створення цифрових платформ та автоматизації процесів забезпечить прозорість і прискорить процес сертифікації; залучення міжнародної технічної допомоги дозволить фінансувати модернізацію виробництва, впровадження екологічних інновацій та інституційне зміцнення галузі.

Таким чином, запропоновані заходи сприятимуть створенню ефективної нормативно-правової бази, що відповідатиме сучасним міжнародним стандартам. Впровадження інноваційних підходів, екологічної відповідальності та інтеграції з глобальними ринками забезпечить сталий розвиток цементної галузі України та сприятиме зміцненню її позицій на міжнародній арені.

ВИСНОВК

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. Проаналізовані та критично оцінені напрацювання вітчизняних науковців, національне законодавство та законодавство європейських та інших держав, щодо зазначеної вище тематики, що, в свою чергу, виявило проблемні моменти адміністративно-правового регулювання в цементній галузі. На підставі цього запропоновано комплексне вирішення встановлених проблем, визначені шляхи удосконалення адміністративно-правового законодавства. Сформульовано низку висновків та пропозицій, що спрямовані на вирішення завдань дослідження. Основні з них такі:

1. Чинна нормативно-правова база включає визначальні закони, регламенти та стандарти, які регулюють виробництво і реалізацію будівельних матеріалів, зокрема цементу. Основу такої діяльності становить Закон України «Про технічне регулювання», в якому визначено принципи встановлення технічних регламентів і стандартів, а також гармонізовані національні стандарти (ДСТУ EN 197-1:2015 та ДСТУ EN 196-3:2022), які відповідають вимогам ЄС. Однак, незважаючи на поступову інтеграцію з міжнародними нормами, низка прогалин у законодавстві уповільнює процес адаптації галузі до сучасних економічних і екологічних викликів. Зокрема, відсутність уніфікованих підходів до сертифікації продукції та регулювання логістичних процесів є бар'єрами для підвищення ефективності ринку цементу. За результатами проведеного аналізу встановлено необхідність посилення контролю за якістю продукції, вдосконалення сертифікаційних процедур та активізації гармонізації українських нормативів із європейськими стандартами.

2. Аналіз особливостей адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в умовах воєнного стану показав, що кризові

обставини вимагають адаптації нормативно-правової бази для забезпечення стабільності роботи цементної галузі. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» зобов'язує підприємства цементної промисловості забезпечувати виконання державних замовлень у пріоритетному порядку, зокрема для відновлення інфраструктури. Крім того, впроваджено спрощені процедури публічних закупівель, передбачені Законом України «Про публічні закупівлі», що дозволяють прискорити процес забезпечення будівельними матеріалами. Постанови Кабінету Міністрів України встановлюють особливі умови для отримання дозволів і ліцензій, що сприяє підтримці підприємств у період кризи.

3. Встановлено і розкрито поняття цементу та яку роль він відіграє у всіх галузях економіки та будівництві. Розглянуто історію виникнення і еволюції цементу у світі взагалі та в Україні зокрема. Досліджено сучасний етап розвитку цементної галузі України. Встановлено причини, які привели до скорочення внутрішнього попиту, а відповідно, і до зменшення обсягів виробництва цементу. З точки зору міжнародної торгівлі, Україна не є великим гравцем на цьому ринку, відповідно до цього не може впливати на ціни і обсяги міжнародної торгівлі цементом з метою подолання обмеженості внутрішнього ринку. Цементна галузь є однією з важливих галузей у будівництві та відновленні житлової та промислової інфраструктури, яка зазнала величезних збитків і руйнувань під час повномасштабної агресії. Крім того, виробництво бетону спрямовується на будівництво фортифікаційних споруд.

4. Встановлені певні проблеми, які негативно впливають на виробництво цементу, а саме: необхідність значних фінансових інвестицій у модернізацію виробництва, велика собівартість виробництва цементу і тривалий час на окупність фінансових затрат. Світові компанії мають відповідні фінансові можливості і здатні робити інвестиції в існуючі і перспективні підприємства в інших країнах, особливо там, де є перспективи для будівництва. На жаль, Україна не входить в поле зору цих компаній через ряд причин, насамперед, бойові дії, а також непривабливість інвестиційного бізнесу тощо. Отже, до проблем в діяльності

виробництва цементу в сучасних умовах слід віднести: залежність виробництва від ресурсного забезпечення, що впливає на збут продукції, ціну та якість; на збільшення виробництва цементу мали негативний вплив проведення антитерористичної операції та повномасштабне вторгнення; залежність розвитку цементного виробництва від стану будівельної галузі в цілому (зниження обсягів будівництва призвело до швидкого падіння обсягів реалізації продукції); значне екологічне навантаження виробництва цементу; енергомісткість виробництва цементу та пов'язана з цим висока енергомісткість відходів; значна доля транспортних витрат у системі собівартості готової продукції. З точки зору суб'єктів міжнародної торгівлі і виробників цементу Україна не є конкурентоздатним суб'єктом, саме через це вона не має впливу на формування цін і обсяги міжнародної торгівлі цементом; міжнародні інвестори не розглядають Україну як перспективну державу, в яку можна вкладати кошти без відповідних ризиків. Всі виявлені недоліки і проблеми які існують в сучасних умовах в цементній галузі мають спонукати державу на прийняття ефективних рішень стосовно привабливості бізнесової діяльності та її стимулювання шляхом впровадження нових нормативно-правових документів.

5. Встановлено, що адміністративно-правове регулювання виробництва та обігу цементу в Україні відіграє вирішальну роль для забезпечення стабільності та прогресу цієї стратегічної галузі. Цементна індустрія, будучи основою будівельного сектору, впливає на економічне зростання країни та реалізацію значних інфраструктурних проектів. Однак, у контексті глобалізації, галузь стикається з низкою викликів, зокрема необхідністю відповідності міжнародним стандартам та правилам СОТ, що вимагає гнучкого та виваженого підходу до регулювання. Важливим є також захист вітчизняного ринку від недобросовісної конкуренції та впровадження екологічних норм, які забезпечать сталий розвиток галузі. Таким чином, адекватне адміністративно-правове регулювання має враховувати всі ці аспекти, гармонізуючи національні політики з глобальними тенденціями та вимогами для забезпечення динамічного та сталого розвитку

цементної галузі в Україні. Проте здійснений аналіз вітчизняної нормативно-правової бази та літературних джерел свідчить про відсутність спеціальної уваги до державного регулювання розвитку цементної галузі і стимулювання її зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Для цього необхідно розробити та впровадити ефективні механізми податкової, митної, інвестиційної політики, дотримуватись стандартів якості та екологічних норм, що буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва цементу, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

6. Необхідність удосконалення національного законодавства для забезпечення прозорості, справедливості та ефективності регулювання передбачає перегляд та адаптацію законів, що регулюють економічну конкуренцію, митну політику, захист вітчизняного виробництва та екологічні стандарти. Для забезпечення ефективного управління діяльністю цементних підприємств в сучасних умовах, слід враховувати наступні особливості та проблеми їх функціонування у цементній галузі: залежність функціонування та розвитку цементного виробництва від стану та динаміки будівельної галузі; олігополізоване виробництво цементу, що вимагає значних капіталовкладень для входження в галузь; домінування іноземних інвестицій у структурі капіталу вітчизняних підприємств (при цьому незначне фінансування оновлення застарілих виробничих потужностей через існування чіткого розподілу ринку та відсутність в поглядах інвесторів перспектив значного зростання внутрішнього ринку); непомірне екологічне навантаження при виробництві цементу (залежність від енергетичних ресурсів); велика доля транспортних витрат, яка входить у собівартість виробництва цементу; проблеми, пов'язанні з регулюванням цін державою імпортованого цементу за цінами нижчими від внутрішнього виробника. З метою здійснення ефективного управління збитковими підприємствами у цементній галузі необхідно ввести в дію антикризову систему управління. Вона має оцінювати ризики в діяльності підприємств та здійснювати відповідні заходи, спрямовані на їх зменшення або їх уникнення. Такий підхід стосовно формування

системи управління має сприяти адміністративно-управлінському персоналу підприємств цементної галузі забезпечити прийняття оперативних та ефективних рішень щодо принципів та механізмів їх управління. Зрештою все зазначене має забезпечити ефективну розробку програми антикризових дій і здійснювати рефлексивний вплив на персонал підприємств та прийняття ними рішень, вигідних підприємству. Діючі законодавчі акти, зокрема Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інші, закладають основи для функціонування галузі, проте вимагають удосконалення для відповідності сучасним викликам. Національні стандарти, такі як ДСТУ EN 197-1:2015 та ДСТУ EN 196-3:2015, виступають ключовими інструментами для забезпечення високої якості продукції та її конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Гармонізація цих стандартів із європейськими технічними регламентами, зокрема Регламентом (EU) № 305/2011, є важливим напрямом для інтеграції українських виробників до глобальних ринків. Впровадження цих норм сприяє адаптації галузі до міжнародних екологічних і технічних стандартів, забезпечуючи зростання її конкурентоспроможності.

7. Аналіз нормативно-правової бази адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні показав наявність юридичних прогалин. Це стосується відсутності чітких стандартів для транспортування цементу, недостатнього регулювання екологічного моніторингу, проблем із сертифікацією та неврегульованістю експорту й імпорту продукції. Особливо гостро стоїть питання забезпечення екологічних вимог, які наразі недостатньо інтегровані до національного законодавства, що обмежує доступ до екологічно вимогливих ринків, таких як ЄС. Тож імплементація міжнародних механізмів, таких як система торгівлі викидами EU ETS, стане важливим етапом реформування, забезпечуючи, як зменшення екологічного впливу галузі, так і економічні стимули для підприємств. Окрім того, потребує вдосконалення система правового регулювання сертифікації, що має враховувати цифрові платформи та

уніфіковані методики перевірки, які гарантуватимуть прозорість і швидкість процедур. Таким чином, удосконалення адміністративно-правового регулювання цементної галузі є необхідною умовою для забезпечення її стійкого розвитку. Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, інтеграція екологічних норм і модернізація правових механізмів контролю та сертифікації сприятимуть підвищенню ефективності функціонування галузі, зменшенню екологічного впливу та зростанню конкурентоспроможності продукції на глобальному ринку. Запровадження гармонізованих стандартів також підвищує прозорість роботи виробників і сприяє створенню єдиних умов для оцінки відповідності продукції. Це є особливо важливим у контексті виконання зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає поступову інтеграцію українського законодавства до європейського. Гармонізація стандартів також полегшує впровадження сучасних технологій у виробництво цементу, зокрема інноваційних методів зниження викидів CO₂ та використання вторинної сировини. Процес адаптації законодавства до положень Регламенту вимагає модернізації правового поля та запровадження сучасних процедур контролю якості. Одним із важливих кроків у цьому напрямку є створення електронної бази даних сертифікатів відповідності, що сприяє прозорості процесів сертифікації. Крім того, забезпечується визнання українських сертифікатів в ЄС, що полегшує експорт продукції. Впровадження вимог Регламенту стимулює інвестиції у виробництво, оскільки підприємства змушені оновлювати свої технології для відповідності новим стандартам. Вимоги щодо маркування CE забезпечують високий рівень довіри до продукції, що є важливим фактором для іноземних партнерів. Дотримання технічних умов, установлених регламентом, дозволяє українським підприємствам розширювати ринки збуту, зменшувати адміністративні бар'єри та забезпечувати стійке економічне зростання. Водночас, цей процес вимагає значних зусиль від національних виробників, адже відповідність європейським стандартам потребує впровадження новітніх технологій, оптимізації виробничих процесів і підвищення рівня екологічної відповідальності. Важливою складовою правового

регулювання є обов'язковість розробки та впровадження екологічних програм для підприємств цементної промисловості. Відповідно до статей закону, підприємства мають забезпечувати постійний моніторинг своїх викидів, а також проводити регулярну екологічну оцінку своїх виробничих процесів. Дані моніторингу зобов'язані подаватися до державних органів, які здійснюють нагляд за дотриманням екологічного законодавства. У сучасних умовах важливою складовою екологічного регулювання є гармонізація українського законодавства із європейськими екологічними стандартами. Зокрема, зобов'язання, передбачені Директивою ЄС 2003/87/ЄС щодо торгівлі викидами, передбачають поступове впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів CO₂ для підприємств цементної галузі. Інтеграція України до цієї системи сприятиме зменшенню вуглецевого сліду продукції та її відповідності міжнародним стандартам. Інтеграція українських підприємств до системи EU ETS є необхідною через зобов'язання України в рамках Паризької угоди та Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Участь у EU ETS створює як виклики, так і можливості для українських підприємств. З одного боку, система передбачає жорсткі обмеження на викиди, що вимагає значних інвестицій у модернізацію виробництва. Зокрема, цементні заводи повинні будуть впроваджувати енергоефективні технології, переходити на альтернативні види палива, такі як біомаса, та використовувати системи уловлювання та зберігання вуглецю (CCS). Такі заходи потребують значних витрат, але водночас забезпечують довгострокову економію ресурсів і зменшують вплив на довкілля. З іншого боку, участь у EU ETS відкриває нові економічні перспективи для підприємств. Зокрема, невикористані квоти на викиди можуть бути продані іншим учасникам системи, що створює додаткове джерело доходів для підприємств, які впроваджують екологічно чисті технології. Крім того, підприємства, які відповідають високим екологічним стандартам, отримують конкурентну перевагу на міжнародних ринках, де споживачі все більше орієнтуються на екологічно чисту продукцію. Для успішного впровадження EU ETS в Україні необхідно створити правову базу, що відповідає європейським

стандартам. Це включає розробку національного плану розподілу квот, запровадження обов'язкових правил звітності та верифікації даних, а також створення інституційної структури для адміністрування системи. Крім того, важливо забезпечити підтримку підприємств на етапі адаптації, зокрема через запровадження податкових пільг, грантових програм і доступу до міжнародного фінансування для впровадження екологічних інновацій. Суттєвим бар'єром для експорту цементу є складність та тривалість митних процедур. Високий рівень бюрократизації, дублювання перевірок та відсутність інтегрованих електронних систем створюють значні перешкоди для підприємств. Зокрема, процес отримання дозвільних документів та проходження митного оформлення часто супроводжується затримками, що негативно впливає на виконання контрактних зобов'язань перед іноземними партнерами. Для усунення цих бар'єрів необхідно здійснити кілька стратегічних кроків. По-перше, це інтеграція національної системи митного оформлення з міжнародними електронними платформами, такими як New Computerised Transit System (NCTS), яка вже впроваджується в Україні у рамках адаптації до норм ЄС. Така система дозволяє значно скоротити час оформлення вантажів, забезпечити прозорість операцій та мінімізувати ризики корупції. По-друге, запровадження спрощених процедур для експортерів, які відповідають критеріям доброчесності та високих стандартів якості. Наприклад, у межах програми Authorised Economic Operator (AEO) підприємства, які дотримуються законодавства, можуть отримувати спрощений доступ до митних процедур. Це дозволяє скоротити витрати часу та ресурсів на проходження митного контролю. Перспективним напрямом є створення спеціалізованих експортних зон або кластерів, де підприємства цементної галузі могли б користуватися пільговими умовами для митного оформлення. Це може включати зниження тарифів, спрощення адміністративних процедур та доступ до інфраструктури для зберігання і транспортування продукції. Важливо також враховувати вплив митних бар'єрів на конкурентоспроможність української продукції на міжнародних ринках. Порівняно з європейськими виробниками, які працюють у більш ліберальному

правовому середовищі, українські експортери змушені витратити більше часу та ресурсів на подолання адміністративних перешкод. Тому гармонізація митного регулювання з європейськими стандартами має стати ключовим пріоритетом державної політики. Ефективне правозастосування у сфері виробництва та обігу цементу базується на добре структурованій інституційній системі, взаємодії з бізнесом і міжнародному співробітництві. Такий підхід забезпечує баланс між дотриманням законодавчих вимог, стимулюванням розвитку галузі та інтеграцією у міжнародні ринки.

8. Аналіз міжнародного досвіду показав, що успіхи країн залежать від системного підходу до реформування, зокрема гармонізація законодавства. У країнах ЄС регулювання виробництва та обігу цементу ґрунтується на єдиній правовій базі, зокрема Регламенті (EU) №305/2011, який встановлює обов'язкові вимоги до якості будівельних матеріалів та спрощує доступ до міжнародних ринків. Інтеграція положень цього Регламенту до українського законодавства створить передумови для прозорості сертифікації та підвищення конкурентоспроможності українських виробників. Екологічне стимулювання. Приклади впровадження системи торгівлі квотами на викиди CO₂ (EU ETS), використання альтернативного палива і вторинної сировини демонструють ефективність таких підходів у зниженні екологічного навантаження. Запровадження подібних механізмів в Україні сприятиме зменшенню викидів та виконанню міжнародних зобов'язань. Технологічна модернізація. Застосування автоматизованих сертифікаційних платформ та інноваційних технологій, як-от уловлювання та зберігання вуглецю (CCS), дозволяє підвищити ефективність виробництва, мінімізувати екологічні ризики та забезпечити прозорість ринку. Логістичне регулювання. Реформування транспортної інфраструктури, впровадження стандартів для перевезення цементу та створення логістичних центрів сприяють оптимізації витрат та покращенню якості продукції. Україна, перебуваючи на шляху модернізації економіки та гармонізації законодавства з європейськими стандартами, має всі можливості для інтеграції міжнародного

досвіду у сфері адміністративно-правового регулювання цементної галузі. Зокрема: Інтеграція положень Регламенту (EU) №305/2011 та адаптація стандартів ДСТУ EN до вимог СЕ створять умови для виходу української продукції на європейський ринок. Запровадження екологічного стимулювання через систему квот на викиди, податкові пільги та державні субсидії сприятимуть зниженню впливу галузі на довкілля. Модернізація сертифікаційних процедур шляхом створення цифрових платформ та автоматизації процесів забезпечить прозорість і прискорить процес сертифікації. Залучення міжнародної технічної допомоги дозволить фінансувати модернізацію виробництва, впровадження екологічних інновацій та інституційне зміцнення галузі. Таким чином, запропоновані заходи сприятимуть створенню ефективної нормативно-правової бази, що відповідатиме сучасним міжнародним стандартам. Впровадження інноваційних підходів, екологічної відповідальності та інтеграції з глобальними ринками забезпечить сталий розвиток цементної галузі України та сприятиме зміцненню її позицій на міжнародній арені.

9. Рекомендації дослідження можуть бути впроваджені в роботу Міністерства економіки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, а також у діяльність асоціації «Укрцемент» для підвищення конкурентоспроможності галузі. Очікуваними формами реалізації результатів є внесення змін до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про технічне регулювання», а також розробка та впровадження підзаконних нормативно-правових актів для інтеграції українського цементного ринку до міжнародних економічних систем. Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у визначенні шляхів удосконалення законодавчої бази, запровадженні ефективних механізмів правозастосування та стимулюванні інновацій для підвищення екологічної стійкості та конкурентоспроможності галузі. Результати роботи можуть бути використані для розробки програм модернізації, адаптації до стандартів ЄС та забезпечення сталого розвитку галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / за заг. ред. Р. А. Шмига, Львів : 2010. 207 с.
2. Історія становлення цементної галузі в Україні. URL: <https://ukrcement.com.ua/novini/informatsiya/767-istoriia-stanovlennia-tsementnoi-haluzi-v-ukraini-1.html>
3. Про власність : Закон України від 07.02.1991 р. № 697-ХІІ : Закон втратив чинність на підставі Закону № 997- V від 27.04.2007 р.
4. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України : Закон України від 27.04. 2007 р. № 997 - V : станом на 20 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-16#Text> (дата звернення 20.04.2024).
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96ВР: Дата оновлення: 01.01.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 21.04.2024 року).
6. Економічна статистика. Економічна діяльність. Будівництво [Електронний ресурс]: офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.04.2024 року).
7. Економічна статистика. Ціни офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.04.2024 року).
8. Оплачко О.І. Проблеми та перспективи управління діяльністю підприємств цементної промисловості в сучасних умовах. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія економічні науки. 2018. № 4 (84). С. 119-131.
9. CEMBUREAU, the European cement association [Electronic resource]. URL : <https://sembureau.eu>. (дата звернення: 10.05.2024).

10. Statista, the portal for statistics [Electronic resource]. URL : <https://www.statista.com>. (дата звернення: 10.05.2024).
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 8.05.2024).
12. Офіційний сайт Асоціації виробників цементу України «Укрцемент». URL: <http://www.ukrcement.com.ua>. (дата звернення: 10.05.2024).
13. Schnejder M. Technology developments in the cement industry. Cement International. 2015. № 1. P. 2-12.
14. Про внесення зміни до переліку товарів, заборонених до ввезення на митну територію України, що походять з Російської Федерації : Постанова Каб. Міністрів України від 29.08.2018 р. № 670. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 10.05.2024). (На даний час втратила чинність).
15. Лопатьєв П. С. Прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Краматорськ, 2015. 20 с.
16. Топольницька Т. Б. Особливості функціонування цементної галузі України в сучасних умовах. Молодий вчений. 2017. № 4 (44). С. 776-779.
17. Турецький цемент на українському ринку: що вибере Україна – підтримати власного або турецького виробника цементу? URL: <https://gazobeton.org/uk/node/778> (дата звернення: 10.05.2024).
18. Скільський Р. URL: <https://gazobeton.org/uk/node/778> (дата звернення: 10.05.2024).
19. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 р. № 3153-IX: станом на 10 травня 2024 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T233153?an=1> (дата звернення: 10.05.2024)
20. Герасимова О URL: <https://gazobeton.org/uk/node/778> (дата звернення: 12.05.2024).

21. World Cement Production Statistics by Country [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statsmonkey.com/table/1355-world-cement-production-statistics-by-country.php>. (дата звернення: 12.05.2024).
22. Качур П. Цементна галузь: сучасний стан та перспективи. Інтерв'ю Головою Асоціації виробників цементу України «Укрцемент» журналу PROF BUILD. 26 червня 2019 р. URL: <https://www.profbuild.in.ua/uk/intervyu-2/1371-tsementna-galuz-suchasnij-stan-ta-perspektivi> (дата звернення 21.04.2024 року).
23. Внесок цементної галузі у розбудову України у 2021 році. URL: <https://ukrcement.com.ua/novini/695-vnesok-tsementnoi-haluzi-u-rozbudovu-ukrainy-u-2021-rotsi.html> (дата звернення 21.04.2024 року).
24. Про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 27.08.2021 № АД-499/2021/4411-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003324-23>. (дата звернення 21.04.2024 року).
25. Про внесення змін до рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 27.08.2021 № АД-499/2021/4411-03 : повідомлення від 02.08.23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003324-23>. (дата звернення 21.04.2024 року).
26. Перспективи декарбонізації цементної промисловості. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/08-08-22> (дата звернення 21.04.2024 року).
27. Національний стандарт України Б В.2.7-46:2010 «Цемент загальнобудувельного призначення» Сервіс документів Будстандарт Online URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=26841.
28. Висновок за Результатами Ukrainian Business Award: ТОП-8 Цементних Заводів України. URL: [<https://uba.top/cement-plants/>].
29. Деякі питання підвищення обороноздатності держави на період воєнного стану в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня

2023 р. № 1415. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP231415> (дата звернення 22.04.2024 року).

30. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/510216_764404 (дата звернення 23.04.2024 року).

31. У 2023 році Україна експортувала понад 1 млн тонн цементу – Minprom. URL: <https://minprom.ua/news/312228.html/> (дата звернення 22.05.2024 року).

32. Пацюк О. Д. Проблеми адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні. *Правові засади здійснення публічної влади* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., присвячена 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, м. Хмельницький, 31 березня 2023 р. / Хмельницьк. ун-т управл. та права ім. Леоніда Юзькова, 2023. С. 422.

33. Озейчук А. Тенденції будівельного ринку України під час воєнного стану. URL: https://propertytimes.com.ua/blogs/andriy_ozeychuk/tendentsiyi_budivelnogo_rinku_ukrayini_pid_chas_voennogo_stanu (дата звернення 23.04.2024 року).

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій : Закон України від 29.07. 2022 р. № 2486-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2486-20#Text> (дата звернення 23.04.2024 року).

35. ДБН В.2.6-31:2021 Теплова ізоляція та енергоефективність будівель Наказ № 366 Про затвердження державних будівельних норм від 30.12.2021. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=98037 (дата звернення 23.04.2024 року).

36. Лопатьєв П.С. Прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Краматорськ, 2015. 21 с.
37. Пацюк О.Д. Особливості адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал № 2 (2024) Економіка. Фінанси. Право. 2024. № 2. С.53-56.
38. Топольницька Т. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/69.pdf (дата звернення: 21.01.2024).
39. Панасенко І.А. Розвиток виробництва будівельних матеріалів (кераміки та в'язучих) в Україні в 1950-1980 рр.: історичний екскурс. Вісник Національного технічного університету «ХПІ»: темат. вип.: Історія науки і техніки. 2009. № 29. С. 100–108.
40. Єрмолаєва Т. В., Лозо О. В. Актуальні напрями еколого-правової політики у сфері видобування надр. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7 С. 207-211.
41. Ігнатюк А. Галузева політика в системі державного регулювання економіки. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/41.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).
42. Лізунков І. Організація контролю викидів шкідливих речовин цементного заводу. URL: [https://www.mapiea.kntu.kr.ua/pdf/5\(36\)_I/22.pdf](https://www.mapiea.kntu.kr.ua/pdf/5(36)_I/22.pdf) (дата звернення: 21.01.2024).
43. Мосіюк С.І., Мосіюк І.П. Інституційні засади державного регулювання господарської діяльності. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2014. Вип. 200(1). С. 244–248.
44. Ikenberry, G. J. (2001). *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton University Press.

45. Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company.
46. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 21.04.2024).
47. Про Митний тариф України : Закон України від 19.10.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
48. Топольницька Т. Концептуальні положення вдосконалення регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/15.pdf (дата звернення: 21.01.2024).
49. Пацюк О.Д. Адміністративно-правове регулювання цементної галузі України в сучасних умовах. *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави* : тези доп. учасників XXVIII щорічної звітної наукової конференції науково педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, м. Хмельницький, 19 березня 2023 р. / Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С.97-98.
50. Гончар О.А. Ринок цементу в Україні. Фальсифікат, порушення та ризику для споживача. Журналістське розслідування. Журнал Prof Build 2023 р. URL: <https://profbuid.in.ua/uk/stati-2/3762-rinok-tsementu-v-ukrajini-falsifikat-porushennya-ta-riziki-dlya-spozhivacha-zhurnalistske-rozsliduvannya>.
51. Асоціація виробників цементу Україна «Укрцемент», «Памятка споживачу!» URL: <http://ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/41-pokupatelyu-info.html?highlight=WyJcdTA0MzEiLCJcdTA0MzIuMi43LTQ2IiwzMDEwLCJcdTA0MzEgXHUwNDMyLjIuNy00NiIsIlx1MDQzMSBcdTA0MzIuMi43LTQ2IDIwMTAiLCJcdTA0MzIuMi43LTQ2IDIwMTAiXQ==>.
52. Асоціація виробників цементу Україна «Укрцемент» URL: <http://ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/cement-id.html>.

53. Національний стандарт України ДСТУ 9183:2022 «Цементи. «Загальні технічні умови»». Сервіс документів Будстандарт Online URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=98249.

54. Пацюк О.Д. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез VI Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 85-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова 31 березня 2023 року. м. Хмельницький, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/pravovi_zasady_organizaciyi_ta_zdiysnennya_publichnoyi_vlady_2023.pdf.

55. ДСТУ Б EN 197-1:2015 Цемент. Частина 1. Склад, технічні умови та критерії відповідності для звичайних цементів (EN 197-1:2011, IDT). *БУДСТАНДАРТ Online – нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=63734 (дата звернення: 07.01.2025).

56. ДСТУ Б EN 196-3:2015 Методи випробування цементу. Частина 3. Визначення строків тужавлення та рівномірності зміни об'єму (EN 196-3:2005+A1:2008, IDT). *БУДСТАНДАРТ Online – нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=63729 (дата звернення: 07.01.2025).

57. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 7 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

58. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII : станом на 7 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

59. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII : станом на 15 листоп. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

60. Шмигаль Д. Пресконференція 4.03.2024. URL: <https://suspilne.media/697970-z-pocatku-roku-na-budivnictvo-fortifikacijnih-sporud-vidileno-20-mlrd-griven-smigal/> (дата звернення: 07.01.2025).

61. Якісний цемент для відбудови України. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/981290.html> (дата звернення: 07.01.2025).

62. Регламент (ЄС) № 305/2011 Європейського парламенту та Ради від 09.03.2011 року, що встановлює гармонізовані умови для розміщення на ринку будівельних виробів та скасовує Директиву Ради 89/106/ЄЕС. *БУДСТАНДАРТ Online – нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=59946 (дата звернення: 07.01.2025).

63. Директива 2003/87/ЄС від 13.10.2003 Про встановлення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у межах Союзу та внесення змін до Директиви Ради 96/61/ЄС. *БУДСТАНДАРТ Online – нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=60070 (дата звернення: 07.01.2025).

64. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 07.01.2025)..

65. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI : станом на 31 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

66. Про публічні закупівлі : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

67. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 : Постанова Каб. Міністрів України від 03.05.2022 № 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-2022-п#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

68. Постанова від 24.06.2022 № 722 Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану. *БУДСТАНДАРТ Online – нормативні документи будівельної галузі України.* URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=98239 (дата звернення: 07.01.2025).

69. Постанова № 650 від 19.06.2023 Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану. *ZakonOnline – Право знати!. Аналітично-правова система* *ZakonOnline.* URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/519391_754484 (дата звернення: 07.01.2025).

70. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76 : Постанова Каб. Міністрів України від 11.07.2023 № 743. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-2023-п#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

71. Європейські стандарти у виробництві цементу в Україні. Головна. URL: <https://ukrcement.com.ua/novini/informatsiya/848-yevropeiski-standarty-u-vyrobnytstvi-tsementu-v-ukraini.html> (дата звернення: 07.01.2025).

72. ДСТУ ISO 9001:2015 Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT). *БУДСТАНДАРТ Online – нормативні документи будівельної галузі України.* URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=64013 (дата звернення: 07.01.2025).

73. Цементна галузь: сучасний стан та перспективи – ProfBuild. *'Prof Build' – Всеукраїнський діловий інформаційно – аналітичний журнал про сучасному*

будівництві. URL: <https://profbuild.in.ua/uk/intervyu-2/1371-tsementna-galuz-suchasnij-stan-ta-perspektivi> (дата звернення: 07.01.2025).

74. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 169 : Постанова Каб. Міністрів України від 02.03.2022 № 176 : станом на 15 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2022-п#Text> ((дата звернення: 07.01.2025).

75. Система Cement ID на сайті ukrcement.com.ua. URL: <https://ukrcement.com.ua/spozhyvachu/cement-id> (дата звернення: 07.01.2025).

76. New Computerised Transit System (NCTS). *Taxation and Customs Union*. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/online-services/online-services-and-databases-customs/new-computerised-transit-system-ncts_en (date of access: 07.01.2025).

77. Асоціація виробників цементу «Укрцемент». URL: <https://ukrcement.com.ua/> (дата звернення: 07.01.2025).

78. Моніторинг ринку цементу в Україні. GfK Ukraine. URL: <https://www.gfk.com/uk-ua> (дата звернення: 07.01.2025).

79. Перелік національних стандартів, що ідентичні гармонізованим європейським. Quality Expert. URL: <https://qualityexpert.com.ua/news/701297-perelik-natsionalnykh-standartiv-shcho-identychni-harmonizovanym-yevropeyskym> (дата звернення: 07.01.2025).

80. Переваги цементобетонних доріг в Україні. Економічна оцінка до 2030 року. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org> (дата звернення: 07.01.2025).

81. Цементна галузь: сучасний стан та перспективи – ProfBuild. *'Prof Build'* – Всеукраїнський діловий інформаційно – аналітичний журнал про сучасному будівництві. URL: <https://profbuild.in.ua/uk/intervyu-2/1371-tsementna-galuz-suchasnij-stan-ta-perspektivi> (дата звернення: 07.01.2025).

82. Якісний цемент для відбудови України. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/981290.html> (дата звернення: 07.01.2025).

83. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

84. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII : станом на 7 верес. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

85. Прозоро (Prozorro) – державні публічні закупівлі на Zakupivli.pro. *Zakupivli.pro*.

URL: https://zakupivli.pro/?source_id=dz.google.search.konkurent.prozoroua.ad10.main&gad_source=1&gclid=CjwKCAiA9bq6BhAKEiwAH6bqoB7V9WCyuyHXuVlhac_pVU6rWWPW1QvQfOXGrwGR5boonRhMJXtsrRoCM74QAvD_BwE (дата звернення: 07.01.2025).

86. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 169 : Постанова Каб. Міністрів України від 02.03.2022 № 176 : станом на 15 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2022-п#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

87. Лютіков П.С., Легеза П.О. Аналіз зарубіжного досвіду здійснення державного контролю в галузі чорної металургії (адміністративно-правові засади фінансового та екологічного контролю). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 1. С. 362-365. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/issue/view/16556> (дата звернення: 28.02.2025).

88. Офіційний сайт Служби внутрішніх доходів США. URL: <http://www.irs.gov/irs/article/0,,id=96387,00.h> (дата звернення: 28.02.2025).

89. Уряд ФРН погодив проєкт реформи оподаткування концернів. Податки та бізнес. Електронне видання. 2007. № 11 (410). URL: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_36_aId_412231.html. (дата звернення: 28.02.2025).

90. Сашичев В.В. Досвід організації податкових перевірок в Германії та деякі проблеми удосконалення процедур податкового контролю». Податковий вісник. 1997 № 10. URL: <http://www.nalvest.com/books/1-free/10.html?p=>. (дата звернення: 28.02.2025).

91. Гальмування по китайські. URL: <http://www.metaltorg.ru/analytics/black/index.php?id=261>. (дата звернення: 28.02.2025).

92. Лютіков П.С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 212 с.

93. Про встановлення системи торгівлі на викиди парникових газів у межах Союзу та внесення змін до Директиви Ради 96/61/ЄС. Директива Європейського парламенту і Ради від 13 жовтня 2003 р. № 2003/87/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012-03#Text (дата звернення: 27.02.2025).

94. Як європейська система торгівлі викидами (ETS) та механізм регулювання вуглецю на кордоні (СВАМ) вплинуть на Україну URL: <https://ecoaction.org.ua/evro-systema-ets-ta-cbam.html> (дата звернення: 27.02.2025).

95. Aalborg Portland's Circular Economy Practices. Aalborg Portland Official Website. URL: <https://www.aalborgportland.com/sustainability/circular-economy> (date of access: 27.02.2025).

96. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР : станом на 9 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

97. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

98. Cemex USA Invests in Carbon Capture Technology. Cemex Official Website. URL: <https://www.cemexusa.com/carbon-capture-technology> (date of access: 25.03.2025).

99. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 № 555-IV : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 25.04.2025).
100. California Energy Commission. Cement Industry Energy Efficiency Measures. URL: <https://www.energy.ca.gov/programs/cement-industry-energy-efficiency> (date of access: 20.05.2025).
101. Federal Motor Carrier Safety Regulations. Transportation of Cement. URL: <https://www.fmcsa.dot.gov/regulations/federal-motor-carrier-safety-regulations> (date of access: 20.05.2025).
102. Portland Cement Association. Cement Transportation Efficiency in the United States. URL: <https://www.cement.org/> (date of access: 25.05.2025).
103. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР : станом на 28 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр#Text> (дата звернення: 07.01.2025).
104. Japan Cement Association. Annual Report 2023. URL: <https://www.jcassoc.or.jp/> (date of access: 30.05.2025).
105. Japan Cement Association (JCA). Sustainability Report 2022. URL: <https://www.jcassoc.or.jp/> (date of access: 02.04.2025).
106. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX : станом на 17 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 08.05.2025).
107. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
108. Ministry of Commerce and Industry, Government of India. Make in India Initiative. URL: <https://www.makeinindia.com/> (date of access: 15.04.2025).
109. Ministry of Commerce and Industry, Government of India. Annual Cement Production Report, 2021. URL: <https://www.moci.gov.in/> (date of access: 08.05.2025).

110. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 05.11.2024).

111. Ministry of Commerce and Industry, Government of India. Export Promotion Capital Goods (EPCG) Scheme Guidelines. URL: <https://www.moci.gov.in/> (date of access: 03.06.2025).

112. Ministry of Commerce and Industry, Government of India. Annual Report 2021: Export Performance in Cement Sector. URL: <https://www.moci.gov.in/> (date of access: 13.06.2025).

113. Затверджено. Перелік національних стандартів для цілей застосування Закону України «Про надання будівельної продукції на ринку». Електронна система здійснення декларативних та дозвільних процедур у будівництві. URL: https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/2022-06-22/eb7efabc-71f5-4da9-b7a4-6f0ff888ee9b.pdf (дата звернення: 07.01.2025).

114. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 № 2344-III : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

115. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс України від 23.05.1995 № 176/95-ВР : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

116. Про Правила дорожнього руху : Постанова Каб. Міністрів України від 10, 10. 2001 р. № 1306. Станом на 7 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

117. Про захист прав споживачів : Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

118. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

119. CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism). URL: https://cbam.com.ua/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA9bq6BhAKEiwAH6bqoMSjjFeORftmld8iimKjsZBi5zSh-rcbThMSbmpgSWeNNXEdbEKmWBoCSVQQA vD_BwE (date of access: 09.02.2025).

120. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 01.12.2022 № 2801-IX : станом на 4 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

121. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

122. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

123. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

124. ДСТУ EN 197-2:2023 Цемент. Частина 2. Оцінювання та перевірка стабільності експлуатаційних характеристик (EN 197-2:2020, IDT). *БУДСТАНДАРТ Online - нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=102501 (дата звернення: 07.01.2025).

125. Директива від 24.11.2010 № 2010/75/ЄС Про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення). *БУДСТАНДАРТ Online* -

нормативні документи будівельної галузі України.

URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=68049 (дата звернення: 07.01.2025).

126. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX : станом на 17 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

127. UN's Green Climate Fund to back SIDBI's MSME support programme. *VCCircle*. URL: <https://www.vccircle.com/uns-green-climate-fund-to-back-sidbi-s-msme-support-programme> (date of access: 09.02.2025).

128. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

129. CEMENT ID. URL: <https://ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/cement-id.html> (date of access: 13.11.2024).

130. Наказ від 21.11.2000 № 644 Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів. *БУДСТАНДАРТ Online - нормативні документи будівельної галузі України.* URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=60122 (дата звернення: 15.11.2024).

131. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

132. Цементна галузь України готова до роботи за європейськими нормами. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/955634.html> (дата звернення: 07.01.2025).

133. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 30.05.2018 № 430-р : станом на 3 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

134. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями : Закону України від 17.12.2020 р. № 1116-IX : станом на 4 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

135. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 № 555-IV : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

136. Muzychuk O., Shatrava, S., Tsybulnyk, N., Bezpalova, O. Public Administration as a Form of Realization of Public Authority. Amazonia i 2020. Vol. 9 Núm. 30. P. 60–66. (Web of Science).

137. Безпалова О. І. Правове забезпечення управління органами поліції України. Адміністративне право і процес. 2017. № 9 (259). С. 111-115.

138. Даценко О. М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу. Visegrad Journal on Human Rights. 2015. № 5/1. С. 24-30.

139. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

140. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : монографія. Харків : Панов, 2020. 544 с.

141. Тихонова О. В. Фінансова безпека України: кримінально-правові та кримінологічні основи: монографія. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. 484 с.

142. Конституція України: Основний Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/%D0%B2%D>.

143. Про основи містобудування: Закон України від 16 лист. 1992 № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text> (дата звернення: 06.05.2025).

144. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-print> (дата звернення: 06.05.2025).

145. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 687-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Tex> (дата звернення: 06.05.2025).

146. Про надання будівельної продукції на ринку : Закон України від 02 верес. 2020 р. № 850-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/show/850-20#Tex> (дата звернення: 06.05.2025).

147. Про будівельні норми: Закон України від 05 лист. 2009 р. № 1704-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Tex> (дата звернення: 06.05.2025).

148. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння будівництву : Закон України від 16 верес. 2008 р. № 509-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-17#Text> (дата звернення: 06.05.2025).

149. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій : Закон України від 29 лип. 2022 р. № 2486-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/show/2486-20#Tex> (дата звернення: 06.05.2025).

150. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва : Закон України від 17 жовт. 2019 р. № 199-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#Text> (дата звернення: 06.05.2025).

151. Про затвердження Порядку застосування будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 трав. 2011 р. № 547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/547-2011-%D0%BF> (дата звернення: 06.05.2025).

152. Ортинський В. Л. Аналіз нормативно-правової основи забезпечення економічної безпеки. Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки. 2016. № 855. С. 4-12.

153. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України : монографія. Суми : ВВП «Мрія», 2020. 452 с.
154. European Commission. Implementation of Regulation (EU) №305/2011 in Poland: Impact Assessment. URL: <https://ec.europa.eu/> (date of access: 16.05.2025).
155. ДСТУ ISO 9001:2015 Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT). *БУДСТАНДАРТ Online - нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=64013 (дата звернення: 30.05.2025).
156. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування (ISO 14001:2015, IDT). *БУДСТАНДАРТ Online - нормативні документи будівельної галузі України*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=64015 (дата звернення: 15.05.2025).
157. German Cement Works Association (VDZ). Reports on cost optimization and export growth following the integration of EU standards. URL: <https://www.vdz-online.de/> (date of access: 29.05.2025).
158. EU Emissions Trading System (EU ETS). *Climate Action*. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en (date of access: 3.11.2024).
159. European Commission. EU Emissions Trading System (EU ETS): Results and Progress. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/ets_en (date of access: 16.11.2024).
160. Government of Norway. «Northern Lights Project Overview.» URL: <https://www.regjeringen.no> (date of access: 03.06.2025).
161. Danish Energy Agency. «Energy Transition in Denmark: Cement Industry Innovations.» URL: <https://www.ens.dk> (date of access: 19.04.2025).
162. European Commission. «Impact of Digital Platforms on Certification Processes in the EU.» URL: <https://ec.europa.eu> (date of access: 13.05.2025).

163. CEMENT ID. URL: <https://ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/cement-id.html> (date of access: 13.04.2025).
164. Асоціація виробників цементу «Укрцемент». URL: <https://ukrcement.com.ua/> (дата звернення: 06.05.2025).
165. Deutsche Bahn AG. «Rail Infrastructure Modernization and Its Impact on Cement Logistics.» URL: <https://www.deutschebahn.com> (date of access: 03.06.2025).
166. Міністерство фінансів України. «Річний звіт про виконання бюджету на 2023 рік.» URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 03.06.2025).
167. Директива 2003/87/ЄС від 13.10.2003 Про встановлення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у межах Союзу та внесення змін до Директиви Ради 96/61/ЄС. *БУДСТАНДАРТ Online - нормативні документи будівельної галузі України.* URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=60070 (дата звернення: 29.05.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А. Таблиця 1.1.

Динаміка світового виробництва цементу

Країна	Обсяг виробництва цементу, млн. т									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Китай	1388,4	1644	1881,9	2063,2	2 210	2 420	2 480	2 350	2 410	2 400
Індія	185	205	220	240	270	280	260	270	290	280
США	86,3	63,9	65,2	68,6	74,9	77,4	83,2	83,4	85,9	86,3
Туреччина	51,4	54	62,7	63,4	63,9	71,3	75	77	77	77
Індонезія	38,5	36,9	39,5	45,2	32	56	65	65	63	66
Саудівська Аравія	37,4	37,8	42,5	48	50	57	55	55	61	63
Південна Корея	51,7	50,1	47,4	48,2	48	47,3	63,2	63	55	59
росія	53,5	44,3	50,4	56,1	61,5	66,4	68,4	69	56	58
Бразилія	51,6	51,7	59,1	63	68,8	70	72	72	60	54
Японія	67,6	59,6	56,6	56,4	51,3	57,4	53,8	55	56	53
Мексика	37,1	35,1	34,5	35,4	35,4	34,6	35	40	40,8	40,2
Німеччина	33,6	30,4	29,9	33,5	32,4	31,3	32	31	32,7	32,9
Франція	21,2	18,1	18	19,4	18	18	16	16	15,9	15,8
Італія	43	36,3	34,4	33,1	26	23	21	21	19,3	20,4
ПАР	13,4	11,8	10,9	11,2	14	15	14	14	13,6	13,8
Україна	14,8	9,4	9,2	10,5	10	10	9	8	9	9,4
Інші	667,50	654,4	688,5	716,5	668,8	702,2	795,4	811,2	854,8	771,2
Всього	2842	3042,8	3350,7	3611,7	3 735	4 036	4 198	4 100	4200	4200

Додаток Б. Таблиця 1.2.

Структура імпорту вітчизняного цементу у 2014-2017 рр.

Країна	Роки								Темп приросту, %		
	2014		2015		2016		2017		2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%			
Туреччина	39,97	79,72	25,26	86,83	30,26	73,84	32,1	7,20	-36,80	19,79	6,08
Білорусь	2,3	4,59	1,03	3,54	6,91	16,86	360,47	80,91	-55,22	570,87	5116,64
Молдова	3,78	7,54	-	0,00	0,33	0,81	44,04	9,88	-	-	13245,45
Словаччина	0,73	1,46	1,21	4,16	1,29	3,15	1,34	0,30	65,75	6,61	3,88
Польща	0,85	1,70	0,57	1,96	0,94	2,29	1,15	0,26	-32,94	64,91	22,34
Німеччина	0,6	1,20	0,35	1,20	0,54	1,32	1,04	0,23	-41,67	54,29	92,59
Інші	1,91	3,81	0,67	2,30	0,71	1,73	5,39	1,21	-64,92	5,97	659,15
Всього	50,14	100	29,09	100	40,98	100	445,53	100	-41,98	40,87	987,19

Додаток В. Таблиця 2.1

**Основні законодавчі акти, що регулюють виробництво та обіг цементу
в Україні**

№	Законодавчий акт	Основні положення	Вплив на галузь
1	Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [58]	Встановлює технічні регламенти для виробництва цементу, сертифікацію продукції, відповідність стандартам ДСТУ EN.	Забезпечує якість продукції, сприяє експорту, створює умови для адаптації до міжнародних вимог.
2	Національні стандарти України (ДСТУ EN)	Включає стандарти EN 197-1:2015 (регулює склад і технічні умови) та EN 196-3:20215 (методи випробувань, час тужавлення) [55; 56].	Гармонізує продукцію з європейськими вимогами, покращує конкурентоспроможність на міжнародних ринках.
3	Регламент (EU) №305/2011 [62]	Визначає вимоги до безпеки, енергоефективності та екологічності будівельних матеріалів, включаючи цемент.	Полегшує експорт до країн ЄС, забезпечує відповідність продукції міжнародним стандартам.
4	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [59]	Передбачає обов'язковий моніторинг викидів CO ₂ , пилу, дотримання екологічних норм у виробництві.	Зменшує екологічний вплив галузі, сприяє впровадженню чистих технологій.
5	Директива. Європейська система торгівлі викидами (EU ETS) [63]	Передбачає інтеграцію українських підприємств до системи торгівлі квотами, стимулює зменшення викидів через фінансові механізми.	Дозволяє підприємствам знижувати витрати на енергоресурси, забезпечує екологічну відповідність.
6	Кодекс України про адміністративні	Визначає санкції за недотримання технічних	Забезпечує контроль за дотриманням законодавства,

	правопорушення (КУпАП) [64]	регламентів, екологічних норм і стандартів якості.	сприяє зменшенню кількості порушень у галузі.
7	Митне регулювання (Митний кодекс України) [65]	Регламентує процедури експорту та імпорту цементу, сертифікацію продукції відповідно до міжнародних вимог.	Полегшує експортні операції, усуває бар'єри для зовнішньої торгівлі.
8	Закон України «Про публічні закупівлі» [66]	Визначає процедури закупівлі цементу для державних потреб, забезпечення прозорості та ефективності витрат.	Стимулює виробництво якісної продукції для виконання державних замовлень, сприяє розвитку внутрішнього ринку.
9	Постанова КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 [67]	Запроваджує декларативний принцип для провадження господарської діяльності на період воєнного стану.	Спрощує процедури отримання дозволів, що дозволяє підприємствам цементної галузі швидко адаптуватися.
10	Постанова КМУ від 12 липня 2022 р. № 722 [68]	Спрощує реєстраційні та дозвільні процедури у будівництві, включаючи використання будівельних матеріалів.	Сприяє прискоренню використання цементу для критичних інфраструктурних проєктів.
11	Постанова КМУ від 19 червня 2023 р. № 650 [69]	Включає цемент до переліку критично важливих товарів. Встановлює пріоритетність у перевезеннях і постачанні.	Сприяє доступності цементу для інфраструктурних і державних проєктів, забезпечує стабільність галузі.
12	Постанова КМУ від 27 січня 2023 р. № 76 [70]	Визначає механізм надання статусу критично важливого підприємства для функціонування економіки в особливий період.	Забезпечує пріоритетність у перевезеннях і постачанні, що сприяє стабільному функціонуванню галузі.

Додаток Г. Таблиця 2.3.

Аналіз законодавчих актів України, що регулюють виробництво та обіг цементу під час воєнного стану

№	Законодавчий акт	Основні положення	Вплив на галузь
1	Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [83]	Передбачає тимчасове обмеження економічної діяльності, спрощені процедури мобілізації матеріальних ресурсів, включаючи цемент.	Зобов'язує підприємства виконувати державні замовлення, резервує ресурси для стратегічних потреб.
2	Закон України «Про публічні закупівлі» [66]	Внесено зміни для спрощення закупівель будівельних матеріалів, включаючи переговорну процедуру для нагальних потреб відновлення інфраструктури.	Забезпечує оперативне постачання цементу для державних потреб, підвищує прозорість використання коштів.
3	Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [84]	Дозволяє державі контролювати діяльність підприємств цементної промисловості, забезпечує логістику для перевезення продукції до критичної інфраструктури.	Гарантує участь підприємств у виконанні мобілізаційних завдань, сприяє підтриманню безперебійного виробництва.
4	Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [58]	Гарантує дію національних стандартів навіть під час воєнного стану, спрощує сертифікацію продукції для внутрішнього ринку.	Підтримує відповідність продукції стандартам, зберігає доступ до міжнародних ринків.

Додаток Д

Таблиця 3.1.

**Аналіз позитивного зарубіжного досвіду в адміністративно-правовому
регулюванні цементної галузі**

Країна/Регіон	Ключові аспекти досвіду	Результати впровадження	Рекомендації для України
Європейський Союз	<ul style="list-style-type: none"> - Регламент (EU) №305/2011: обов'язкова сертифікація CE. - Система EU ETS: торгівля квотами на викиди CO₂. - Використання вторинної сировини (Данія). 	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення якості продукції. - Стимулювання екологічних технологій. - Зниження залежності від природних ресурсів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Запровадити маркування CE. - Розробити механізм адаптації до EU ETS. - Стимулювати використання вторинних матеріалів у виробництві.
США	<ul style="list-style-type: none"> - Ліміти викидів (EPA) та використання CCS. - Податкові кредити для енергоефективних технологій (Каліфорнія). - Чіткі стандарти транспортування цементу. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зниження забруднення довкілля. - Енергоефективність виробництва. - Забезпечення якості транспортування. 	<ul style="list-style-type: none"> - Встановити обов'язковий моніторинг викидів. - Впровадити податкові пільги для інновацій. - Розробити технічні стандарти для транспортування цементу.
Японія	<ul style="list-style-type: none"> - Використання відходів як сировини. - Державне співфінансування екологічних проєктів. - Висока автоматизація сертифікації (JIS). 	<ul style="list-style-type: none"> - Раціональне використання ресурсів. - Зменшення енергоємності виробництва. - Зниження частки контрафактної продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадити нормативи для використання відходів. - Створити державні програми підтримки інновацій. - Автоматизувати процеси сертифікації через цифрові платформи.
Індія	<ul style="list-style-type: none"> - Програма «Make in India»: субсидії для виробництва. - Експортні зони з податковими пільгами для виробників. 	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення обсягів виробництва. - Розширення експортних можливостей. - Підтримка внутрішнього ринку. 	<ul style="list-style-type: none"> - Розробити програми стимулювання внутрішнього виробництва. - Запровадити спеціальні умови для експортерів, включаючи митні спрощення та податкові пільги.

ДОДАТОК Є

Таблиця 3.2.

Основні прогалини в законодавстві адміністративно-правового регулювання цементної галузі України та шляхи їх подолання

Категорія прогалини	Опис проблеми	Наслідки	Пропозиції для вирішення
Недостатнє регулювання транспортування цементу	Відсутність стандартів для спеціалізованих цементовозів. Неврегульованість правил транспортування цементу для автомобільного та залізничного транспорту.	Погіршення якості продукції через неправильне транспортування. Підвищення ризику контрафактної продукції. Зниження ефективності логістики.	Розробити стандарти для транспортування цементу. Забезпечити контроль за умовами перевезення. Впровадити мінімальні вимоги до транспортних засобів.
Прогалини у законодавстві щодо екологічного контролю	Відсутність систематичного моніторингу викидів CO ₂ . Недостатні стимули для впровадження екологічних технологій. Нечіткі правила використання відходів як альтернативного палива.	Поглиблення екологічної кризи. Втрата доступу до ринків ЄС через невідповідність екологічним стандартам. Зростання екологічного навантаження.	Запровадити моніторинг викидів CO ₂ . Розробити фінансові стимули для впровадження екотехнологій. Гармонізувати стандарти з директивами ЄС.
Проблеми сертифікації та стандартизації	Відсутність єдиної платформи для сертифікації. Складність адаптації до міжнародних стандартів. Нечітке регулювання відповідності продукції стандартам ДСТУ EN.	Поширення контрафактної продукції. Обмеження експортних можливостей через затримки в сертифікації. Зниження довіри до української продукції.	Автоматизувати процедури сертифікації. Створити єдину цифрову платформу для сертифікації. Гармонізувати ДСТУ EN із європейськими стандартами.
Неврегульованість імпорту та експорту	Відсутність пільгових умов для експортерів. Складнощі митного оформлення імпорту обладнання. Відсутність інтеграції стандартів ЄС у	Зменшення обсягів експорту через відсутність стимулів. Ускладнення модернізації виробничих потужностей.	Запровадити пільги для експортерів. Спрощення митного оформлення імпорту обладнання. Інтегрувати положення

	національне законодавство.	Погіршення міжнародної репутації.	Регламенту (EU) №305/2011.
Нечітке правове регулювання ліцензування	Відсутність уніфікованих процедур ліцензування. Неврегульованість технічного аудиту для отримання ліцензії. Юридичні колізії між нормами ліцензування та технічного регулювання.	Поширення недобросовісних виробників. Зниження якості продукції через недостатній контроль. Непрозорість ліцензійної системи.	Запровадити технічний аудит перед ліцензуванням. Створити єдиний реєстр ліцензій. Удосконалити нормативно-правову базу для уникнення колізій.

ДОДАТОК Ж

Таблиця 3.3.1.

Основні напрями та перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання виробництва та обігу цементу в Україні

Напрямок удосконалення	Опис заходів	Очікувані результати
Гармонізація з європейськими технічними регламентами	<ul style="list-style-type: none"> - Адаптація Регламенту (EU) №305/2011 до українських реалій. - Оновлення національних стандартів, зокрема ДСТУ EN 197-2:2023. - Введення обов'язкового маркування CE для продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення відповідності продукції стандартам ЄС. - Спрощення доступу до міжнародних ринків. - Зростання експорту.
Реформування екологічного регулювання	<ul style="list-style-type: none"> - Встановлення систем моніторингу викидів CO₂. - Регламентація використання відходів як альтернативного палива. - Запровадження систем екологічних грантів для підтримки «зелених» проектів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Скорочення викидів CO₂. - Зменшення екологічного впливу галузі. - Заохочення підприємств до впровадження екологічних технологій.
Вдосконалення системи сертифікації	<ul style="list-style-type: none"> - Створення цифрової платформи для сертифікації. - Інтеграція сертифікації з європейськими стандартами. - Боротьба з фальсифікацією через 	<ul style="list-style-type: none"> - Прозорість процедур сертифікації. - Підвищення довіри до продукції. - Зниження ризиків поширення контрафактної продукції.

	уніфіковану маркувальну систему Cement ID.	
Регулювання логістики та транспортування	<ul style="list-style-type: none"> - Розробка технічних стандартів для спеціалізованих цементовозів. - Модернізація транспортної інфраструктури (порти, термінали, залізниця). - Створення логістичних хабів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення ефективності перевезень. - Зменшення втрат продукції під час транспортування. - Зниження логістичних витрат.
Податково-фінансова підтримка галузі	<ul style="list-style-type: none"> - Введення податкових пільг для підприємств, що модернізують виробництво. - Надання пільгових кредитів. - Запровадження державних грантів для інноваційних проєктів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення інвестицій у виробництво. - Стимулювання модернізації підприємств. - Підвищення конкурентоспроможності українського цементу.

Додаток 3

Таблиця 3.3.2.

Впровадження зарубіжного досвіду в адміністративно-правове регулювання цементної галузі в Україні

Напрямок впровадження	Міжнародний досвід	Елементи впровадження в Україні	Очікувані результати
Гармонізація законодавства	<ul style="list-style-type: none"> - ЄС: Регламент (EU) №305/2011 для сертифікації CE. - Стандарти EN та ISO для контролю якості. 	<ul style="list-style-type: none"> - Прийняття технічних регламентів, гармонізованих з Регламентом (EU) №305/2011. - Адаптація стандартів ДСТУ EN. 	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення довіри до продукції. - Розширення експортних можливостей. - Спрощення сертифікаційних процедур.
Екологічні механізми	<ul style="list-style-type: none"> - ЄС: Система EU ETS для торгівлі квотами. - США: Використання технологій CCS. - Данія: Використання відходів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Інтеграція до EU ETS. - Створення програм для стимулювання CCS. - Впровадження стандартів для вторинної сировини. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зменшення викидів CO₂. - Зниження енергоємності виробництва. - Підвищення екологічної відповідальності.
Сертифікація та контроль якості	<ul style="list-style-type: none"> - Японія: Автоматизація сертифікації через цифрові платформи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Створення цифрової платформи сертифікації. - Запровадження системи Cement ID. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зменшення часу сертифікації. - Підвищення довіри споживачів.

	- Індія: Система ідентифікації продукції.	- Автоматизація лабораторних випробувань.	- Зниження частки контрафактної продукції.
Логістика та транспортування	- США: Чіткі стандарти транспортування цементу. - ЄС: Логістичні хаби для оптимізації перевезень.	- Розробка технічних стандартів для транспортування. - Інвестиції в модернізацію портів і залізничних вузлів.	- Оптимізація витрат на транспортування. - Збереження якості продукції. - Підвищення ефективності логістики.
Фінансова підтримка	- Індія: Субсидії для внутрішнього виробництва. - США: Податкові кредити для екологічних інновацій.	- Запровадження податкових пільг для модернізації. - Розробка грантових програм для екологічних проєктів.	- Підтримка підприємств у модернізації. - Стимулювання впровадження екологічних технологій. - Зростання виробництва.